

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study And Support Foundation

ปกิณณกธรรม

เล่มที่ ๕

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

สารบัญ

หน้า

ต้องรู้ว่าเข้าใจระดับไหน	๑
ธรรม ๒ ประเภท ตอนที่ ๑	๓
ธรรม ๒ ประเภท ตอนที่ ๒	๔
ธรรม ๒ ประเภท ตอนที่ ๓	๗
เป็นเรื่องละตั้งแต่ต้น	๘
ยังคิดที่จะทำอีกทีเปล่า ๑	๑๐
ยังคิดที่จะทำอีกทีเปล่า ๒	๑๒
รู้จริงต้องรู้สิ่งที่ปรากฏ	๑๔
ภาพลวงตา ๒	๑๖
เท่าที่เรารู้ได้	๑๗
ทุกอย่างมีเพราะคิด	๑๘
ชีวิตที่ถูกหลง	๒๑
ไม่มีอะไรที่ไม่ติด	๒๒
ต้องรู้ในความเป็นธรรม	๒๒
ฟังแต่ไม่เข้าใจ	๒๔
สมณะคืออะไร ๑	๒๕
สมณะคืออะไร ๒	๒๗
ถ้าไม่ใช่สติปัฏฐาน ก็เป็นเรื่องราวทั้งหมด	๒๙
ทำไมถึงต้องเรียนอภิธรรม ๑	๓๐
ทำไมถึงต้องเรียนอภิธรรม ๒	๓๑
ทำไมถึงต้องเรียนอภิธรรม ๓	๓๓
ไม่มีเราที่พิจารณา	๓๔
ถ้าไม่ปรากฏจะรู้ได้มั้ย	๓๔

สารบัญ

หน้า

เริ่มต้นเพียงรู้แค่...เป็นธรรม ๑	๓๖
เริ่มต้นเพียงรู้แค่...เป็นธรรม ๒	๓๘
ด้วยความเข้าใจ...ไม่ใช่ท่องจำ	๓๙
ไม่ใช่ฟังแล้วจำชื่อ	๔๑
เคยชินกับความไม่รู้	๔๔
จะพิจารณาสภาพธรรมอย่างไร ๑	๔๕
จะพิจารณาสภาพธรรมอย่างไร ๒	๔๗
สิ่งที่มีค่าของแต่ละคน ๑	๔๘
สิ่งที่มีค่าของแต่ละคน ๒	๕๐
ทุกข์กายหลีกเลียงไม่ได้	๕๒
รู้แต่ชื่อ ไม่ได้รู้จริง ๆ	๕๕
กิริยาจิตของปุถุชน	๕๖
มีเราตรงไหน	๕๖
อย่าลบหลู่ว่าธรรมเป็นเรื่องเล็กน้อย	๕๘
ไม่มีจิตก็ไม่มีอารมณ์	๕๙
สติยังไม่ระลึก ยังไม่ชื่อว่าปฏิบัติ	๖๐
เป็นผลของกรรมอะไร...ใครรู้	๖๑
จำไว้แน่นอนหาด้วยอตตสัญญา	๖๒
ทำไมต้องประจักษ์ทางมโนทวาร	๖๔
เพราะความเข้าใจยังไม่จรดกระดูก	๖๕
เด็ก ๆ ก็รู้...แต่เป็นเรา	๖๗
ต้องไม่เข้าใจหนทางผิด	๖๙
สมมุติบัญญัติปิดบังมาแล้วก็ชาติ	๗๑

สารบัญ

หน้า

เข้าใจลักษณะของปรมาต্মที่กำลังมี	๗๒
จำผิดไว้อย่างแน่นอน	๗๔
ต้องรู้ความต่างของปรมาต্মกับบัญญัติ	๗๖
อะไรจริง ขณะที่บัญญัติเป็นอารมณ์	๗๗
ถ้าสติไม่ระลึก ทั้งหมดคือชื่อ	๗๘
วิปัสสนาญาณที่ ๑ รู้อะไร – ๑	๘๐
วิปัสสนาญาณที่ ๑ รู้อะไร – ๒	๘๓
สิ่งที่เห็นว่าธรรมดานี้แหละ...ลึกซึ้ง	๘๕
ต้องการเหตุของทุกข้ออยู่ตลอด	๘๕
ความเข้าใจมาจากไหน ถ้าไม่ฟัง	๘๖
ทำไมสติปัญญานี้จึงมี ๔	๘๗
ไม่ใช่ไม่มีแล้วพยายามไปรู้	๘๙
พระสูตรพระอภิธรรมต้องไม่ขัดกัน	๙๐
มีศีลแต่ไม่มีปัญญาก็ได้	๙๑
พื้นฐานของปัญญาไม่ได้มาจากทาน – ศีล	๙๔
ความเข้าใจเรื่องกรรมมีหลายระดับ	๙๖
พรหมเห็นผิดได้มัย	๙๘
โลกะเห็นยาก แม้กำลังมี	๑๐๐
ทำด้วยฉันทะหรือโลกะ	๑๐๐
โลกะเป็นทั้งศิษย์ทั้งอาจารย์	๑๐๑
อย่าเพียงพอใจกับคำว่า สมาธิ	๑๐๒

ต้องรู้ว่าเข้าใจระดับไหน

ทุกคนที่กำลังฟัง ไม่ว่าจะฟังเมื่อไร ที่ไหน ก็สามารถรู้ปัญญาของตัวเองว่า เข้าใจได้ระดับใด เช่น คำว่า “ธรรม” คำเดียว เข้าใจระดับไหน มีใครจะตอบไหม ผู้ที่ ศึกษาปรมาตถธรรมแล้ว ต้องตอบได้

ธรรม หมายความว่า สิ่งที่มีจริง จริงเมื่อไร เมื่อกำลังปรากฏ ถ้าขณะนี้ไม่ ปรากฏ สิ่งนั้นจริงหรือเปล่า จริงไม่ได้ เพราะไม่ปรากฏ

ถึงแม้จะรู้ว่า ธรรมเป็นสิ่งที่จริง ก็ต้องจริงในขณะที่ปรากฏ และถ้าธรรมนั้น ไม่เกิด จะปรากฏได้ไหม ไม่ได้ นี่คือ ความที่เริ่มจะลึกซึ้ง คือ สิ่งที่มีจริงที่กำลังปรากฏ ต้องเกิด และถ้าศึกษาต่อไปจะรู้ว่า การเกิดของสภาพธรรมแต่ละอย่าง ๆ ตามเหตุตาม ปัจจัย ซึ่งไม่มีใครสามารถบังคับบัญชา หรือเป็นเจ้าของเลย

เพราะฉะนั้น ธรรมจึงต้องสอดคล้องกัน “ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา” ถูกต้องตรง ที่สุด ไม่ว่าจะยกธรรมหนึ่งธรรมใดขึ้นมา ก็จะเห็นความเป็นอนัตตาของสภาพธรรม นั้น ๆ เมื่อมีความเข้าใจธรรมที่มีจริง กำลังปรากฏ โดยความเป็นอนัตตา และเมื่อการ ที่ธรรมหนึ่งธรรมใดจะเกิดต้องมีปัจจัย

นี้แสดงให้เห็นสอดคล้องกันแล้วใช่ไหมว่า บังคับบัญชาไม่ได้ ถ้าไม่มีปัจจัยของ สภาพธรรมใด สภาพธรรมนั้นก็เกิดไม่ได้ ต้องมีปัจจัยของสภาพธรรมนั้น สภาพธรรม นั้น ๆ จึงเกิดได้

การศึกษาธรรม ไม่ใช่ศึกษาเพียงตัวหนังสือ แต่ต้องเข้าใจว่า สิ่งที่พระผู้มีพระ ภาควทตรัสรู้และทรงแสดง ต้องทรงตรัสรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง ๆ ที่กำลัง ปรากฏ แล้วคนอื่นไม่สามารถจะมีความเข้าใจที่ถูกต้องในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ นั้นได้ เมื่อทรงแสดงพระบาลีถึงวาระที่จะทรงตรัสรู้ เป็นพระอรหันตสัมมา สัมพุทธเจ้า ก็รู้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีจริงที่ทรงตรัสรู้ มีลักษณะที่ลึกซึ้ง ซึ่งยากที่ใครจะ รู้ตามได้ และถ้าเราไม่ศึกษา เราอาจจะคิดว่า ไม่น่าจะยากถึงอย่างนั้น แต่ถ้าศึกษา แล้วเริ่มเห็นว่า สิ่งที่เราเคยคิดว่าเรารู้ นั่น เป็นความไม่รู้ทั้งนั้นเลย

ไม่รู้ว่าเป็นธรรม ไม่รู้ว่ากลืนเป็นธรรม ไม่รู้ว่าโกรธเป็นธรรม ไม่รู้ว่าความเมตตาเป็นธรรม คือไม่รู้ที่แท้จริงแล้วทุกสิ่งทุกอย่างเป็นธรรม ซึ่งใครจะเรียกชื่อหรือไม่เรียกชื่อเลย สภาพธรรมนั้นก็มี คือ เกิด ปรากฏ ไม่ต้องเรียกชื่อ แต่ใครก็เปลี่ยนแปลงลักษณะของสภาพธรรมนั้นไม่ได้

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมที่มีจริง ๆ ไม่ได้พูดโดยชื่อว่า ไตตะ แก้อ้อ หนังสือ แต่ลักษณะที่แท้จริงของสภาพธรรมนั้น ไม่ต้องใช้ชื่อ เช่น แข็ง ปรากฏเมื่อกระทบกับกาย ปลายท่อนหนึ่งส่วนใดก็ได้ตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า ลักษณะที่แข็งปรากฏ จะใช้ภาษาไทยว่าแข็ง จะใช้ภาษาไหน ๆ ก็ได้ หรือไม่ใช้เลย ก็ไม่มีใครเปลี่ยนแปลงลักษณะของสภาพธรรมที่แข็งนั้นได้

นี่ก็คือความหมายของธรรม ซึ่งตรงกับคำว่า “ธาตุ” หรือ “ธา - ตุ” ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่มีจริง ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่ใช่ของใคร มีปัจจัยเกิดปรากฏ แล้วดับไป

เพราะฉะนั้น การที่เราจะเข้าใจว่า เรากำลังศึกษาอะไร ก็คือ ศึกษาสิ่งที่กำลังปรากฏและไม่เคยรู้ และไม่เคยไปเรียกชื่อว่า จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ หรืออะไรเลย เพราะว่าไม่มีใครบอกเราว่า แท้ที่จริงชื่อต่าง ๆ เหล่านี้หมายความว่าถึงสภาพธรรมอะไร แต่ภาษาไทยเราก็บอกว่า เห็น ไม่ต้องใช้ภาษาบาลี เพราะว่าคนไทยจะเข้าใจได้ก็โดยภาษาไทย

เห็น มีจริงไหม เป็นธรรมไหม เป็น สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาขณะนี้ มีจริง ๆ ไหม มีจริง เพราะกำลังถูกเห็น

เพราะฉะนั้น ธรรม ก็คือ ชีวิตประจำวัน ตั้งแต่เกิดจนตาย แต่ว่าขณะที่นอนหลับสนิท มีธรรมอะไรปรากฏหรือเปล่า หลับสนิท เป็นใคร ชื่ออะไร อยู่ที่ไหน มีสมบัติอะไร มีพี่น้องอะไร มีอะไร ๆ ทั้งหลาย ก็ไม่มีเลย ขณะนั้นโลกนี้ไม่ปรากฏอะไร ๆ ก็ไม่ปรากฏ สิ่งที่เคยมีตอนที่ไม่นอนหลับ ไม่ปรากฏเลย

จะเห็นได้ว่า ชีวิตของเราตามความเป็นจริง ทรงแสดงไว้ตั้งแต่เกิดจนตาย โดยละเอียดว่าเป็นธรรม คือ อะไรบ้าง

ธรรม ๒ ประเภท ตอนที่ ๑

ส. ธรรมจริง ๆ แล้ว แม้จะหลากหลายสักเท่าไรก็ตาม แต่ก็ต่างเป็น ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะหนึ่งเป็นสภาพที่ไม่สามารถจะรู้อะไรได้เลยทั้งสิ้น มีไหม สภาพที่ไม่รู้อะไรเลย มีไหม นี่ต้องคิดแล้ว ถ้าเราจะศึกษาธรรมแบบให้คนอื่นบอกตลอดเวลา จะไม่ใช่ปัญญาของเรา

เพราะฉะนั้น พระธรรมที่ทรงแสดงให้ไตร่ตรอง ให้พิจารณา จนกระทั่งเป็น ความรู้ความเข้าใจถูกของตัวเอง ขณะนั้นจะเป็นความเข้าใจที่เราไตร่ตรองแล้ว เพราะฉะนั้นถ้าใครจะมาบอกเราที่ผิดจากความเป็นจริง เราก็รู้ว่าไม่ถูกต้อง ถ้าสิ่งที่ถูกต้อง ก็คือ ถูกต้องกับสิ่งที่มีจริงที่กำลังปรากฏ

ถ้าถามว่า ธรรมที่เกิดขึ้น แล้วไม่สามารถจะรู้อะไรได้เลยทั้งสิ้นมีไหม มีหรือไม่มี นี่เราต้องคิดเอง เรายังไม่ต้องเรียก คือ เราไม่ต้องคิดถึงชื่อว่า เขาเรียกอะไร แต่ไตร่ตรองว่า สภาพธรรมที่มีจริง ๆ แต่ไม่สามารถจะรู้อะไรได้เลยมีไหม ยังไม่ต้องไปเรียกชื่อว่า ชื่ออะไร แต่ให้มีความเข้าใจ

ถ้าเราศึกษาธรรมด้วยความเข้าใจ เราไม่ต้องท่องเลย เราจะมีมีความเข้าใจถูก ตั้งแต่ต้น เช่น ธรรม ไม่ได้อยู่ในหนังสือ แต่ว่าสภาพธรรมที่มีจริงทั้งหมดซึ่งปรากฏ ขณะที่ไม่หลับ ถ้าขณะที่หลับแล้ว สภาพธรรมใด ๆ ก็ไม่ปรากฏเลย

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมจะปรากฏต่อเมื่อไม่หลับ และสภาพธรรมที่ปรากฏมี ๒ อย่างที่ต่างกัน คือ ลักษณะหนึ่งเป็นสภาพที่ไม่สามารถจะรู้อะไรได้เลยทั้งสิ้น มีไหม สภาพธรรมนี้ ถ้ามีคนบอกว่าเป็นรูปธรรม อย่างนั้นอย่างนี้ เราก็จำ แต่เราไม่ได้เข้าใจ แต่ถ้าให้เราคิดว่าสภาพธรรมที่มี แต่ไม่สามารถจะรู้อะไรได้เลยมีไหม มีหรือไม่มี

เดาว่ามี แต่จริง ๆ แล้ว แท้จริง รู้อะไรหรือเปล่า แท้จริงเป็นสภาพรู้ หรือไม่สามารถจะรู้อะไรได้ เอมิดมาพันไม้ ไม่รู้อะไรหรือเปล่า

เพราะฉะนั้น สภาพที่ไม่รู้เลย มี เช่น สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ มีจริง ๆ ไม่ต้องเรียกว่าคน ไม่ต้องเรียกว่าโต๊ะ ไม่ต้องเรียกว่าอะไรเลย เพียงแต่คิดว่า สิ่งที่มีทางตาขณะนี้ มี

ใครปฏิเสธว่าไม่มี ในเมื่อกำลังเห็น มีเมื่อไร เมื่อเห็น เพราะฉะนั้นปฏิเสธไม่ได้เลย สิ่งที่เราทราบดีที่เห็น สิ่งที่ถูกต้องเห็น ไม่รู้อะไรเลยทั้งสิ้น เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง จะปรากฏต่อเมื่อกระทบกับจักขุปสาท ถ้าคนไหนตาบอด สิ่งนี้ไม่ปรากฏเลย

เพราะฉะนั้น ในขณะที่เราเห็น ถ้าเราอุปออกหมดเลย รูปว่างไม่มี รูปคนไม่มี รูปนกไม่มี รูปเปิดไม่มี รูปช้างไม่มี มีแต่เห็น ลักษณะที่เราเห็น สภาพที่รู้ คือ กำลังเห็น มีจริง ๆ แต่ไม่มีรูปร่างใด ๆ เลยทั้งสิ้น แต่พอมีรูปร่างเข้าไปใส่ เราคิดถึงรูป แล้วเราก็เลยปนกันระหว่างนามธรรมกับรูปธรรม

แต่ตามความจริงแล้ว ทั้ง ๒ อย่างแยกขาดจากกันโดยเด็ดขาด คือ รูปธรรมที่เกิด ไม่ใช่สภาพรู้ เช่น สิ่งที่กำลังปรากฏ เสียงที่กำลังถูกได้ยิน กลิ่น รส เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ดิ่งหรือไหว ไม่สามารถจะรู้อะไรได้เลย ถ้าในโลกนี้หรือในโลกก็ตาม มีแต่ธรรมที่เกิด โดยที่ไม่สามารถจะรู้อะไรได้ ไม่มีการเดือดร้อนใด ๆ ทั้งสิ้น ผ่นจะตก น้ำจะท่วม ไฟจะไหม้ที่ไหน ในนรก บนสวรรค์อย่างไร ก็ไม่มีสภาพรู้ ที่ไปรู้ ไปรู้สึกไปจำ ก็จะไม่มีการเดือดร้อนใด ๆ ทั้งสิ้น

แต่ถ้าเราศึกษาธรรมจริง ๆ ถึงแก่เห็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นธรรม ซึ่งมี ความหมายหรือศัพท์เดียวกับคำว่า “ธาตุ” หรือ “ธา – ตุ” คือ ไม่มีเจ้าของ เป็นสิ่งที่มีจริงแต่ละอย่าง แต่ละอย่างมีลักษณะเฉพาะตน ๆ ถ้าเราจะจำภาษาบาลีควบคู่ไปด้วยไม่ยากเลย เพราะว่าคนไทยใช้คำในภาษาบาลีในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ เช่น คำว่า “ลักษณะ” ทุกคนก็รู้ใช้ไหม วิเศษ หรือพิเศษ หรือเฉพาะ

เพราะฉะนั้น สภาพแข็ง ไม่ใช่กลิ่น วิเศษลักษณะของทั้ง ๒ อย่างนี้ต่างกัน คือ ทั้ง ๒ อย่างมีลักษณะเป็นสิ่งที่ไม่รู้อะไรเลยทั้งสิ้น ซึ่งภาษาบาลีใช้คำว่า “รูปธรรม”

ธรรม ๒ ประเภท ตอนที่ ๒

สุ. ที่นี้เวลาที่เราศึกษาธรรม ก็มีบางคนเพิ่งเริ่มศึกษาใหม่ ๆ เริ่มเข้าใจถูกต้องว่า ต้องทิ้งความเข้าใจเดิมที่ใช้คำนั้น ๆ ในภาษาไทย เพราะเหตุว่าไม่ตรงกับ ความหมายของสภาพธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงใช้คำภาษาบาลี

อย่างคำว่า “ธรรม” เราก็อาจจะคิดว่าเป็นเพียงเทศนา หรือคิดแต่ฝ่ายกุศล ธรรมกับธรรม ก็คิดว่า ธรรมต้องเป็นกุศลและธรรมก็เป็นฝ่ายอกุศล แต่ธรรมจริง ๆ มีความหมายที่กว้างมาก และก็ต้องรู้ว่า เป็นธรรมจริง ๆ จึงจะค่อย ๆ สละคลายความยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นตัวตน เพราะว่าใครก็ไม่สามารถจะละการยึดถือสภาพธรรมซึ่งเกิดกับเราว่าเป็นตัวตนได้ เพราะว่าเคยชิน คับมาตั้งแต่เกิด แต่จะมาบอกว่าไม่ใช่เรา แส่นยาก และจะบอกว่าเป็นธรรม ก็ต้องอาศัยการฟังแล้ว ฟังอีก พิจารณาแล้ว พิจารณาอีก จนกระทั่งเข้าใจจรดกระดูก ที่ใช้คำว่า ไม่เปลี่ยนแปลง มีความเข้าใจถูกต้องจริง ๆ ว่า ธรรมที่มีและไม่สามารถจะรู้อะไรได้นั้น เป็นรูปธรรม

ทีนี้เริ่มเข้าใจความหมายขึ้นมาอีกนิดหน่อย คือ ทุกอย่างเป็นธรรม แต่ธรรมหลากหลาย ละเอียดมาก ต่างกันมาก แต่ถึงกระนั้นก็ยังสามารถจำแนกออกเป็นลักษณะที่ต่างกันใหญ่ ๆ เป็น ๒ ประเภท คือ ลักษณะไม่สามารถรู้อะไรได้เลยทั้งสิ้น เป็นรูปธรรม ส่วนธรรมอีกอย่างหนึ่ง ต่างกับรูปธรรมโดยสิ้นเชิง เพราะเหตุว่ารูปธรรมแม้เกิด ก็ไม่รู้ สีเกิดขึ้นมา เสียงเกิดขึ้นมา กลิ่นเกิดขึ้นมา รสเกิดขึ้นมา ก็ไม่รู้อะไรทั้งสิ้น แต่ว่ามีธาตุอีกชนิดหนึ่ง ใช้คำว่า “ธาตุ” หมายความว่า มีลักษณะเฉพาะของสิ่งนั้น สิ่งนั้นคือ เป็นสภาพรู้หรือธาตุรู้

“รู้” ที่นี้ไม่ใช่ปัญญา แต่ “รู้” ที่นี้หมายความว่า เป็นธาตุที่สามารถจะรู้ว่ามีสิ่งใดกำลังปรากฏให้รู้เฉพาะหน้า เช่น ขณะนี้ ธาตุเห็นเป็นสภาพรู้ ซึ่งสามารถรู้โดยเห็น ธาตุชนิดนี้กำลังทำกิจเห็น เป็นสภาพรู้จะอะไร รู้ว่ามีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ขณะนี้เป็นอย่างนี้ ไม่ใช่รู้อื่น แต่รู้ว่า มีสิ่งที่ปรากฏทางตาอย่างนี้ เป็นอย่างนี้ ไม่ใช่คิดว่า สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาขณะนี้เป็นอย่างนี้ ไม่ใช่ แต่ลักษณะรู้หรือธาตุรู้ คือว่า รู้โดยรู้ว่ามีสิ่งที่กำลังปรากฏจริง ๆ ขณะนี้ ไม่ต้องใช้คำเลย แต่สามารถเห็นสิ่งนี้ได้

นี่คือ ลักษณะอาการของสภาพรู้อย่างหนึ่ง คือ สามารถเห็น เห็นอะไร เห็นลักษณะของสิ่งที่ปรากฏทางตาอย่างนี้ ซึ่งธาตุที่ไม่ใช่สภาพรู้ ไม่สามารถจะเห็นได้ แต่ธาตุชนิดนี้เกิดขึ้น เห็น ว่ามีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาอย่างนี้

สภาพรู้หรือธาตุรู้ ภาษาบาลีใช้คำว่า “นามธรรม” “นาม” หมายความว่าถึงสภาพที่นอนไปรู้สิ่งที่ปรากฏให้รู้ เสียง มีใช้ไหม ทุกคนรู้ว่าเสียงมี ธรรมตามาก เสียงกำลัง

ปรากฏ แต่ถ้าไม่มีสภาพรู้หรือธาตุรู้ ซึ่งสามารถได้ยินเสียง ธาตุชนิดนี้เป็นสภาพที่สามารถได้ยิน ไม่สามารถเห็น ไม่สามารถคิดนึก

ถ้าโดยธรรม จะแยกวิญญาณธาตุออกเป็น ๗ ประเภท คือ จักขุวิญญาณธาตุ ได้แก่ สภาพเห็น หรือธาตุเห็นต้องอาศัยตา

เพราะฉะนั้น วิญญาณกับจิต ความหมายเดียวกัน จะใช้คำว่า “จิต” จะใช้คำว่า “วิญญาณ” หรือ “มโน” “มนะ” “หทยะ” ได้หมดเลย เมื่อหมายความว่าถึงสภาพรู้

ภาษาอังกฤษหรือภาษาไทย ถ้าไม่ศึกษาก็อาจจะไม่รู้ หรือเด็ก เล็ก ๆ ก็ไม่รู้ว่ามีอะไร เขาเห็น แต่เขาไม่สามารถจะเรียกได้ แล้วเขาไม่สามารถรู้ความจริงของสภาพที่เห็น

เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรมต้องศึกษาโดยละเอียด อย่าเพิ่งผ่านแต่ละอย่าง เพราะรู้ว่า นี่คือนั่นที่ปัญญาจะต้องอบรมจนกว่าจะรู้ชัด ประจักษ์แจ้งถึงความสมบูรณ์ จึงจะละการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนได้

ธรรม ๒ ประเภท ตอนที่ ๓

คำสอนของพระพุทธศาสนาสมบูรณ์ คือ ตั้งแต่ฟังเข้าใจ แล้วอบรมตาม คล้อยตามความจริงที่ได้เข้าใจแล้วถูกต้อง จนกระทั่งเมื่อประจักษ์ ก็ประจักษ์ตรงตามที่ได้ศึกษานี้แหละ ไม่ต่างกันเลย ไม่เป็นโมฆะ ไม่ใช่เป็นเพียงความเชื่อ ให้เชื่อโดยไม่ให้ผู้ฟังเกิดปัญญาของตัวเองเลย แต่ต้องฟังจริง ๆ เข้าใจจริง ๆ แม้แต่คำว่า “ธรรม” ต้องเข้าใจให้ถูกต้อง

ถ้าเข้าใจคำว่า “ธรรม” แล้วรู้ว่า ธรรมเป็นสิ่งที่จริง ไม่มีใครสามารถจะเปลี่ยนแปลงลักษณะนั้นได้ ภาษาบาลีใช้คำว่า “ปรมาตถธรรม” มาจากคำว่า “บรม” หรือ “ปรม” เพราะเหตุว่าภาษาบาลีไม่มีตัว บ ไปไม้ แต่มีตัว ป เพราะฉะนั้นก็เป็นปรมกับอรรถ และธรรม

หมายความว่า ธรรม อรรถหรือลักษณะที่เราจะอธิบาย หรือที่เราจะรู้ความจริงของเขาเป็นสภาพธรรมที่ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครสามารถจะเปลี่ยนแปลงได้ เป็นปรมาตถธรรม

เพราะฉะนั้น ถ้าเราเข้าใจธรรม เราเข้าใจปรมาตถธรรมด้วยหรือเปล่า ต้องเข้าใจด้วย เพราะฉะนั้นถ้ามีคนกล่าวว่า เข้าใจธรรมแต่ไม่เข้าใจปรมาตถธรรม จะถูกหรือจะผิด ไม่เข้าใจเลยว่า ธรรมนั้นคืออะไร แล้วก็บอกว่ารู้จักธรรม ถ้ารู้จักธรรม ก็ต้องรู้จักความเป็นปรมาตถธรรมด้วย และปฏิภาณที่รวบรวมเนื้อความสภาพธรรมที่เป็นปรมาตถธรรมทั้งหมดไว้ในพระไตรปิฎก คือ ปิฎกชุดท้าย คือ อภิธรรมปิฎก

“อภิ” แปลว่า ยิ่ง หรือใหญ่หรือละเอียด ถ้าอ่านพระสูตร แม้พระสูตรจะมีข้อความเรื่องสังโยชน์ เรื่องธรรมหมวดต่าง ๆ แต่ไม่แสดงละเอียดเท่าพระอภิธรรม ซึ่งกล่าวถึงเรื่องปรมาตถธรรมเท่านั้นล้วน ๆ ไม่มีชื่อพระเจ้าปเสนทิโกศล ไม่มีชื่อพระเจ้าพิมพิสาร ไม่มีชื่อใด ๆ ที่เป็นสมมติของบุคคล แต่มีบุคคลบัญญัติ หมายความว่า จิตชนิดนี้เป็นระดับของสัตว์เดรัจฉาน หรือของมนุษย์ที่มีปัญญาเกิดร่วมด้วย หรือของผู้มีปัญญาถึงระดับพระอริยบุคคล นั่นคือบัญญัติปรมาตถธรรม แต่ไม่ใช่โดยชื่อสมมติ ไม่ใช่ชื่อสุจินต์ ไม่ใช่ชื่อสุชาติ ไม่ใช่ชื่อศีลกันต์ ไม่ใช่ชื่ออะไรทั้งนั้น แต่ว่าบัญญัติสภาพที่มี ว่าเป็นบุคคลระดับไหน

เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรม เริ่มต้นให้ถูก ให้ละเอียด ให้เข้าใจจริง ๆ แล้วก็จะไม่สับสน เวลาฟังธรรมที่ไหนก็รู้ว่า กำลังฟังธรรม หรือไม่ใช่ธรรม ที่ได้ฟัง และธรรมที่ได้ฟังเป็นธรรมที่มีจริง ๆ ที่พิสูจน์ได้แม้ในขณะนี้ หรือว่าไม่ใช่ นี่ก็เป็นปัญญาของผู้ฟังเองที่สามารถไตร่ตรองรู้ว่า ประโยชน์ของธรรมที่ฟัง คือ สามารถเข้าใจตัวธรรมจริง ๆ ซึ่งมีจริง ๆ ซึ่งกำลังปรากฏ และตอนนี้เราก็แยกเป็นนามธรรมกับรูปธรรม

นามธรรม คือ สภาพรู้ ธาตุรู้ อากาโรรู้ ซึ่งมี ๒ อย่าง อย่างหนึ่ง คือ จิต อีกอย่างหนึ่ง คือ เจตสิก จิตก็เป็นสภาพที่เป็นใหญ่ เป็นประธานในการรู้อารมณ์ ภาษาบาลีใช้คำว่า อารัมมณวิชขานนลักขณัง ลักษณะที่รู้อารมณ์ คือ สิ่งที่กำลังปรากฏให้รู้

เพราะฉะนั้น เมื่อมีจิตซึ่งเป็นสภาพรู้หรือธาตุรู้ ต้องมีสิ่งที่ถูกรู้ ถ้าจะกล่าวว่า มีแต่จิต และไม่มีสิ่งที่จิตรู้ ได้ไหม ไม่ได้ นี่เราเริ่มเข้าใจในเหตุผล เพราะฉะนั้นเมื่อมีจิตที่ใด มีสภาพรู้ ซึ่งต้องมีสิ่งที่ถูกรู้

เพราะฉะนั้น สิ่งที่ถูกรู้ ภาษาบาลีใช้คำว่า อารัมมณะ หรืออาลัมพณะ หมายความว่า พอใช้คำว่า “อารมณ” ต้องหมายความว่า จิตกำลังรู้อะไรนั้น ทุกครั้งที่ ใช้คำว่า “อารมณ” ต้องหมายความว่า สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่จิตกำลังรู้ด้วย เช่น ขณะนี้เห็น เป็นจิตที่เห็น ว่ากำลังมีสิ่งที่กำลังปรากฏเป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นสิ่งที่ถูกเห็น หรือ กำลังปรากฏให้เห็นกับจิตเห็น สิ่งนั้นเป็นอารมณ หรืออารัมมณะของจิต บางแห่งจะ ใช้คำว่า อาลัมพณะ

ถ้าผู้ที่สนใจเรียนบาลี ก็จะได้เรียนกำกับไปด้วย แต่ถ้าจะให้ประโยชน์แก่ การศึกษาธรรม แล้วให้ความหมาย ซึ่งจะสองความกระจ่างของคำชัดเจนขึ้นอีกมาก เวลาที่เราทำความเข้าใจในภาษาบาลีด้วย เราก็มีการศึกษาให้เข้าใจความหมายเฉพาะ คำที่เราได้ยินได้ฟังบ่อย ๆ ให้รู้ว่า คำนั้นหมายความว่าอะไร ลึกซึ้งกว้างขวางแค่ไหน ซึ่งก็คงกล่าวไม่ได้เลยในที่นี้ เพราะว่าการศึกษา การฟังของเราต้องเป็นเรื่องตลอด ชีวิต และเป็นเรื่องที่เท่าไรก็ไม่พอ ต้องเป็นเรื่องที่ต้องอบรม จนกว่าปัญญาจะเข้าใจความไม่ใช่ตัวตนของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจริง ๆ

แต่ว่าอย่างไรก็ตาม ขอให้ทราบว่า การศึกษาธรรมเพื่อความเข้าใจ ไม่ใช่เพื่อ อย่างอื่น

เป็นเรื่องละตั้งแต่ต้น

พระพุทธศาสนาเป็นเรื่องละตั้งแต่ต้น ละความไม่รู้ที่เกิดจากการไม่เคยฟัง ขณะใดที่กำลังฟังเข้าใจ ขณะนี้ เดียวนี้ ความรู้ความเข้าใจนี้ ละความไม่รู้ หรือความ ที่เคยไม่รู้จากการที่ไม่เคยได้ฟัง เท่านั้น ละมากกว่านี้ไม่ได้ ตามระดับขั้นของปัญญา แต่ให้ทราบว่า การศึกษาพระพุทธศาสนา ไม่ใช่เพื่อลาภ ไม่ใช่เพื่อยศ ไม่ใช่เพื่อ สรรเสริญ ไม่ใช่เพื่อสักการะ เพราะว่าบางคนมีทุกอย่างพร้อม ลาภก็มี ยศก็มี สุขก็มี ยังต้องการสักการะหรือสรรเสริญ ลองคิดว่า ความต้องการของคนไม่เคยหยุด คนที่

ไม่มีเงิน อาจจะต้องการเงิน คนที่ไม่มีลาภ อาจจะต้องการลาภ คนที่ไม่มียศ อาจจะต้องการยศ คนที่ไม่มีสุข อาจจะต้องการสุข แต่มีแล้วทั้งหมด ก็ยังไม่หมดความต้องการ บางคนก็ต้องการแม้สักการะหรือสรรเสริญ

แต่ถ้าศึกษาพระพุทธศาสนาจริง ๆ ละโดยตลอดตั้งแต่ต้น ถ้าไม่ละ จะไม่มีการรู้แจ้งอริยสัจธรรม แต่การละก็ต้องละตามลำดับขั้น อย่างการละของพระโสดาบัน ไม่ใช่การละของพระสกทาคามี ไม่ใช่การละของพระอนาคามี ไม่ใช่การละของพระอรหันต์ ต้องเป็นระดับขั้นว่า พระโสดาบันนั้นละอะไร ไม่สามารถจะละเกินกว่านั้นได้

เพราะฉะนั้น ขณะที่กำลังฟังขณะนี้ ละความเป็นตัวตนไม่ได้เลย แต่เริ่มฟังให้เข้าใจว่า สภาพธรรมจริง ๆ เป็นอย่างไร แล้ววันนี้ก็คิดว่า ทุกคนคงจะเข้าใจความหมายของ “ธรรม” จะแบ่งโดยนัยไหนก็ได้ จะแบ่งโดยธรรมเทศนาก็ได้ พูดถึงเรื่องธรรมทั้งหมด จะแบ่งเป็นกุศลธรรม อกุศลธรรมก็ได้ หรือจะแบ่งโดยละเอียดกว่านี้ก็ได้ อย่างที่เราฟังสวดอภิธรรม ก็แบ่งโดย กุสลา ฐัมมา อกุสลา ฐัมมา อัพยาkata ฐัมมา ซึ่งก็เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ๆ ที่เป็นปรมาัตถธรรมนั่นเอง

เพราะฉะนั้น เมื่อถึงนี้เรากล่าวถึงการศึกษาธรรม และตัวธรรม และธรรมมี ๒ อย่าง คือ นามธรรมและรูปธรรม สำหรับปรมาัตถธรรมที่เรากล่าวถึงแล้วทั้งหมด โดยสรุปจริง ๆ ตามประเภทของธรรม จะมีต่างกันเป็น ๔ อย่าง คือ จิต ประเภทหนึ่ง เจตสิก ประเภทหนึ่ง รูป ประเภทหนึ่ง และนิพพาน ซึ่งไม่ใช่จิต ไม่ใช่เจตสิก ไม่ใช่รูป

ปรมาัตถธรรมมี ๔ เวลาที่เราศึกษาปรมาัตถธรรม หรืออภิธรรมัตถสังคหะ ก็คือศึกษาสภาพธรรม ๔ อย่างนี้เอง คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน แค่นี้ก็คือ คร่าว ๆ ที่ว่าเราจะเข้าใจให้ถูกต้อง แล้วเราก็จะเริ่มเรียนต่อไปเรื่อย ๆ ให้เข้าใจสภาพธรรม คือ จิต เจตสิก รูป นิพพานเพิ่มขึ้น

จิต เจตสิก รูป นิพพาน อภิธรรม ปรมาัตถธรรม ต้องทราบว่า เป็นสิ่งที่มีจริง ๆ ในขณะนี้ที่กำลังปรากฏ กำลังหลับสนิท สภาพธรรมเหล่านี้ไม่ปรากฏเลย จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมตอนหลับสนิทไม่ได้ จะศึกษาลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมไม่ได้ ขณะที่ เป็นภวังค์หรือหลับสนิท ต้องขณะที่สภาพธรรมปรากฏ แล้วก็เริ่มเข้าใจถูกต้องในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ถ้าไม่มีสภาพธรรมปรากฏให้ศึกษา ให้เข้าใจ

แล้วเราจะบอกว่า เราเข้าใจธรรม ได้ไหม เข้าใจธรรมอะไร นึกเอา คิดเอา หรือ
อย่างไร ในเมื่อไม่เข้าใจสภาพธรรมที่มีจริง ๆ ขณะนี้

ยังคิดที่จะทำอีกกี่เปล่า ๑

ผู้ถาม จิรกาลภาวนาในกายคตาสติ เราทำอย่างไร อย่างพวกผมนี้ มันทำ
ไม่ได้ตลอด มันพัก ๆ คุ้ง ๆ จะมีผลได้สักขนาดไหน

ส. จะทำหรือจะเข้าใจ

ผู้ถาม ทั้งทำด้วยทั้งเข้าใจด้วย

ส. ไม่ได้ค่ะ ขณะที่ทำ เข้าใจหรือเปล่า

ผู้ถาม เข้าใจตามสติที่...

ส. เข้าใจอะไรขณะที่ทำ

ผู้ถาม เข้าใจว่า กาย กายา

ส. นั่นสิคะ ทำอะไร

ผู้ถาม เราใช้สติพิจารณา

ส. ใช้สติได้หรือ มีสติที่ไหนที่จะใช้ สภาพธรรมเกิดแล้วดับ เร็วมาก แต่
ละขณะเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยจริง ๆ แล้วจะไปใช้สติเมื่อไร มีสติตรงไหนที่จะใช้
การศึกษารวมเพื่อให้เข้าใจว่า ไม่มีเรา ศึกษาให้เข้าใจว่า ถ้าไม่มีนามธรรม คือ จิต
เจตสิกเกิด มีแต่รูปธรรม ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลเกิด เป็นแต่เพียงรูปเกิด แต่ขณะใดที่มี
จิต เจตสิกเกิด เป็นสภาพรู้ ในภูมิที่มีขั้น ๕ ต้องมีรูปเกิดร่วมด้วย เกิดพร้อมกัน
ในขณะปฏิสนธิ ขณะนั้นไม่ใช่เรา แต่เป็นจิต เจตสิก รูป คือ ไม่ว่าจะศึกษาตอนไหน
ตรงไหน ก็คือ สภาพธรรมที่ไม่ใช่เรา

เพราะฉะนั้น ในขณะที่เกิด ตั้งใจจะเกิดตรงนี้ ครอบครัวยุคนี้ วงศาคนาญาตินี้
ได้ไหม ไม่ได้เลย เพราะว่าการเกิดเป็นผลของกรรม จิตที่เกิด เราแบ่งจิตออกเป็นกุศล
อกุศลซึ่งเป็นเหตุ และวิบากซึ่งเป็นผล กุศลวิบากเป็นผลของกุศล อกุศลวิบากเป็นผล
ของอกุศล

ปฏิสนธิวิบากจิตและเจตสิก ขณะนั้นเป็นผลของกรรมหนึ่ง ที่ทำให้เมื่อจุติจิตดับ ปฏิสนธิจิตเกิดสืบต่อทันที นี่ไม่ใช่เรา เป็นสภาพของวิบากจิตซึ่งเลือกไม่ได้เลย และเมื่อวิบากจิตเกิดขึ้นแล้ว ก็ดับ และมีจิตเกิดสืบต่อ โดยอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัย คือ ตัวจิตเป็นปัจจัย ทันทที่จิตดับ ต้องเป็นปัจจัยให้จิตขณะต่อไปเกิดสืบต่อ ซึ่งเราก็อธิบายมา แต่เราไม่เคยใช้คำว่า “ปัจจัย” แต่ถ้าเราเริ่มเข้าใจปัจจัย ตั้งแต่ต้น การที่สภาพนามธรรมหนึ่งเกิด แล้วดับไป เป็นปัจจัยให้นามธรรมอื่นเกิดสืบต่อ เป็นโดยอนันตรปัจจัย ความหมายว่า ไม่มีระหว่างกัน เกิดดับสืบต่อ และด้วยดีตามลำดับขั้นด้วย คือ ไม่ก้าวกายสับสน เป็นสมนันตรปัจจัย

เพราะฉะนั้น จิตทุกขณะเป็นอนันตรปัจจัยและสมนันตรปัจจัย ไม่ใช่เรา เริ่มเห็นความเป็นปัจจัยแล้ว เริ่มเข้าใจแล้วว่า เพียงชั่ว ๑ ขณะจิต ซึ่งเกิดแล้วดับ เร็วแค่ไหน เพราะขณะนี้ถ้าพูดถึงรูป ๆ หนึ่ง บอกว่ามีอายุเท่ากับจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ ระหว่างเห็นกับระหว่างได้ยิน จิตเกิดดับเกิน ๑๗ ขณะ รูปดับแล้ว เพราะฉะนั้นถ้าไปคิดถึงจิต ซึ่งสั้นกว่านั้นอีก สั้นกว่าอายุของรูป ชั่ว ๑ ขณะจิต จะเกิดดับเร็วแค่ไหน แต่ต้องมีปัจจัย

เราเริ่มเข้าใจกัมมปัจจัยเป็นปัจจัยให้วิบากจิตเกิด ขณะที่เกิดเป็นวิบาก เป็นผลของกรรม และตัวจิตเองก็เป็นอนันตรปัจจัย สมนันตรปัจจัยที่ทันทที่ที่จิตนั้นดับ ก็ทำให้จิตขณะต่อไปเกิด ทำกิจภวังค์ ไม่ใช่ทำกิจปฏิสนธิ เพราะว่าปฏิสนธิกิจหมายถึง กิจที่สืบต่อจากจุติจิตเท่านั้น เพราะฉะนั้นเมื่อทำกิจปฏิสนธิสืบต่อ แล้วดับ แต่การดับไปนั้นก็ทำให้ภวังคจิต คือ จิตต่อไปนั้นเกิดสืบต่อ ดำรงภพชาติ ทำกิจภวังค์ คือ ไม่ใช่ถึงการตายหรือจุติ ถ้ายังไม่สิ้นผลของกรรมที่จะทำให้เป็นบุคคลนั้น หรือระหว่างที่ยังมีชีวิตอยู่เวลาที่ เป็นภวังค์ดำรงความเป็นบุคคลนั้น จนกว่าจะมีการเห็นซึ่งเป็นวิบากของกรรมหนึ่งกรรมใด ทำให้เห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้น เป็นวิบากทำให้จิต

ได้ยินเกิดขึ้น เป็นวิบากจิต หรือทำให้ได้กลิ่น เป็นวิบากเกิดขึ้น ทำให้มีการลิ้มรสหรือรู้รส เป็นวิบากเกิดขึ้น ทำให้มีการรู้สิ่งที่กำลังกระทบสัมผัสในขณะนี้เกิดขึ้น นี่เป็นวิบาก แต่ก็เห็นว่า คนเราจะมีแควิบากไม่ได้ ทันทที่เห็นก็มีชอบ ไม่ชอบ

เพราะฉะนั้น การศึกษาจิตโดยละเอียดทั้งหมด เพื่อเข้าใจว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่จะทำ ถ้ามีความคิดว่าจะทำ เป็นเราแน่นอน แล้วทำได้ไหม จะทำอะไร จะทำจิตขณะไหน จะทำจิตดวงไหน จะเอาสติที่ไหนมาใช้ ไม่มี เพราะว่าเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นรวดเร็ว เป็นอนัตตาเกินกว่าที่ใครจะยับยั้งได้ เพียงแต่การศึกษายังเข้าใจยิ่งรู้ว่า เป็น การรู้ตามความเป็นจริงของสภาพธรรมที่ปรากฏ

เพราะคำว่า “กายานุปัสสนา” อนุปัสสนานี้รู้ตาม ตามอะไร ตามสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะว่าสภาพธรรมเกิดขึ้นเร็วมาก แต่สิ่งใดที่เพียงปรากฏทั้ง ๆ ที่ผู้ตรัสรู้รู้ว่า เกิดขึ้นเร็ว แต่เมื่อสภาพธรรมปรากฏให้รู้ ก็ศึกษาให้รู้สิ่งที่ปรากฏ เพื่อจะรู้ความ ไม่ใช่เราของสภาพธรรมนั้น

เพราะฉะนั้น เลิกคิดที่จะทำได้ไหม หรือยังคิดที่จะทำ

ยังคิดที่จะทำอีกกี่เปล่า ๒

ส. ถ้าเข้าใจว่าไม่มีเรา และเป็นธรรมตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นจิต ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ ประเภทหนึ่ง ไม่ใช่วิจิตร ไม่ต้องอาศัย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็รู้อารมณ์ เช่น ปฏิสนธิ ภวังค์ จุตี นี่ไม่ต้องอาศัยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วขณะที่เห็น คือ อาศัยตา ขณะที่ได้ยิน คือ อาศัยหู ขณะที่ได้กลิ่น คือ อาศัยจมูก ขณะที่ลิ้มรสก็ อาศัยลิ้น ขณะที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสก็อาศัยกาย ขณะที่คิดนึกก็อาศัยใจ ซึ่งเกิดก่อน เป็นทวาร ทำให้นึกคิดเรื่องที่กำลังคิดอยู่ในขณะนี้ ก็ไม่มีเราเลยทั้งนั้น

เพราะฉะนั้น การศึกษาเพื่อให้เข้าใจถูกต้อง ไม่ใช่เพื่อทำ ยังคิดที่จะทำไหม ถ้าทำ ก็ทำอะไร แล้วจะเอาอะไรมาทำ เมื่อก็นับอกว่าเอาสติมาทำ เป็นไปไม่ได้เลย จะเอาสติที่ไหนมาทำ

ผู้ถาม เนื่องจากไม่มีความรู้ความเข้าใจในจุดนี้ การดำเนินในการปฏิบัติธรรม จึงไม่รู้ว่า จุดไหนควรจะทำ จุดไหนไม่ควรจะทำ

ส. นี่เพราะเหตุที่เราไม่ได้ศึกษา เรากล่าวว่า พุทธัง สรณัง คัจฉามิ อัมมัง สรณัง คัจฉามิ สังฆัง สรณัง คัจฉามิ มีพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ เรามีความเข้าใจว่า

ไม่มีผู้ใดจะเลื้ศกว่าพระองค์ เป็นผู้ตรัสรู้ความจริงซึ่งรู้ยาก ต้องบำเพ็ญพระบารมีมานานแสนนาน กว่าจะรู้ความจริงเดี๋ยวนีได้ ตามปกติธรรมดาอย่างนี้ มีความเคารพเลื่อมใสถึงพระองค์เป็นสรณะ แต่ต้องถึงโดยการศึกษาธรรม ถ้าไม่ศึกษาธรรม จะไม่รู้เลยว่า พระพุทธเจ้าเป็นอย่างไร รู้อะไร มีพระบริสุทธิคุณอย่างไร มีพระมหากรุณาคุณอย่างไร ๔๕ พรรษาที่ทรงแสดงธรรม ทรงแสดงเรื่องอะไร ให้คนฟังเกิดปัญญาของคนฟังเอง ที่จะรู้อะไร ถ้าไม่ศึกษาก็ไม่รู้เลย

เพราะฉะนั้น ต้องมีพระธรรมเป็นสรณะจริง ๆ คือ ศึกษาปริยัติ เพื่อให้มีปัจจัยให้สภาพธรรมเกิดขึ้น ทำกิจปฏิบัติ เพราะถ้าศึกษาภาษาบาลีจะทราบว่ ปฏิ แปลว่า เฉพาะ ปัตติ แปลว่า ถึง เพราะฉะนั้น ปฏิปัตติ คือ สติที่เกิด ระลึกรู้เฉพาะลักษณะของสภาพธรรมหนึ่งที่กำลังปรากฏ เพื่อศึกษา เพื่อเข้าใจถูก

แต่คนไทยใช้คำว่า “ปฏิบัติ” หมายความว่า “ทำ” เราก็ไม่เรียนอะไรเลย ได้ยินคำว่า ปฏิบัติ เราก็คิดว่า ทำ แล้วเราก็ทำ แต่เราไม่ได้เข้าใจเรื่องของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน

ต้องเป็นผู้ตรง อาจหาญ ว่าจริง ผิด คือ ผิด ถูก คือ ถูก ความจริง คือ ความจริง ความจริงต้องพิสูจน์ได้ สามารถเป็นเหตุเป็นผลให้เข้าใจได้

ก็อยากถามตรง ๆ ว่า ที่ฟังแล้ว ยังจะทำอีกหรือเปลว ก็ตอบตรงได้ ถ้าจะทำกับอกว่จะทำ ถ้าจะไม่ทำ ก็ตอบว่า ไม่ทำ ก็เป็นผู้ตรง ไม่ใช่เรื่องทีใครต้องเดือดร้อนใจกับใครเลย แต่ธรรมเป็นอย่างไร ธรรมก็เป็นอย่างนั้น มีความเข้าใจถูก คือ อย่างไร มีความเข้าใจผิด คือ อย่างไร ก็เป็นเรื่องของการสะสมที่จะพิจารณาธรรม ถ้ามีความเข้าใจถูก ก็ถูกตรงตามลักษณะของสภาพธรรม ซึ่งไม่มีใคร ไม่มีตัวตน

ถ้าศึกษาเรื่องวิจิิต จะเอาตัวเราไปแทรกตรงไหนไม่ได้เลยสักขณะเดียว ไม่ว่าจะเป็นปัญจทวาราวชชนะ จักขุวิญญูณ สัมปฏิจฉันนะ สันตึรณะ โวภูฐัพพะ ชวนะ ตทาลัมพะ เราไปทำตรงไหน หรือทางมโนทวารก็เหมือนกัน ก็ไม่มีเราทีจะไปทำอะไรได้เลย แล้วยังจะทำไหม

รู้จักต้องรู้สิ่งที่ปรากฏ

ผู้ถาม เมื่อได้ฟังท่านอาจารย์ก็รู้ว่า การปฏิบัติที่แล้ว ๆ มา เรามัวไปยึดติดจุด

ส. เรามีความเข้าใจถูกต้องว่า ธรรม คือ อะไรหรือเปล่า ขณะนี้เรามีความเข้าใจถูกต้องว่า เป็นธรรมที่ทรงแสดงไว้ในเรื่องสติปัฏฐานทั้งหมดหรือเปล่า เรามีความเข้าใจถูกต้องว่า สิ่งนี้แหละที่กำลังปรากฏ เป็นสิ่งที่ปัญญาจะรู้ได้ จะเข้าใจได้ เพราะเหตุว่าถ้าไม่มีสิ่งที่กำลังปรากฏ ปัญญาจะรู้อะไร ปัญญาไปรู้อะไรที่ไหน ในเมื่อสิ่งที่กำลังปรากฏนี้ไม่รู้

ภาพลวงตา ๑

ขุมพร เป็นตัวของเราเอง ที่จะหลอกตัวของเราเอง เป็นอย่างนี้ใช่ไหมคะ

ส. สิ่งที่กำลังปรากฏ อย่างขณะนี้ เป็นภาพลวงตาให้เห็นว่าเป็นคน หนังสือพิมพ์นี้ มีรูปนายกรัฐมนตรีนครในกระดาษดำ ๆ ขาว ๆ นั้นไหม ไม่มี แต่แค่กระดาษดำ ๆ ขาว ๆ ก็เป็นนายกรัฐมนตรีนครได้ เป็นภูเขาไฟได้ เป็นอะไร ๆ ได้หมดทุกอย่าง เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า สิ่งที่กำลังปรากฏเพียงปรากฏ ให้จิตคิด แล้วแต่จะคิดอะไร

อย่างที่เคยกล่าวถึงสภาพธรรมจริง ๆ อย่างภวังคจิต มีดีมาก เพราะอะไร ไม่มีแสงสว่างใด ๆ เลย เสียงไม่มี กลิ่นไม่มี รสไม่มี เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ไม่ปรากฏเลย ทั้งสิ้นทางมโนทวาร ถ้าไม่ใช้การรับรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาต่อจากทางจักขุทวาร ขณะที่กำลังได้ยินเสียง ลองคิดถึงสภาพจิตตอนนี้ เวลาที่คิดถึงธาตุรู้ หรือสภาพรู้ซึ่งไม่มีรูปร่างสัณฐานใด ๆ เจือปนเลย ต้องเอารูปออกให้หมด ลองคิดถึงโลกซึ่งเต็มไปด้วยสีเขียว กลิ่น รส เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว เอาสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นออกหมด เอาสี ออก เสียงออก กลิ่นออก รสออก เย็นออก ร้อนออก อ่อนออก แข็งออก ตึงออก ไหวออกหมด เหลืออะไร ไม่มีรูปใด ๆ แต่มีธาตุรู้

เพราะฉะนั้น ธาตุรู้ขณะนั้น ไม่ได้สว่างไสว ไม่ได้ปรากฏอย่างนี้เลย อย่างเวลานี้ ถ้าเราจะคิดถึงแข็ง ก็ยังสว่าง มีแข็งปรากฏเมื่อกระทบ แล้วยังสว่างด้วย ก็เลยกลายเป็นเห็นโต๊ะแข็ง อะไรแข็งไปหมด นี่เพราะการเกิดดับสืบต่ออย่างรวดเร็ว แต่ธรรมต้องตรง ต้องจริง ตามลักษณะของสภาพธรรม แล้วค่อย ๆ คิดเปรียบเทียบว่า จริง ๆ แล้ว จิต เจตสิก ที่ไม่มีรูปสว่าง จะต้องมืด

ขณะที่ไม่รู้สิ่งที่สว่าง จะต้องมืด แล้วขณะที่เป็นภวังคจิต มีจิตเกิดแล้ว แต่สีไม่ปรากฏ เสียงไม่ปรากฏ กลิ่นไม่ปรากฏ รสไม่ปรากฏ เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหวไม่ปรากฏ และถ้าไม่มีรูปพิเศษซึ่งกรรมเป็นปัจจัยให้เกิด เช่น จักขุปสาทซึ่งเปราะบางเบา เล็กน้อยแคไหน ลองคิดดู ไม่ใช่อ่อน ไม่ใช่แข็ง จักขุปสาทไม่ใช่ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม แต่เป็นรูปซึ่งสามารถกระทบกับสิ่งที่ปรากฏทางตา และรูปนี้ก็มองไม่เห็นด้วย เพราะะรูปเดียวที่จะมองเห็นในบรรดารูปทั้งหมด คือ สี หรือวัณณะ วัณโณ ใช้หลายคำ บางทีก็ใช้คำว่า นิภา ด้วย แต่ให้ทราบว่า รูปนั้นเกิดดับเร็วมาก

ลองคิดดูอีก ระหว่างตากับหู ไกลกัน มีอากาศธาตุแทรกคั่น แล้วการเกิดดับอายุ ๑๗ ขณะ เร็วยิ่งกว่าระหว่างเห็นกับได้ยิน ซึ่งเหมือนพร้อมกัน

เพราะฉะนั้น รูปนั้นที่ยังไม่ดับ กระทบกับสิ่งที่สามารถกระทบได้ คือ สี สัน วัณณะ แล้วสภาพรู้หรือธาตุรู้จึงเกิดเห็น แล้วก็ดับ วาระของจักขุทวารวิถีสันแคไหน แต่ทางใจรับต่อหลายวาระ จดจำทุกอย่าง สร้างโลก สร้างรูป สร้างเรื่องขึ้นมา

เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องของสิ่งที่ปรากฏทางตาว่าเห็นอะไร มีดอกเชือกสีเฮลิโคเนีย ก็ต่างกับเฮลิโคเนียธรรมดา ใบต่างกัน เพราะใบเชือกสี คือ อ่อนไหว แล้วมีพริ้ว ๆ แล้วดอกเป็นสีชมพูด้วย สร้างไว้หมดเลย ดอกกลิ่นหอมเหลืองจัด บางชนิดก็มีได้สีขาวอยู่ตรงกลาง โลกของความคิดนึกถึงสิ่งที่ปรากฏทางตานี้มหาศาล แค้คิด พอไม่คิด ก็ไม่มีเลย ที่เคยคิดเมื่อกี้ จะเป็นเชือกสีเฮลิโคเนียหรืออะไรก็แล้วแต่ ไม่มี ไม่มีอะไรทั้งนั้น อะไรก็ไม่มี

มีเมื่อคิด มีเมื่อเห็น มีเมื่อได้ยิน มีเมื่อได้กลิ่น มีเมื่อลิ้มรส มีเมื่อปรากฏที่กำลังกระทบสัมผัส นี่คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สั่นสั่นสั่น แต่ความไม่รู้ก็หลงให้

เป็นเราที่ยั่งยืน ตั้งแต่เกิดไม่เห็นดับเลย จำไว้หมดเลย ทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ไม่รู้ว่าเป็นเพราะจิตเกิดขึ้นจึงมีจำ ลองจิตไม่เกิด จำจะมีได้อย่างไร

ภาพลวงตา ๒

สุ. นี่ก็เป็นเหตุผลที่จะทำให้เราจะค่อย ๆ เข้าใจสภาพธรรม และนี่คือธรรมที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ทรงพระมหากรุณาให้คนที่เหมือนคนตาบอดอยู่ในเหว ยากที่จะขึ้นจากเหว มารู้ความจริง ซึ่งไม่มีอะไรนอกจากสภาพธรรม ละคลายความเป็นตัวตน การที่ไม่รู้ความจริง จนสามารถเป็นพระอรหันต์ได้ด้วยพระมหากรุณา ที่ต้องบำเพ็ญพระบารมีมากกว่าพระปัจเจกพุทธเจ้า ที่สามารถจะประกอบด้วยพระญาณต่าง ๆ ที่จะทำให้ทรงแสดงธรรม ๔๕ พรรษา ที่จะให้ธรรมเป็นสรณะ ที่พึ่งสำหรับเราๆ คนนี้ เพราะคนสมัยนั้นแค่ฟังธรรมไม่มาก ท่านก็บรรลุแล้ว ส่วนใหญ่ท่านก็มีปัญญาระดับนั้น และหลังจากนั้นมาแค่ ๒๐๐ ปี ๓๐๐ ปี ก็ยังมีพระอรหันต์มากมาย ถึง ๑๐๐๐ ปี

เพราะฉะนั้น พอมาถึงเราๆ คนนี้ จะไม่มีพระธรรมเป็นที่พึ่งโดยรอบคอบ โดยละเอียด โดยเข้าใจจริง ๆ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ นี่คือ โลกทางตา ผ่านไปแล้ว โลกหนึ่ง ในความมืดสนิทซึ่งเกิดดับด้วย ไม่เที่ยงด้วย ทางหูที่กำลังได้ยิน ลองคิดถึง ถ้าไม่มีสีกำลังปรากฏ หลับตา มีแต่เสียงปรากฏ แต่เสียงนั้นมีความหมาย มาแล้ว เรื่องอีกเยอะแยะ บางคนก็จำจนตายจากคำพูดบางประโยคของบางคน ไม่ลืม ไม่อภัยด้วย

ก็คิดถึงด้วยความไม่รู้ นำมาซึ่งกิเลสมากมายมหาศาล หนาแน่นจนเป็นความพยายาบ้าง เป็นความริษยาบ้าง เป็นอะไรหลายประการ ก็จะต้องสืบต่อไปอีกด้วย ความไม่รู้มากมายสักเท่าไร ด้วยพระมหากรุณาจริง ๆ จึงได้ทรงแสดงธรรม ให้คนที่มิบุญในปางก่อนที่ได้สะสมมาแล้ว มีโอกาสได้ยินได้ฟังแล้วได้พิจารณา แต่ต้องเป็นความเข้าใจธรรม ถ้าไม่เข้าใจธรรม ผิด จำชื่อ จำเรื่อง เช่น จะปฏิบัติอย่างนี้ ไม่ได้มีความรู้อะไรเลย แล้วต้องการอะไร

นี่ก็เป็นเรื่องที่ยุคสมัย กาลของพระพุทธศาสนากำลังเสื่อม เราจะรู้ได้ด้วยตัวของเราเองว่า เราเสื่อมเพราะเราไม่ได้ศึกษา ไม่ได้เข้าใจถูกต้อง ไม่ได้มีการอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้สภาพธรรมที่มีจริง ๆ ที่กำลังปรากฏ เราก็ไปคิดว่า ทำอย่างอื่นแล้วจะเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งไม่ใช่

อยู่ในโลกมืด แล้วก็มีสี่ปรากฏนิตหนึ่ง แล้วก็มืดต่อ มีเสียงปรากฏนิตหนึ่ง แล้วก็มืดต่อ มีกลิ่นปรากฏนิตหนึ่ง ก็วนเวียนอยู่ในสี่ ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในสัมผัส ด้วยความติดข้องมหาศาล ลองคิดดู นอกจากความไม่รู้ มีความเห็นผิด แล้ว ยังมีความติดข้องในรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปพะ แล้วจะออกได้อย่างไร ถ้าไม่ใช่จิรกาลภาวนา และต้องเป็นความรู้จริง ๆ ด้วย รู้แม้กระทั่งว่า ขณะใดสัมผัสเกิด ขณะใดหลงลืมสติ นี่คือ ขั้นแรก ถ้าขั้นนี้ไม่มี จะเจริญสติไม่ได้ เพราะว่าไม่ใช่สัมผัส

เท่าที่เราจะรู้ได้

ผู้ถาม อยากจะทราบตรงปัญหาทวาร เมื่อเรารู้สี่ทางตาแล้ว เมื่อไปสู่มนทวาร วาระแรกที่เราอาจารย์ได้อธิบายว่า วาระแรกเท่านั้นเองที่เป็นปรมาัตถธรรม นอกนั้นแล้วจะเป็นการปรุง การคิด

ส. ใช้คำว่า วาระหลัง ๆ ไม่กำหนด อาจจะเป็นปรมาตถิภาวะก็แล้วแต่

ผู้ถาม อยากจะฟังตรงนี้ให้ชัด ๆ อีกสักครั้งค่ะ ตั้งแต่ทางปัญจทวาร

ส. ปัญจทวารวิธีจิตดับแล้ว จิตเป็นอะไร

ผู้ถาม ปัญจทวารวิธีจิตดับแล้ว จิตเป็น...

ส. นี่ค่ะ เราไม่รีบร้อนไปตรงนั้นตรงนี้ แต่เราจะเข้าใจย้อนไปย้อนมาให้ถูกต้องตามความเป็นจริงว่า ความเข้าใจของเราเนี่ย เข้าใจโดยไม่ต้องไปท่อง ไม่ต้องไปจำ แต่เข้าใจจริง ๆ ว่า เมื่อปัญจทวารวิธีจิตดับหมด จึงเป็นภวังค์ แล้วต่อจากจากนั้นอะไรเกิดขึ้น

ผู้ถาม มโนทวาราวชชนจิต

ส. มโนทวารวิชชณะเกิดขึ้น และต่อจากนั้นก็เป็นชวนจิต เหมือนกับทางปัญจทวาร เพราะฉะนั้นก็คู่กัน ทั้งทางมโนทวารและปัญจทวารทุกครั้ง

ผู้ถาม แคววาระแรกวาระเดียวนั้นเองที่เป็นปรมัตถ์ นอกนั้นแล้ว

ส. ทางมโนทวารวาระแรกต้องเป็นปรมัตถ์ แต่เราจะไม่กำหนดว่าที่วาระเราใช้คำว่า “วาระหลัง ๆ” เท่านั้น ที่เราจะรู้ได้

การศึกษาธรรมต้องรู้ว่า สามารถจะเข้าใจได้แค่ไหน รู้จริงได้แค่ไหน ไม่ใช่เราไปคร่ำเคร่งกับตำรา ตำรานี้พม่าว่าอย่างนี้ ลังกาว่าอย่างโน้น ไทยว่าอย่างนี้ มหายานว่าอย่างนี้ ใครจะรู้ ถ้าไม่ใช่ปัญญาของเราเอง

เพราะฉะนั้น ถ้าปัญญาของเราเอง สามารถจะรู้ได้แค่ไหน ก็ควรจะเข้าใจให้ถูกต้องแค่นั้น ส่วนใครจะบอกวาทะอย่างไร เขารู้ได้ไหม ถ้าเขาไม่รู้ได้ ก็เรื่องของเขาที่จะนั่งค้นคว้ากันไป ตำราโน้น ตำรานี้ อีกหลายตำรา

ทุกอย่างมีเพราะคิด

ศีลกัณฑ์ แล้วภวังคจิตคั่น ที่ว่าเกิดเป็นนึกคิด เป็นลักษณะอย่างไรครับ

ส. ก็มโนทวารวิถี เพราะว่า จะคิดทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายไม่ได้ ทางตา เห็น มีสิ่งที่กำลังปรากฏเท่านั้น ทางหู มีเสียง เท่านั้นที่ปรากฏ ทางจมูกก็มีกลิ่นปรากฏ ทางลิ้นก็มีรสปรากฏ ทางกายก็มีเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว ปรากฏ นอกจากนั้นเป็นเรื่องของมโนทวารหมด

ศีลกัณฑ์ ที่ว่ามโนทวารวิถีเห็นปรมัตถธรรมครั้งแรก

ส. เห็นอะไรคะ จักขุทวารวิถี มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา เราใช้คำว่า “รูป” คือ สีสันวันณะต่าง ๆ ขณะนี้ปรากฏกับจักขุทวารวิถีจิต รูปมีอายุ ๑๗ ขณะจิต เมื่อรูปดับ จักขุทวารวิถีจะเกิดต่อไปไม่ได้ ภวังคจิตก็เกิด ต่อจากนั้นมโนทวารวิถีจิตก็รู้ สีสันที่เพ่งดับต่อ เหมือนกัน อย่างเดียวกันเลย เพราะฉะนั้น ระหว่างปัญจทวารวิถีและมี ภวังค์คั่น มโนทวารวิถีเกิดต่อ ไม่มีใครจะสามารถแยกได้ อย่างขณะนี้แยกได้ไหม ว่า ขณะไหนเป็นปัญจทวารวิถี ขณะไหนเป็นมโนทวารวิถี ถ้าแยกได้ก็ต้องรู้ภวังค์ที่คั่น

ศีลกัณฑ์ อันนี้ปัญญาขั้นนี้ไม่สามารถจะรู้ได้เลยใช่ไหมครับ

ส. อบรมเจริญไปแล้ว ใครจะรู้อะไร ก็คือ รู้สภาพธรรมจริง ๆ ตามกำลังของปัญญาของแต่ละคน

ศีลกัณฑ์ มโนทวารวิถีเกิดขึ้นครั้งแรก ก็ให้เห็น

ส. ไม่ใช่เห็นค่ะ มีอารมณ์เดียวกับปัญจทวารวิถี แล้วแต่ว่าจะเป็นสี หรือเสียง หรือกลิ่น หรือรส หรือโณภูมัพพะ มโนทวารวิถีต้องเกิดสืบต่อ มีอารมณ์เดียวกับอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดของปัญจทวารวิถีที่เพ็งดับ

ศีลกัณฑ์ และที่ว่าจะเป็นความคิดนึก จะช่วงไหนครับ

ส. ก็ขณะที่ไม่มีพวกนี้เป็นอารมณ์ ขณะที่มโนทวารวิถีไม่มีสี ไม่มีเสียง ไม่มีกลิ่น ไม่มีรส ไม่มีโณภูมัพพะเป็นอารมณ์

ศีลกัณฑ์ เมื่อไม่มีอารมณ์ ก็เป็นความนึกคิด

ส. ก็คิดซิคะ

ศีลกัณฑ์ ก็จิตดวงเดียวกัน มโนทวารวิถี

ส. จิตไม่มีดวงเดียวกันเลย ไม่มีจิตดวงเดียวกัน จิตแต่ละดวงเกิด แล้วดับทันที ไม่กลับมาอีก นี่คือ ไม่มีเราจริง ๆ

ศีลกัณฑ์ หลังจากรู้เป็นเรื่องราวแล้ว เป็นความคิดทางตา

ส. เรื่องราวคิดนึกทางมโนทวารดับแล้ว จิตอะไรเกิด ภวังคจิตเกิด ต้องพูดอย่างนี้เลย ต้องพูดเป็นจิตแต่ละ ๑ ขณะ แต่ละวาระ แต่ละทาง ถึงจะชัดเจนพอดับแล้ว เป็นอย่างไรคะ

ศีลกัณฑ์ วิถีอื่นเกิด

ส. วิถีอะไร

ศีลกัณฑ์ ก็แล้วแต่

ส. ถ้าจะคิด ก็คือ คิด อย่างคำว่า “คิด” นี่ จิตรู้ใช่ไหม คือ ขณะนั้นทางมโนทวารจิตมีคำว่า “คิด” เป็นอารมณ์

ศีลกัณฑ์ ส่วนที่จะคิดนานหรือไม่นาน ก็เป็นเรื่องของปัจจัย

ส. “นาน” ก็เป็นเรื่องของมโนทวารวิถีจิตที่รู้ “หรือ” ก็เป็นมโนทวารวิถีจิตที่รู้ “ไม่” ก็เป็นมโนทวารวิถีจิตที่รู้ “นาน” ก็เป็นมโนทวารวิถีจิตที่รู้ ทุกขณะที่เกิดคิดให้ทราบว่าเป็นจิตทั้งนั้น แต่ละคำ ถ้าไม่มีจิต คำนั้นก็ไม่มี คิดก็ไม่มี

ศีลกัณฑ์ ที่ว่ารู้นานหรือไม่นาน ความคิดนี้ที่เกิดขึ้นดับไป จะ...

ส. ทีละ ๑ ขณะ ทีละ ๑ คำ สืบต่อกัน ถ้าเป็นขณะก็ ๗ ขณะ คำว่า “คำ” ก็คือขวนจิต ๗ ขณะ มีคำว่า “คำ” เป็นอารมณ์

ศีลกัณฑ์ ครับ ที่ผมกราบเรียนถามนี้ เพราะบางที่คิดนานเหลือเกิน เรื่องเดียวกันบางทีก็คิดไม่นาน

ส. คุณศีลกัณฑ์ คิดได้ที่ละคำ

ศีลกัณฑ์ คำเดียวครับ

ส. นั้นแหละค่ะ วาระเดียว คือ คำหนึ่ง วาระหนึ่ง คือ คำหนึ่ง จะกี่คำก็แล้วแต่

ศีลกัณฑ์ อยู่ที่บ้านจ๋ายใช้ไหมครับ

ส. ที่พูดมาแล้วก็คำ นับได้ไหมคะ

ศีลกัณฑ์ นับไม่ได้ครับ

ส. นั้นแหละค่ะ คือ แล้วแต่ก็คำ ก็คำ นานหรือสั้น ก็แล้วแต่ จะคิดเรื่องนี้สั้น จะคิดเรื่องนี้อยาว ก็แล้วแต่ แต่ให้ทราบว่า คิด คือ จิตที่คิดทางมโนทวารทางตาเห็น ไม่ได้คิด ทางหูได้ยิน ไม่ได้คิด จมูกได้กลิ่น ไม่ได้คิด ลิ้นลิ้มรส ไม่ได้คิด รู้โณภูัพพะ เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว ไม่ได้คิด คิดทั้งหมดต้องเป็นทางมโนทวารมากมายมหาศาล ไม่มีอะไรเหลือเลยก็คิดว่า มี

นี่คือ ความไม่รู้ สดับไปหมดแล้ว เสียงดับไปหมดแล้ว กลินดับหมดแล้ว รสดับหมดแล้ว สิ่งกระทบสัมผัสก็ไม่ปรากฏ แต่คิดว่ามีด้วย คิดว่ายังอยู่ด้วย คิดว่ายังเป็นคนนั้น คิดว่าเป็นคนนี้ นี่คือ ความไม่รู้ทั้งหมด

ชีวิตที่ถูกหลง

ผู้ถาม ก็แสดงว่าชีวิตเราความจริงก็ถูกหลงด้วยความคิด

ส. ไม่มีอะไรเหลือเลย เราคิดว่า ไม่มีอะไรเหลือตอนตาย แต่ความจริงขณิกมรณะ ขณิก คือ ขณะ ตายทุกขณะ จิตเกิด แล้วดับ คือ ตาย แล้วไม่กลับมาอีก เหมือนคนที่ตายที่สมมติมรณะ จะไม่กลับมาเป็นคนนั้นอีกเลย หหมดสิ้นสภาพความเป็นบุคคลนั้นโดยสิ้นเชิง แต่ก่อนจะตาย ขณิกมรณะ จิตเกิดดับทุกขณะ หหมดไปทุกขณะ โดยไม่รู้ตัวเลย คิดว่ายังอยู่ แต่ความจริงไม่มี ถ้าจิตดับแล้วไม่เกิด หหมดแน่นอน

แต่เพราะมีสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมเกิดต่อ ก็เหมือนมืออยู่ตลอด พอถึงสมมติมรณะ ก็เหมือนตายไปเสียชาติหนึ่ง ก็มีเกิดอีก เราอยู่อย่างนี้ เห็นบ้าง ได้ยินบ้าง แต่ละชาติ นานแสนนานมาเท่าไร

ผู้ถาม ความจริงก็มีแต่สภาพปรมาณู คือ ความจริงเท่านั้นเอง

ส. แน่จนค่ะ เป็นธาตุซึ่งเกิดเพราะปัจจัย บังคับไม่ให้เกิดก็ไม่ได้ เมื่อมีปัจจัย ธาตุชนิดนั้นก็ต้องเกิด

ผู้ถาม และนอกนั้นแล้วเป็นความนึกคิดปรุงแต่ง

ส. ความนึกคิด ก็เป็นธาตุชนิดหนึ่งซึ่งคิด มีแต่ธาตุทั้งหมด และเราคิดแต่เรื่องเกิด เดียวก็โน่นเกิด เดียวก็นี่เกิด เดียวก็ทำอย่างโน้น อย่างนี้ แต่พระโพธิสัตว์คิดว่า เมื่อไรสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดอย่างนี้จะหมด ไม่เกิดอีก

นี่คือ การเริ่มบำเพ็ญพระบารมี เพราะว่าเราไม่ได้เห็นชาตินี้ชาติเดียว ได้ยินชาติก่อน ๆ ก็เคยได้ยิน แต่เป็นเรื่องราวของชาติก่อน แล้วพอถึงชาตินี้ เราก็ลืมเรื่องราวของชาติก่อน เต็มไปด้วยสุขทุกข์ของเรื่องราวในชาตินี้ แต่พอสิ้นสุดความเป็นบุคคลนี้ ก็หมด แล้วก็ตั้งต้นใหม่ สุขทุกข์ในเรื่องราวของชาติใหม่ เรื่องใหม่ พอแม่ใหม่ เพื่อนฝูงใหม่ บุตรธิดาใหม่ วงศาคณาญาติใหม่ ทรัพย์สมบัติใหม่ แล้วก็ติดต่อไปอีก ถ้าไม่มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่มีหนทางเลยที่จะพ้นจากสังสารวัฏฏ์

ไม่มีอะไรที่ไม่ติด

ชุมพร สำคัญตรงที่คิด เหมือนกับที่ท่านอาจารย์บอกว่า สติต้องระลึกไปในตัว คิดที่เป็นสภาพรู้ ตัวคิดนี่คิดตลอดเวลา แต่ปัจจัยที่จะทำให้สติระลึกไปในลักษณะที่เป็นสภาพรู้ คือ ตัวจิต ท่านอาจารย์ก็บอกว่าเป็นจิรกาลภาวนา ซึ่งรู้สึกมันยากจริง ๆ

ส. คุณชุมพรว่า คุณชุมพรติดในเรื่องคิด แล้วสี่สัณณะนะ สวยไหม

ชุมพร สวยค่ะ

ส. ติดไหมคะ

ชุมพร ติดค่ะ

ส. แล้วเสียงชอบไหมคะ

ชุมพร ชอบค่ะ

ส. กลิ่น รส

ชุมพร ทั้งหมดค่ะ

ส. เพราะฉะนั้นไม่มีอะไรที่ไม่ติด

ชุมพร ค่ะ ติดหมด

ส. เพราะฉะนั้นก็ต้องมีปัญญา รู้ความจริงของทุกอย่างที่ติด ที่ปรากฏให้รู้

ต้องรู้ในความเป็นธรรม

ผู้ถาม ฟังที่อาจารย์พูด ทำให้เข้าใจว่า สติปัฏฐานที่อาจารย์หมายถึง คือ การรู้สภาพธรรมทางทวารทั้ง ๖ แต่หลายท่านในที่นี้ได้ศึกษาพระสูตร คือ สติปัฏฐานสูตร ก็จะมีคำถามในใจว่า ในพระสูตรแสดงบรรพต่าง ๆ แล้วที่อาจารย์แสดงว่า เป็นการรู้สภาพธรรมทางทวารทั้ง ๖ จะตรงกับสติปัฏฐานในบรรพไหน

ส. คือก่อนอื่นต้องทราบว่า พระธรรมที่ทรงแสดงสอดคล้องกันทั้ง ๓ ปิฎก อันนี้ถูกหรือผิด ถูก ถ้ายังไม่สอดคล้องกัน หมายความว่าความเข้าใจของเราถูกหรือผิด ผิด ผิด

เพราะฉะนั้นมีพระอภิธรรมไว้เพื่ออะไร สำหรับผู้ที่ต้องศึกษา ไม่ใช่เพียงฟังแล้วก็สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้เลย แต่ผู้นั้นต้องรู้ในสภาพธรรม ในความเป็นธรรม ต้องมีปรมัตถธรรมนี้แน่นอน ถ้าไม่มีจิต ไม่มีเจตสิก ไม่มีรูป ไม่มีปรมัตถธรรม อะไร ๆ ก็ไม่มี

พระสูตรที่ทรงแสดงไว้ เป็นสภาพธรรมหรือเปล่า หรือไม่ใช่สภาพธรรม พระสูตรทั้งหมดที่ทรงแสดง เช่น อวิชชา เป็นธรรมหรือเปล่า สังโยชน์ เป็นธรรมหรือเปล่า สติเป็นธรรมหรือเปล่า คือ ทุกอย่างจะพ้นจากปรมัตถธรรมไม่ได้เลย

สติเป็นปรมัตถธรรมอะไร เป็นเจตสิกปรมัตถ์ เป็นสิ่งที่มีจริงแท้แน่นอน และสติก็มีหลายระดับ สติที่เป็นไปในทาน เพราะไม่ใช่เราที่ระลึกที่จะให้ทาน ต้องเป็นกุศลจิตที่เกิด ประกอบด้วยโสภณเจตสิก ๑๙

สติขั้นทานไม่สามารถจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมได้ เกิดกับปัญญาก็ได้ ไม่มีปัญญาก็เกิดได้ สติขั้นศีลก็เช่นเดียวกัน พอถึงจิตสงบ ขณะนั้นก็ต้องเป็นสัมปชัญญะ คือ ประกอบด้วยปัญญา

เพราะฉะนั้น ข้อความในพระไตรปิฎกจึงแสดงว่า ไม่ว่าจะเป็สมถภาวนาหรือวิปัสสนาภาวนา ต้องประกอบด้วยสติและสัมปชัญญะ คือ ไม่ใช่สติดระดับที่เป็นทานหรือเป็นศีล ถ้าเป็นไปในความสงบของจิตจริง ๆ ที่จะอบรมให้สงบขึ้น ขณะนั้นก็ต้องมีสัมปชัญญะซึ่งประกอบด้วยปัญญาด้วย

เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานมีความหมาย ๓ อย่าง สติที่เป็นอารมณ์ ได้แก่ กายา นุสสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุสสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุสสสนาสติปัฏฐาน อัมมานุสสสนาสติปัฏฐาน ทั้ง ๔ นี้เป็นอารมณ์ของสติ นี่คือความหมายที่ ๑ สติปัฏฐาน คือ อารมณ์ของสติ

และตัวสติเจตสิก ซึ่งกำลังระลึกลักษณะของสภาพที่เป็นกาย เวทนา จิต ธรรม ก็เป็นสติปัฏฐาน เพราะว่าไม่ใช่สติขั้นทาน ไม่ใช่สติขั้นศีล ไม่ใช่สติขั้นสมถะ

และสติปัฏฐาน ความหมายที่ ๓ ก็คือ เป็นหนทางที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอริยสาวกทั้งหลาย ได้บำเพ็ญหรือได้ดำเนินมาแล้ว

เพราะฉะนั้น จะขาดการรู้ลักษณะของปรมัตถธรรมได้ไหม แม้ว่าจะแสดงสติปัฏฐานสูตร สติปัฏฐานสูตรจะรู้สิ่งที่ไม่ใช่ปรมัตถธรรม หรือไม่ได้รู้ธรรม ได้ไหม ไม่ได้เลย จึงจะเป็นสติสัมปชัญญะ

เพราะฉะนั้น ผู้ที่อ่านสติปัฏฐานสูตร แต่ไม่ได้เข้าใจปรมัตถธรรม ไม่ได้ศึกษาพระอภิธรรมเลย เขาจะทำหลายอย่าง ซึ่งเขาไม่รู้จักตัวธรรม คือ ไม่รู้ว่าธรรม คือสภาพที่มีจริง ๆ เดียวนี้ ถ้าสภาพธรรมที่มีจริง ๆ เดียวนี้ แล้วสติระลึก จะไม่พ้นจากสติปัฏฐานหนึ่งสติปัฏฐานใดใน ๔ สติปัฏฐานเลย

ลองยกตัวอย่าง สภาพธรรมที่กำลังมีจริง ๆ เดียวนี้ แล้วสติระลึก จะไม่พ้นจากสติปัฏฐานหนึ่งสติปัฏฐานใดในสติปัฏฐาน ๔ เลย จะพ้นไม่ได้ เพราะพระอภิธรรม พระสูตร พระวินัย ต้องสอดคล้องกัน ถ้าไม่สอดคล้องเมื่อไร คือผิด คือไม่มีตัวธรรม ไม่มีปรมัตถธรรม แล้วเราจะเรียนปรมัตถธรรมทำไม ถ้าไม่มีปรมัตถธรรม ไม่มีลักษณะที่มีจริง ๆ ให้รู้

เพราะฉะนั้น พระสูตรทุกพระสูตรที่ทรงแสดง การรู้แจ้งอริยสัจธรรมที่ ๑ คือ ทุกขอริยสัจจะ รู้ลักษณะของอะไร อะไรเกิด อะไรดับ ถ้าสิ่งนั้นไม่ใช่ปรมัตถธรรม มีลักษณะที่เกิดดับหรือเปล่า ต้องสอดคล้องกันหมด

การอบรมเจริญสติปัฏฐาน เพื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรม ทุกขอริยสัจจะ คือ การเกิดดับของสภาพธรรม ก็ต้องเป็นปรมัตถธรรม ถ้าไม่ใช่ปรมัตถธรรม จะเกิดดับไม่ได้ ไม่มีลักษณะที่เกิดดับ ต้องพ้องกันทั้ง ๓ ปิฎก และอรรถกถา ต้องสอดคล้องกัน

ฟังแต่ไม่เข้าใจ

ศิลกัณต์ สัมปชัญญะแปลว่าอะไรครับ

สุ. ปัญญาจะ ไม่ใช่ปัญญาขั้นฟัง ปัญญาที่รู้ลักษณะพร้อมสติ มีลักษณะธรรมปรากฏ ปัญญารู้ว่า หลงลืมสติ ปัญญารู้ว่า สติเกิด

เพราะฉะนั้น ขณะที่เพียงสติเกิดจะรู้ว่า ไม่ใช่สติก็ไม่ได้ เพราะว่าต่างกับขณะที่เป็นไปในทาน ขณะที่เป็นไปในศีล

ผู้ถาม สัมปชัญญะต้องเกิดพร้อมสัมมาทิฏฐิ ใช่ไหมคะ

สุ. แน่นนอนค่ะ มรรคมีองค์ ๘ เริ่มต้นด้วยสัมมาทิฏฐิ ขาดองค์นี้ได้ไหม ไม่ได้

ผู้ถาม ตรงสัมมาทิฏฐิ คือ การระลึกรู้ การเรียนรู้ในสภาพธรรมที่แท้จริง

สุ. สัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นถูก มีหลายระดับ ขึ้นปริยัติ ขึ้นปฏิบัติ ขึ้นปฏิเวธ

ผู้ถาม ส่วนมากฟังแล้วจะไม่เข้าใจตรงที่ว่า สิ่งเหล่านี้ก็ปรากฏอยู่ทุกขณะ แต่กลับระลึกไม่ได้ เพราะความเคยชิน

สุ. สติไม่ได้เกิดค่ะ สติมีลักษณะระลึก ขณะที่ระลึกไม่ได้ คือ สติไม่เกิด เพราะฉะนั้นในพระไตรปิฎกมีข้อความว่า มีสติ กับ หลงลืมสติ

ผู้ถาม คือ ตรงนี้ทำไมเป็นสิ่งที่ทำให้หลาย ๆ ท่านฟังแล้ว ไปทำขึ้นแทน

สุ. เขาเข้าใจขึ้นหรือเปล่า ฟังนะฟังได้ บางคนมีความสามารถในการฟัง แต่ไม่เข้าใจ บางคนมีความสามารถฟังเข้าใจ แต่แสดงไม่ได้ บางคนมีความสามารถฟังเข้าใจและแสดงได้ เพราะฉะนั้นก็ต้องรู้ว่า ฟังได้ แต่เข้าใจหรือเปล่า

ผู้ถาม อย่างนั่งอยู่ก็มีพร้อม แข็ง กลืนกำลังปรากฏ

สุ. ค่ะ ถ้าระลึกลักษณะที่มีจริง ๆ จะต้องเป็นสติปัฏฐานหนึ่งสติปัฏฐานใด ใน ๔ ไม่ใช่ว่าจะไม่มีใน ๔ เลย เพราะว่าเป็นสภาพธรรมที่มีจริง ๆ ชื่อเท่านั้นต่างกัน ต่างโดยชื่อ แต่ไม่ใช่ต่างโดยสภาพปรมัตถ์

สมณะคืออะไร ๑

ผู้ถาม ในสติปัฏฐานสูตร ปปัญจสูทนี อรรถกถา มีข้อความตอนหนึ่งพูดถึงว่า ตรัสสมณะที่ได้มาแล้วด้วยอำนาจกายานุปัสสนาไว้ด้วยสติ ตรัสวิปัสสนาไว้ด้วยสัมปชัญญะ ตรัสพลึงแห่งภาวณาไว้ด้วยการขจัดอภิชฌาและโทมนัสออกไป ตรงนี้จะเห็นว่าพูดถึงสมณะด้วย

ส. สมณะ คือ อะไร คือ ทุกคำที่เราได้ยินต้องเข้าใจให้ตรง และให้ถูกต้อง ถ้าพูดถึงสมณะตรงนี้ สมณะ คือ อะไร

ถ้าไม่ตอบ หรือไม่เข้าใจ หรือเข้าใจผิด ก็ตั้งต้นไม่ได้ เพราะเราตั้งต้นด้วยความไม่รู้ เพราะฉะนั้นทุกคำ เราต้องเข้าใจความหมายนั้นชัดเจนจริง ๆ ว่า หมายความว่า อะไร คำว่า “สมณะ” หมายความว่าอะไร คือ อะไรด้วย ไม่ใช่เพียงเราอ่าน แล้วเราก็ใช้ชื่อ “สมณะ” แต่เรายังไม่รู้เลยว่า สมณะ คือ อะไร แต่พอได้ยินคำว่า สมณะ ต้องรู้ตลอดว่า สมณะ คือ อะไร เริ่มตั้งแต่เมื่อไร เพราะฉะนั้นสมณะ คือ อะไร ถ้ายังไม่รู้ หมายความว่า ข้อความตอนนี้เราไม่สามารถเข้าใจต่อไปได้ แต่ถ้าเรารู้ เราจึงสามารถเข้าใจข้อความตอนนี้ต่อไป ได้อีกเรื่อย ๆ

ผู้ถาม ตามความเข้าใจคิดว่า สมณะ คือ อารมณโธ อารมณหนึ่ง ในกัมมัฏฐาน

๓๘

ส. อันนั้น คือ อารมณ แต่ตัวสมณะ คือ อะไร

ผู้ถาม ตัวสมณะ คิดว่า สติ ตรงนี้เขาบอกว่า ด้วยสติ

ส. มีกุศลจิตใดที่ไม่มีกุศลเจตสิกเกิดด้วยไหมคะ

ผู้ถาม ไม่มีค่ะ

ส. ไม่มีนะคะ เพราะฉะนั้นต่างกัน กุศลนี้ต่างกัน เพราะฉะนั้น ความหมายของสมณะ เรายังไม่รู้เลย ก่อนอื่นเราจะต้องรู้ว่า “สมณะ” นี้ คืออะไร สติ เป็นสติ แล้วสมณะ คือ อะไร

ผู้ถาม คือ สติที่เป็นไปด้วยอำนาจกายานุปัสสนา

ส. พูดถึงสมณะก่อน ยังไม่พูดถึงตรงนี้ เพราะว่าสมณะจะทั่วไป ไม่ใช่เฉพาะตรงนี้ด้วย เพราะฉะนั้นคำว่า “สมณะ” หมายความว่าอะไร คืออะไร เมื่อไร

ผู้ถาม สมณะ หมายถึงสภาพจิตที่เป็นกุศล

ส. ค่ะ อันนี้ถูกต้องใช่ไหมคะ เพราะฉะนั้นเวลาที่กุศลจิตเกิดทำไมจึงเป็น สมณะเมื่อก็บอกว่า สมณะ ได้แก่ ขณะใดที่เป็นกุศล อันนี้คือเมื่อไรเป็นสมณะ แต่ ความหมายตรง ๆ ของสมณะนี่คืออะไร

ถ้ากล่าวว่ “สมถะ” ได้แก่ จิตที่เป็นกุศล ก็จะต้องมีคำถามต่อไปว่า เพราะอะไรกุศลจึงเป็นสมถะ เพราะว่าการศึกษาธรรม ถ้ามไปได้เรื่อย ๆ ตลอด จนกว่าจะแจ่มแจ้ง ถ้ายังไม่แจ่มแจ้ง หมายความว่า เราติดแล้วตรงนั้น เรายังคลุมเครือ หรือเรายังไม่เข้าใจ แต่ถ้าเราสามารถเข้าใจและตอบคำถามให้ใจของเราเกิดความรู้ ความเข้าใจขึ้น คือ ไม่หยุดที่จะสอบจนกระทั่งเป็นความถูกต้อง เมื่อนั้นเราก็จะได้ความถูกต้อง เพราะฉะนั้น “สมถะ” คือ อะไร

ผู้ถาม คือ สภาพจิตที่เป็นกุศล

ส. ทำไมกุศลจึงเป็นสมถะ สมถะ ได้แก่ สภาพจิตที่เป็นกุศล แต่ทำไมกุศลนั้นจึงเป็นสมถะ เพราะอะไร

ความหมายของสมถะ คือ สงบ สมถะไม่ใช่สมาธิ แต่สมถะสงบจากอกุศล เพราะฉะนั้นขณะใดที่สงบจากอกุศล ขณะนั้นเป็นกุศล เพราะฉะนั้นกุศลจึงเป็นสมถะ เพราะสงบ

สมถะคืออะไร ๒

ส. กุศลทุกประเภทสงบจากอกุศล รู้ว่าจิตเป็นอกุศลมาก เพราะฉะนั้นคนที่มึปัญญา ต้องมีปัญญาจึงสามารถอบรมเจริญสมถภาวนา ต้องใช้คำว่า “ภาวนา” เพราะคำว่า “ภาวนา” ที่นี้หมายความว่า อบรมให้เพิ่มขึ้น ให้มากขึ้น ให้เจริญขึ้น เพราะว่าทานก็นิดเดียว ศีลก็นิดเดียว แล้ววันหนึ่งก็ให้ทานไม่มาก ไม่บ่อย ศีลก็ไม่บ่อย เพราะฉะนั้นระหว่างที่ไม่มีทาน ศีล จิตจะไม่สงบเลย เดี่ยวเป็นกุศล เดี่ยวเป็นอกุศล เพียงแค่นี้ ที่เห็น ไม่รู้แล้วว่า อกุศลติดตามมาทันทีที่เห็นแล้ว ทันทีที่ได้ยินเสียง ไม่รู้เลยว่า อกุศลหรืออกุศลติดตามมา ส่วนใหญ่แล้วต้องเป็นอกุศล เพราะเหตุว่าเรายังไม่มีการรู้ว่าลักษณะใดเป็นกุศล ลักษณะใดเป็นอกุศล ความไม่รู้นั่นเองก็ทำให้เป็นอกุศล

เพราะฉะนั้น ส่วนใหญ่หลังเห็น หลังได้ยิน หลังได้กลิ่น หลังรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ตามด้วยอกุศล ผู้มีปัญญารู้ ผู้ไม่มีปัญญาบอกว่า ฉันไม่มีอกุศล

วันหนึ่ง ๆ ฉันไม่มีอกุศลเลย จะมาว่าฉันมีอกุศลได้อย่างไร ก็ไม่ได้ไปทำบาป ไม่ได้ไปฆ่าสัตว์ ไม่ได้ไปเอาของของคนอื่น

คนที่มีปัญญาจึงรู้ว่า ถ้าจิตตริกนี้ถึง สภาพของจิตที่สงบ ไม่ใช่เรื่องของอกุศล ถ้าเวลาที่นึกถึงทาน บางครั้งเกิดความมานะ ความสำคัญตน เราสามารถให้ทานได้ถึงอย่างนี้ บางคนก็เกิดโลภะ ความติดข้องว่า ทานให้แล้วจะได้ไปเกิดบนสวรรค์ จะได้มีทรัพย์สมบัติมาก ๆ อย่างนั้นจิตไม่สงบเลย

แต่ผู้มีปัญญาจะรู้ว่าสภาพของจิตที่สงบ คือ อย่างไร ขณะนั้นไม่มีนิวรณ์ธรรมเลย ไม่มีกามฉันทะ พยาบาทะใด ๆ แล้วก็รู้ด้วยว่า อารมณ์ใดจะทำให้จิตเป็นกุศลเพิ่มขึ้นบ่อย ๆ

เพราะการคิดของเรา ถ้าคิดด้วยอกุศลจิต อกุศลจิตก็เพิ่มขึ้น ถ้าคิดด้วยกุศลจิต ความสงบก็เพิ่มขึ้น หรือกุศลก็เพิ่มขึ้น อย่างคนที่มีเมตตา ไม่ใช่จะเจริญเมตตา แต่อบรมให้มีเมตตา ไม่ว่าจะเจอใคร ทันทีเลย เมตตาเกิด ไม่ใช่มานั่งท่อง ขอสัตว์ทั้งหลายจงมีความสุข ท่องแต่ว่าจิตขณะนั้นเป็นเมตตาหรือเปล่า นี่เป็นความต่างกัน

เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีปัญญาก็สามารถเข้าใจได้ถูกต้องว่า ถ้าตริกหรือนึกถึงอารมณ์ใดแล้วเป็นกุศลเพิ่มขึ้น สงบเพิ่มขึ้น อารมณ์นั้นเป็นสมถภาวนา หรือเป็นสมถกัมมัฏฐานหรือเป็นอารมณ์ของสมถะ

ซึ่งก่อนพุทธกาลจะไม่มีพุทธานุสสติ อัมมานุสสติ สังฆานุสสติ เพราะไม่มีการตรัสรู้ ไม่มีการระลึกถึงพระคุณของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่เวลาที่บางคนไม่รู้ นั่งท่องพุทโธ แต่เขาไม่สามารถมีสติสัมปชัญญะที่จะรู้ว่า ขณะนี้นึกถึงคำว่า พุท กับคำว่า โธ จิตสงบหรือเปล่า เราก็ท่องอะไรก็ได้ คำไหนก็ได้ แต่ไม่มีปัญญาพอที่จะรู้ว่า ขณะนั้นสงบไหม แต่ขณะที่เราฟังธรรม หรืออ่านพระธรรม แล้วมีความซาบซึ้งในพระปัญญาคุณ ในพระมหากรุณาคุณของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เราจะรู้เลยว่า ขณะนั้นจิตของเราเกิดปีติ แล้วก็มี ความสงบขณะที่กำลังเข้าใจธรรม เราสามารถที่จะรู้ได้

เพราะฉะนั้นผู้ที่ป็นอริยสาวก สมถภาวนาของท่านเหล่านั้นเป็นพุทธานุสสติ อัมมานุสสติ สังฆานุสสติ เป็นประเภทเหล่านี้ นี่คือการอบรมสมถภาวนา

แต่สำหรับสติปัฏฐานซึ่งเป็นกุศล เกิดพร้อมกับสติสัมปชัญญะที่สามารถระลึกลักษณะที่เป็นปรมาัตถธรรม ขณะนั้นจะสงบไหมที่กำลังรู้ลักษณะจริง ๆ ประกอบด้วยปัญญาต่างระดับกับสมถภาวนา

เพราะฉะนั้น ก็ต้องรู้ว่า มีข้อความที่กล่าวว่า มรรคมมีองค์ ๘ พร้อมทั้งสมถะและวิปัสสนา สำหรับวิตกซึ่งเป็นสัมมาสังกัปปะ กับ ปัญญาซึ่งเป็นสัมมาทิฐิ นั้นเป็นองค์ของวิปัสสนา นอกจากนั้นเป็นองค์ของสมถะ

นี่ก็แสดงให้เห็นว่า เราต้องศึกษาให้เข้าใจจริง ๆ ว่า สมถะ คือ สงบ เมื่อไรถ้าเป็นอกุศล ไม่ต้องพูดกันเลย สงบไม่ได้ ใครก็ตามจะไปนั่งพูด พุทโธ พุทโธ อยู่ชั่วโมงหนึ่ง โดยที่ไม่มีสติสัมปชัญญะที่จะรู้ลักษณะสภาพของจิต จะบอกว่า กำลังทำสมถภาวนา เป็นไปไม่ได้ หรือว่าไปดูซากศพ แล้วก็คิดว่าตัวเองสงบ แต่ความจริงตกใจกลัว ขณะนั้นก็สงบไม่ได้เหมือนกัน

เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจสภาพปรมาัตถธรรม ไม่ว่าจะศึกษาหรือพบข้อความใด ๆ ในพระสูตร พระวินัย หรือพระอภิธรรม ให้สอดคล้องกันด้วย

ถ้าไม่ใช่สติปัฏฐาน ก็เป็นเรื่องราวทั้งหมด

ผู้ถาม ในพระสูตรหลายแห่ง เราจะพบว่า ภิกษุในครั้งนั้นมีการสาธยายด้วยการสาธยายพร้อมกับรู้สภาพจิตที่เป็นกุศลด้วย ก็เป็นไปได้อย่างไรไหมคะ

ส. เป็นไปได้ ในขณะที่สติปัฏฐานสามารถเกิดแทรกคั่นได้เลย หรือสติที่เป็นความสงบประกอบด้วยปัญญา หรือไม่ประกอบด้วยปัญญา มีพร้อม แต่สติปัฏฐานเท่านั้นที่จะรู้ได้ ถ้าไม่ใช่สติปัฏฐาน ไม่มีทางที่จะรู้เลย

ชื่อต่าง ๆ ในพระสูตร ข้อความต่าง ๆ ในพระวินัยหรือในพระอภิธรรม ถ้าไม่ใช่สติปัฏฐานจะเป็นเรื่องราวทั้งหมด

ทำไมถึงต้องเรียนอภิธรรม ๑

ผู้ถาม ขอย้อนกลับมาที่อรรถกถา สติปัฏฐานสูตร ในเรื่องของสัมปชัญญะ ๔ จะมีข้อความพูดถึงว่า สัมปชาน กาเล โหติ มีคำอธิบายว่า เป็นผู้ประกอบกิจทุกอย่าง ด้วยสัมปชัญญะเป็นปกติ หรือเป็นผู้ทำความรู้สึกตัวนั้นแหละเป็นปกติ เพราะว่าเธอทำความรู้สึกตัวอยู่ทีเดียว ในการก้าวไปข้างหน้า เป็นต้น ไม่ว่าในอิริยาบถไหน ๆ ก็ไม่เว้นสัมปชัญญะ ข้อความตรงนี้จะมีการพูดถึง “การทำ” ก็ทำให้มีความรู้สึกได้ว่า เราก็ทำได้

สุ. เพราะฉะนั้นคนที่ไม่รู้พระอภิธรรมเลย อ่านพระสูตร จะเข้าใจถูกหรือเข้าใจผิด ตรงนี้เป็นจุดที่ว่าทำไมเราเรียนอภิธรรม ทำไมเราถึงต้องรู้ปรมัตถธรรม เพราะเหตุว่าอ่านพระสูตรทั้งหมด เป็นเราทั้งนั้นเลย ให้เจริญกุศล หรือทานที่ให้กับผู้มีความเห็นถูก มีความบริสุทธิ์ มีอานิสงส์มาก ทุกอย่างเป็นตัวตนทั้งหมด ถ้าเพียงพระสูตร จะมีเรา จะมีตัวตน ซึ่งเหมือนกับมีการทำได้ แต่ว่าที่จะไม่มีตัวตนก็ต่อเมื่อรู้ว่าเป็นปรมัตถธรรมเท่านั้น

เพราะฉะนั้น สติปัฏฐาน เวลาที่สติระลึก ต้องมีลักษณะของปรมัตถธรรม ปรากฏให้ศึกษา ให้รู้ถูก ให้เข้าใจถูกว่า ลักษณะนั้นเป็นธรรมซึ่งไม่ใช่ตัวตน แต่ถ้าเป็นพระสูตรทั้งหมดเหมือนให้ทำได้ นี่ต้องประกอบกัน ไม่อย่างนั้นก็ไม่ทรงแสดงพระอภิธรรมไว้ เพียงแต่พระสูตร คนก็สามารถเข้าใจธรรมได้

แต่คนในยุคนี้เวลาไปเฝ้าทูลถาม พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า จักขุวิญญาณ เทียงไหม ผู้นั้นตอบว่า ไม่เทียง เขาไม่ไปฟังเรื่องราวอะไร แต่ว่าสภาพธรรมที่มีจริงขณะนั้น ที่มีขณะเห็น ผู้ที่อบรมเจริญปัญญามาแล้ว เพียงฟังรู้ว่าเป็นธรรม คำว่าเป็นธรรมของเขา ก็แสดงอยู่แล้วว่า ไม่ใช่เขา และไม่ใช่ตัวตน และธรรมกับธาตุก็คืออันเดียวกัน

เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะตอบได้อย่างนั้น คือ ผู้ที่สติระลึกลักษณะของปรมัตถธรรม จึงสามารถตอบได้ว่า จักขุไม่เทียง โสตไม่เทียง หรือความคิดทางมโนทวารทั้งหมด ตรัสถามหมด ผู้นั้นก็ตอบได้ว่าไม่เทียง ก็เป็นเรื่องของธรรม ไม่ใช่เรื่องชื่อ

เพราะฉะนั้น ต้องมีธรรมจริง ๆ ที่สามารถให้ความจริงได้ ถ้าไม่มีธรรม หรือถ้ายังคิดว่าเป็นเราทำอยู่ตราบใด ขณะนั้นไม่ใช่สัมมาสติ ไม่เข้าใจแม้แต่เพียงคำว่า “สัมมาสติ” เพราะว่าสัมมาสติ ไม่ใช่เราแน่ สัมมาสติเกิดร่วมกับสัมมาทิฐิ ซึ่งสัมมาทิฐิก็ต้องมีการเข้าใจว่า ไม่ใช่ตัวตน ถ้าเป็นเราทำ ก็เป็นเราไปตลอด ไม่ได้รู้ลักษณะของปรมาตมธรรม

ทำไมถึงต้องเรียนอภิธรรม ๒

ศิลปภัต ความหมายที่มีพระสูตรขึ้นมาเพื่ออะไร

สุ. ก็หมายความว่า ทรงแสดงโดยนัยหลากหลายของปรมาตมธรรม เพราะเหตุว่าเรื่องราวในพระสูตร ไม่ว่าจะเป็นชาดกหรือเถรีคาถา เถรคาถา จริยาปฏิภาณ หรือธรรมบทก็ตาม ถ้าไม่เข้าใจพระอภิธรรมแล้ว ก็จะไม่รู้เลยว่า ทั้งหมดเป็นธรรมที่เป็นพระอภิธรรม เพราะเหตุว่าถ้าไม่มีปรมาตมธรรม อะไร ๆ ก็ไม่มี แต่นัยของพระสูตร ประวัติของพระสาวกต่าง ๆ ประวัติของพระอัมมทินนาเถรี ประวัติของท่านพระอัญญาโกณฑัญญะ ท่านพระมหากัสสปะ ความหลากหลายความวิจิตรของสภาพธรรมที่เป็นจิต เจตสิก มากมายมหาศาล

เพราะฉะนั้น ปรากฏเมื่อไร ปรากฏจากคำพูด จากความคิด จากการกระทำ ไม่ใช่ชาตินี้ชาติเดียว ต้องในชาติก่อน ๆ ด้วยที่เคยทำมา เคยสะสมมา อย่างชาดก เวลาที่มีการกระทำใด ๆ ของใครเกิดขึ้น พระภิกษุก็ไปเฝ้ากราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า ไม่ใช่เกิดเพียงในชาตินี้

เพราะฉะนั้น ความคิดของเราที่จะคิดอย่างนี้ คิดอย่างนั้น เราไม่ใช่เพียงคิดในชาตินี้ อย่างคนที่ชอบทำทาน อย่างท่านอนาถปิณฑิกะ ท่านก็มีการสะสมที่จะให้ทาน อย่างท่านพระสารีบุตร ท่านก็มีการสะสมทางปัญญา ท่านพระมหากัสสปะท่านก็สะสมในความเป็นผู้มักน้อย

ก็จะเห็นได้จริง ๆ ว่า ความหลากหลายของจิต เจตสิกที่เกิดเพียง ๑ ขณะของแต่ละบุคคล ประมาณไม่ได้เลย เพราะฉะนั้นจึงแสดงปรมาตมธรรมโดยนัยของชีวิตของแต่ละ

ละบุคคล ซึ่งก็จะพ้นจากปรมัตถธรรมไม่ได้ แต่ว่าเป็นความหลากหลายมาก เช่น สัญญาเจตสิก ธรรมดา ๆ ทันทิที่เห็น ทุกคนเห็น จำได้ทันทิ คนไทยก็รู้เลยว่า เป็นดอกมะลิ ไม่ใช่ดอกไม้อื่น เหมือนกับสัญญาซึ่งเกิดจากการกำลังฟังเรื่องจิต เรื่องธาตุ เรื่องสภาพธรรม เรื่องความต่างกันของจิตกับเจตสิกกับรูป ต่างกันใหม่ เพราะฉะนั้น สัญญาที่เกิดกับขณะกำลังฟังแล้วก็พิจารณา มีวิริยะอีกระดับหนึ่งซึ่งเกิด เพราะเวลาที่ศึกษาแล้ว เราจะรู้ว่า วิริยะเกิดกับจิตเกือบจะทุกดวง เว้นอุเหตุจิต ๑๖ ดวง

ทันทิที่มีโลภะเกิด ยังไม่ต้องเคลื่อนไหวเลย ก็มีวิริยะเจตสิกเกิดแล้ว แต่ต่างกับวิริยะเจตสิกที่กำลังฟังและไตร่ตรองและกำลังพิจารณา กำลังจะเข้าใจลักษณะของปรมัตถ์นั้น

เพราะฉะนั้น สัญญานั้นก็หลากหลายวิจิตรไปอีก และโดยนัยของพระสูตรก็ใช้ชื่อหลาย ๆ ชื่อ ซึ่งต้องมีการศึกษาให้เข้าใจว่า ขณะนั้นเป็นสัญญาประเภทไหน ประกอบด้วยเจตสิกระดับไหน อย่างไร

เพราะฉะนั้น นัยของพระสูตรซึ่งแสดงเรื่องราว อย่างพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศลมีในพระสูตร แต่โดยปรมัตถ์ ก็คือ จิต เจตสิก และความหลากหลายของจิตของพระเจ้าพิมพิสารกับจิตของพระเจ้าปเสนทิโกศลต่างกัน จิตของพระเจ้าพิมพิสารเป็นพระโสดาบันบุคคล แต่พระเจ้าปเสนทิโกศลไม่ใช่พระโสดาบันบุคคล

การกระทำของพระเจ้าพิมพิสารกับการกระทำของพระเจ้าปเสนทิโกศล อย่างเวลาที่พระเจ้าปเสนทิโกศลไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบ จูบพระบาทด้วยความเคารพสูงสุด

นี่คือ การสะสมความวิจิตรของจิต ที่จะแสดงความนอบน้อมของแต่ละบุคคลแต่ละกาล นั่นคือ พระสูตร แต่ก็ไม่พ้นจากพระอภิธรรม

เพราะฉะนั้น ถ้าคนที่ไม่ได้ศึกษาพระอภิธรรม จะเข้าใจพระสูตรผิด จะเข้าใจข้อความในพระสูตรผิด แต่ถ้าศึกษาแล้ว ก็จะเข้าใจได้ว่า ทั้งหมดเป็นปรมัตถธรรม เพราะถ้าไม่มีปรมัตถธรรม สิ่งใด ๆ ก็ไม่มี เพราะฉะนั้นก็ต้องให้สอดคล้องกันด้วยว่า

ทุกขอริยสัจจะ ก็คือ การรู้ลักษณะที่ไม่เที่ยง ซึ่งลักษณะที่ไม่เที่ยง ที่เกิดดับ ต้องเป็นลักษณะของปรมัตถธรรมเท่านั้น

ทำไมถึงต้องเรียนอภิธรรม ๓

ศิลกัณต์ ที่ท่านอาจารย์กล่าวว่า ถ้าศึกษาพระสูตรอย่างเดียว เป็นเรื่องของตัวตนทั้งหมด

ส. การศึกษาพระสูตรไม่ทำให้เข้าใจจิต เจตสิก รูป ไม่ทำให้เข้าใจปรมัตถธรรม ไม่รู้ว่าไม่ใช่ตัวตน

ศิลกัณต์ เพราะฉะนั้นผู้ที่ศึกษาไม่เป็น ก็ไม่ทราบเรื่องของปรมัตถธรรมเลย

ส. เพราะฉะนั้นถ้าจะศึกษาพระพุทธศาสนา ก็ควรจะศึกษาพระอภิธรรมก่อน แล้วจะอ่านพระสูตรได้เข้าใจ ไม่ผิดพลาด แต่ถ้าศึกษาพระสูตรโดยไม่ศึกษาพระอภิธรรม จะมีความเป็นตัวตนตลอด

ศิลกัณต์ และในสมัยนี้มันยาก

ส. ไม่ต้องกล่าวถึงเพราะว่าพระศาสนากำลังเสื่อม เราศึกษาเข้าใจเมื่อไร ถูกต้อง นั่นคือ รักษาพระศาสนาไว้ได้ คือ ความเข้าใจถูก แต่ถ้าเข้าใจไม่ถูก ก็คือ ช่วยกันทำลายพระศาสนา ถ้าบอกว่า ขณะนี้มีเรา ไม่ใช่จิต เจตสิก รูป หรือถ้าบอกว่า เป็นจิต เจตสิก รูป แล้วยังบอกว่าเป็นเรา แปลว่าเข้าใจปรมัตถธรรมหรือเปล่า

ศิลกัณต์ ไม่เข้าใจครับ

ส. เพราะฉะนั้นจึงต้องสอดคล้องกันทั้ง ๓ ปิฎก และหัวใจแก่นแท้จริง ๆ คือ พระอภิธรรม คือ การตรัสรู้ของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ข้อสำคัญที่สุดก็คือ เมื่อเราศึกษาปรมัตถธรรมแล้ว เราคิดว่า เราควรอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ปรมัตถธรรมจริง ๆ หรือเปล่า หรือว่าไม่รู้ปรมัตถธรรม

นี่เป็นจุดที่สำคัญ เมื่อเราศึกษาปรมัตถธรรม รู้ว่ามีปรมัตถธรรม และปรมัตถธรรมก็ไม่ใช่เรา แล้วลักษณะของปรมัตถธรรมประเภทใหญ่ ๆ ก็คือ นามธรรมกับ

รูปธรรม ถ้าเรารู้แบบนี้แล้ว เราจะหยุดยั้งเพื่อแค่ที่ว่า เราจะไม่รู้ลักษณะของปรมัตถธรรมหรือเปล่า

นี่เป็นเรื่องที่น่าคิด ศึกษาแล้ว และเราจะรู้ถูกต้อง โดยการอบรมเจริญปัญญา ที่จะรู้ปรมัตถธรรม หรือไม่ใช่ว่า

ไม่มีเราที่พิจารณา

ผู้ถาม ส่วนมากแล้วเมื่ออ่านหรือเข้าใจสิ่งต่าง ๆ แล้ว สำหรับตัวดิฉันเองมักจะย้อนกลับมาพิจารณาสภาพนั้นให้เข้าใจยิ่งขึ้น อันนี้เป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือเปล่านั้นคะ

ส. คือ พิจารณาปรมัตถธรรม แต่ยังมีความเป็นตัวตนอยู่ จนกว่าจะหมดความเป็นตัวตน เพราะว่าพระโสดาบันละสักกายทิฏฐิ ความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เพราะฉะนั้นก็ต้องไม่มีเราที่กำลังทำด้วย

ถ้าไม่ปรากฏจะรู้ได้มั๊ย

ผู้ถาม ในสติปัฏฐานสูตร ข้อความตอนท้ายของทุกบรรพ จะพูดถึงการพิจารณาสภาพธรรมทั้งภายในและภายนอก คือ ภายในอย่างหนึ่ง ภายนอกอย่างหนึ่ง และทั้งภายในและภายนอก แล้วพิจารณาถึงความเกิด พิจารณาถึงความเสื่อม ทั้งความเกิดและความเสื่อม

ตรงนี้เวลาอาจารย์แสดงสติปัฏฐาน ส่วนมากอาจารย์แสดงถึงการพิจารณาสภาพธรรมที่ปรากฏทางทวารทั้งหลาย แต่ไม่ค่อยพูดถึงพิจารณาเป็นภายนอก เป็นภายใน หรือทั้งความเกิดและความเสื่อม

ส. ภายในกับภายนอก ถ้าไม่ปรากฏจะรู้ได้ไหม ไม่ว่าจะเป็นภายในหรือภายนอกถ้าไม่ปรากฏ จะรู้ได้ไหม

ผู้ถาม ขึ้นคิดก็คิดได้

ส. แต่ขั้นที่รู้แจ้งสภาพธรรม ไม่ใช่ขั้นคิด

ผู้ถาม ก็มี ๒ อย่างใช่ไหมคะ

ส. ก็ต้องมีสภาพธรรม แน่นอน คือ ต้องรู้ว่า การที่จะรู้ความจริง ความจริง ก็คือ สิ่งที่มีจริง อันนี้แน่นอนที่สุด ไม่ใช่สิ่งที่เรานึกหรือเรียกชื่อว่า ภายในหรือภายนอก แต่ต้องมีสภาพธรรมที่มีจริง ๆ ลักษณะที่มีจริง ๆ จำแนกได้อีกเยอะแยะมากเลย โดยนัยของขันธ โดยธาตุ โดยนัยของอายตนะ อายตนะก็มีทั้งภายในภายนอก

เพราะฉะนั้น เราไม่ได้ไปเรียกชื่อ ขณะที่สภาพธรรมปรากฏ เพราะฉะนั้นเมื่อสภาพธรรมมี กำลังปรากฏ ควรจะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏด้วยสติสัมปชัญญะ ไม่ใช่เพียงคิด หรือเมื่อฟังเรื่องนี้ก็มีความรู้เพียงแค่ว่าคิด แต่ไม่สามารถรู้ลักษณะที่คิดว่า ไม่ใช่ลักษณะที่ระลึกตรงสภาพธรรมที่คิด หรือตรงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏกับสติสัมปชัญญะ

เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจในขณะที่สติสัมปชัญญะเกิดว่า ต่างกับขณะที่หลงลืมสติ และขณะไหนเป็นสติขึ้นฟัง อย่างขณะที่กำลังฟังเข้าใจ ต้องมีสติเจตสิก ต้องมีสมาธิ คือ เอกัคคตาเจตสิก มีหิริเจตสิก มีโอตตปปเจตสิก มีโสภณเจตสิกทั้ง ๑๙ โดยไม่รู้เลย เพราะกำลังฟังเรื่องราว แต่สภาพธรรมเหล่านี้ก็มีครบเวลาที่กุศลจิตเกิด และกำลังเป็นสังขารขันธที่จะปรุจจากความเข้าใจถูกต้อง จนกระทั่งถึงขณะที่สติสัมปชัญญะระลึก

เพราะฉะนั้น ผู้ที่สติสัมปชัญญะเกิด เป็นสัมมาสติ ก็จะได้ว่า การที่สัมมาสติเกิด ต้องมีปัจจัย ถ้าไม่มีการเข้าใจจริง ๆ ไม่มีการฟังเรื่องที่กำลังปรากฏ แล้วสติสัมปชัญญะจะระลึกอะไร

เพราะฉะนั้น ทุกอย่างเป็นเหตุเป็นผลที่จะรู้ว่า แม้แต่การเข้าใจความหมายของคำว่า “สังขารขันธ” ไม่ใช่โดยชื่อเลย รูปขันธมีจริง ๆ รูปทุกอย่าง ทุกชนิด ขณะนี้กำลังเกิดดับ รูปตั้งแต่แสนโกฏิกัป สิ้นวันฉณะ ในอนาคตข้างหน้าอีก แต่เดี๋ยวนี้ ก็คือสภาพที่ปรากฏทางตา

เพราะฉะนั้น เราก็สามารถเข้าใจอรรถของขันธที่จำแนกเป็นอดีต เป็นปัจจุบัน เป็นอนาคต เป็นใกล้ ไกล หยาบ ละเอียด เลว ประณีตได้ว่า รูปต่างกันอย่างนั้นจริง ๆ หลากหลายจริง ๆ พอถึงความรู้สึกซึ่งเป็นเวทนา สุขเวทนาขณะนี้ กับขณะก่อน

กับขณะข้างหน้า ทางกายเป็นสุขเวทนา ทางใจเป็นโสมนัสเวทนา ก็อย่างนี้แหละ
ก็อยู่ในประเภทของเวทนา คือ ความรู้สึกซึ่งหลากหลายอีกเหมือนกัน ทั้งอดีต
ทั้งปัจจุบัน ทั้งอนาคต ทั้งใกล้ ทั้งไกล ทั้งภายใน ทั้งภายนอก ทั้งหยาบ ทั้งละเอียด

เริ่มต้นเพียงรู้แค่...เป็นธรรม ๑

ส. เพราะฉะนั้น การศึกษาพระไตรปิฎกหลากหลายมากมาย แม้แต่โดย
พยัญชนะที่ว่า ชันธ์ ก็มีทั้งภายใน ภายนอก มีทั้งหยาบ ละเอียด มีทั้งใกล้ ไกล
เพราะฉะนั้นต้องเข้าใจให้ถูก ให้ตรงว่า ตรงนี้หมายความว่าถึงอะไร ตรงนั้นหมายความว่า
ถึงอะไร แต่จะอย่างไรก็ตาม ตรงไหนก็ตาม สภาพธรรมใดที่ไม่ปรากฏ สภาพธรรม
นั้นไม่มีปัจจัยเกิดขึ้น จึงไม่ปรากฏ หรือสภาพธรรมนั้นมีปัจจัยเกิดแล้ว ดับแล้ว โดยที่
สติปัญฐานไม่รู้ เช่น ขณะนี้สภาพธรรมที่เป็นรูปตั้งมากมายก็เกิดดับไป โดยที่สติปัญ
ฐานไม่ระลึก

เพราะฉะนั้น ถ้าสติปัญฐานจะระลึกที่จะรู้การเกิดดับ ก็ต้องระลึกลักษณะของ
ปรมาตมธรรมก่อน ซึ่งสำหรับผู้เริ่มอบรมเจริญสติปัญฐาน จะไม่มีการรู้ลักษณะที่
ละเอียดของชันธ์ ไม่ว่าจะเป็นเวทนาชันธ์ สัญญาชันธ์ สังขารชันธ์ วิญญาณชันธ์
เพราะว่าแม้ลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรมก็ยังไม่รู้

เพราะฉะนั้น เวลาที่เป็นการอบรมเจริญปัญญาและการประจักษ์แจ้งลักษณะ
ของสภาพธรรม จะสอดคล้องกับการศึกษาว่า การศึกษาเริ่มต้น เรารู้เพียงแค่เป็น
ธรรม ขณะนี้ที่สติจะระลึกก็หมายความว่า เรามีสัญญา ความจำที่มั่นคงว่า ขณะนี้
เป็นธรรม ที่สติระลึกได้ ไม่ใช่ระลึกไม่ได้เลย ขณะนี้มีสิ่งที่มีจริง ๆ เป็นธรรม ที่สติ
ระลึกได้ แต่ไม่ใช่เราระลึก เพราะว่าไม่มีเรา

แต่เมื่อมีปัจจัย คือ สังขารชันธ์ที่เป็นทั้งสติด้วย สมานิตยด้วยขณะนี้ ค่อย ๆ ปรุง
แต่ง จนกระทั่งเมื่อสัมมาสติเกิดระลึก คนนั้นรู้เลยว่า ขณะนี้เป็นสภาพของสติที่เป็น
สัมมาสติที่กำลังระลึกลักษณะของปรมาตมธรรมที่มีจริง ๆ ที่กำลังปรากฏขณะนั้น เป็น
เพียงเริ่มศึกษาลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรม

เพราะฉะนั้น ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธต้องสอดคล้องกันว่า ปฏิบัติก็ต้องคล้อยตาม ปริยัติ เริ่มจากธรรม เริ่มจากลักษณะที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรม เวลาที่ ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรม ก็ประจักษ์อย่างนั้นเลย คือ รู้ลักษณะความหมาย ของธาตุ หรือ ธา-ตุ หรือ ธรรม และรู้ความต่างที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม

ไม่ใช่เราเอาตัวหนังสือมาก่อน แล้วเราไปรู้ แล้วไปคิด แต่ไม่สามารถรู้ความเป็นภายในหรือภายนอก หรือความหยาบ หรือความละเอียด หรือความเป็นลักษณะ ที่หลากหลายของธรรม

เพราะฉะนั้น การศึกษาต้องรู้ว่า ศึกษาตรงนี้หมายความว่าอย่างไร และเวลาที่ สัมผัสเกิดระลึก คือ อย่างไร และเวลาที่ระลึกแล้ว ที่จะค่อย ๆ รู้ ต้องตรงอย่างไร ถ้าเป็นการอบรมเจริญปัญญา ที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง ๆ ทางตาขณะนี้ คือ จากการฟังเรารู้ว่า สิ่งที่มี ถ้าไม่คิด ไม่เป็นคนหรือก หนังสือพิมพ์ไม่มี นายกรัฐมนตรีไม่มี ไฟไหม้ไม่มี น้ำท่วมไม่มี ก็เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ฉันทา ขณะนี้ก็เป็นสิ่งที่มีจริง ซึ่งแต่ก่อนนี้เราไม่เคยที่จะระลึก แต่พอฟังบ่อย ๆ เข้า ก็เกิด ระลึกว่า แท้ที่จริงแล้ว ขณะนี้มีสิ่งที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น คนนั้นก็เป็นคนที่สามารถหาญ ว่าจริง ไม่หลับตา ไม่หลีกเลียง แต่ กำลังเห็น ค่อย ๆ เข้าใจถูก ค่อย ๆ รู้ขึ้น ทีละน้อยจริง ๆ ว่า เป็นเพียงธรรมที่ปรากฏ นอกจากนั้นเป็นคิด จะได้รู้จักตัวคิด หรือโลกของความคิด หรือทางมโนทวารว่า แท้ที่จริงแล้วมโนทวารสร้างเรื่องราวต่าง ๆ เต็มไปด้วยความนึกคิดถึงสี่แสนวันละ ความทรงจำ ทั้งอดีตก็เอามาผสมกับขณะที่กำลังปรากฏ ซ่อนไม่ลืม คนนี้ไม่ลืม กำลังทำอะไร อยู่ ก็เป็นสิ่งที่ทางใจกำลังปรุงแต่งตลอดเวลา

ด้วยเหตุนี้จึงต้องแยกแต่ละทาง โดยการศึกษาพระอภิธรรมให้รู้ว่า ทางจักขุ ทวารวิถีกำลังมีปรมาตตธรรมเท่านั้นเป็นอารมณ์ ยังไม่มีการคิดนึกเรื่องสิ่งนั้น หรือทาง หูที่กำลังมีเสียงเท่านั้นเป็นอารมณ์ ยังไม่มีการรู้ความหมายของเสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ นั้นเลย จะทำให้เราค่อย ๆ เห็นความจริงว่า ธรรมเกิดดับสืบต่อจนแยกไม่ออก ถ้าไม่อาศัยสติที่มีความเข้าใจที่ถูกต้องจากการฟัง เริ่มมีการระลึกว่า ขณะนี้เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ เพียง หลับตาสีงนี้ก็ไม่มี

ค่อย ๆ เข้าใจขึ้นทีละน้อย ๆ จนกว่าจะเข้าใจเพิ่มขึ้น ก็จะได้รู้ว่า ขณะใดเป็นขณะที่นี้ เป็นโลกของทางใจหมดเลย ที่เห็นคนกำลังเดิน เป็นโลกของทางใจ เป็นจิตที่คิดเรื่องราว ไม่มีปรมาตมธรรม ไม่มีอ่อนหรือแข็งของคนนั้นที่จะมาปรากฏให้รู้ได้เลย ไม่มีทาง เพราะว่าอ่อนหรือแข็งจะปรากฏเมื่อกระทบกับกายปสาทเท่านั้น ถ้าไม่กระทบกับกายปสาท คนนี้อ่อน คนโน้นแข็ง คือ นี้ แต่อ่อนแข็งของคนนั้นไม่มีทางที่จะมาปรากฏทางมโนทวาร เพราะเหตุว่า จะต้องรู้ทางกายปสาท เพราะฉะนั้นการที่จะรู้ปรมาตมธรรมจริง ๆ ที่มี ต้องตรง

ประโยชน์ของการศึกษาพระอภิธรรม ก็คือ เราไม่เข้าใจผิด เราสามารถรู้ความต่างของ ๖ ทาง ไม่ใช่โดยชื่อ แต่โดยความเป็นจริงของสภาพธรรม

เริ่มต้นเพียงรู้แค่...เป็นธรรม ๒

ผู้ถาม การพิจารณาภายนอก ก็คือ การรู้ทางมโนทวารได้ไหมคะ

ส. เรายังไม่ต้องคิดเรื่องภายนอกภายในก่อน เพราะว่าปัญญาของเราต้องรู้ลักษณะที่เป็นธรรมก่อน และสามารถรู้ความต่างของนามธรรมและรูปธรรมก่อน มิฉะนั้นเราก็จะเอาความคิดที่เราศึกษา มาปนกับการที่เราจะต้องรู้ว่า เช่น ภายนอกจะต้องรู้ธาตุแข็งของคนโน้น หรือวาโยธาตุของคนนี้ ซึ่งเป็นภายนอก นั้นไม่ใช่

แต่เราต้องเข้าใจตามความเป็นจริงว่า ความไม่รู้ของเราเกี่ยวกับความเป็นคนนั้น มาจากความคิดนึก จริง ๆ แล้วที่จะเป็นคนนั้นกำลังเดิน ต้องจากเห็น แล้วถึงจะคิดอย่างคนกับโต๊ะนี้ ต่างกัน

เพราะฉะนั้น การทรงจำลักษณะสังฐานของคนกับลักษณะสังฐานของโต๊ะนี้ต่างกัน และยังไปนึกถึงว่าคนนั้นกำลังเดิน ก็เป็นเรื่องราวตามต่อมาจากเพียงเห็นและความทรงจำในคน ความทรงจำในอกกับกิริยา ก็นึก ซึ่งปิดบังสภาพที่กำลังเกิดดับของทางรูปารมณีกาลังปรากฏ ต้องแยกให้ออกจริง ๆ ในแต่ละทาง แม้ขั้นการฟังต้องเข้าใจให้ถูกต้อง ถ้าขั้นการฟัง เราไม่กระจ่าง เราไม่สามารถอบรมเจริญปัญญาให้ตรงลักษณะความจริงที่เป็นอย่างนั้น

เพราะฉะนั้น ที่เราจะศึกษาพระสูตรบ้าง พระอภิธรรมบ้าง หรือพระวินัยบ้างก็ตามแต่ ประโยชน์สูงสุด คือ สามารถเข้าใจว่า ไม่ใช่ตัวตน อันนี้จริง อนัตตา เพราะฉะนั้นเมื่อมีสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน คือ จิต เจตสิก รูป จึงมีพระวินัยบัญญัติ เพราะว่า มีรูปสำหรับเป็นทางออกของกุศลจิตและอกุศลจิต แต่ในเมื่อเป็นเพศบรรพชิตแล้ว ควรจะมีกายวาจาอย่างไรที่เหมาะสมที่ควร เพราะฉะนั้นจิตของบุคคลนั้นที่มีศรัทธาแล้ว ก็โน้มที่จะประพฤติปฏิบัติตาม จึงได้มีพระวินัย

และสำหรับพระสูตรก็เป็นความหลากหลายมากมายของสัญญาเจตสิก ของปัญญาเจตสิก แม้ผัสสะไม่ใช่มีเพียง ๑ ที่เป็นผัสสะเจตสิก เป็นผัสสะ ๖ แล้วแต่ทวารแล้วแต่อะไรพวกนี้ นี่คือ ชื่อทั้งหมด แต่ตัวจริงของเขา เมื่อเราเข้าใจแล้ว เราต้องรู้ว่าเริ่มที่จะเข้าใจตรงไหน ตอนไหน ด้วยอะไร

เพราะฉะนั้น แทนที่เราจะไปคิดเรื่องรูปภายใน ภายนอก หรือว่าภายใน ภายนอก จิตภายใน ภายนอก เวทนาภายใน ภายนอก ต่อเมื่อไรที่เรารู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ธรรมทั้งหมดที่ทรงแสดงก็จะกระจ่างว่า แท้ที่จริงแล้วที่มีภายนอกเป็นอารมณ์ และที่มีคน หรือมีความคิดเรื่องคน ก็เพราะคิดนึก

คือ ๖ ทวารต้องแยกออกจากกันได้ และต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า ถ้ายังมีความคิดนึกว่าเป็นคน ขณะนั้นไม่ใช่เป็นการมีปรมัตถธรรมเป็นอารมณ์ ต้องสามารถรู้ความต่างของแต่ละทวารได้ก่อน

ด้วยความเข้าใจ...ไม่ใช่ท่องจำ

ผู้ถาม ที่อาจารย์พูดว่า ขณะที่มีความคิดนึก ถ้าขณะนั้นสติเกิดระลึก รู้ตรงความคิดนึกอันนั้นก็ปรมัตถธรรมของสติได้

ส. และขณะนั้นเป็นอะไร ไม่ต้องคิดเรื่องภายใน ภายนอกเลย เพราะเหตุว่า ก่อนสติปฏิฐานเกิด มีภายใน มีภายนอก แต่พอสติปฏิฐานเกิด มีสภาพธรรมซึ่งไม่ใช่คนเลย แล้วเราก็สามารถเข้าใจความหมายของภายใน ภายนอกอีกนัยหนึ่งได้ ซึ่งเป็นตัวจริง ๆ ของเขา เช่น มนายตนะกับธัมมายตนะ มนายตนะ ได้แก่จิตเท่านั้น

นอกจากจะพูดถึงจักขุปสาท โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาทเป็น
อายตนะภายใน

แม้แต่ภายใน ทำไมเป็นภายใน เราก็ต้องรู้ดีกว่า เป็นจริง ๆ เพราะอะไร เพราะ
รูปตั้งแต่สีระชะตลอดเท้าถ้ากระทบสัมผัส เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว
เพราะมีกายปสาท ถ้าไม่มีกายปสาท เช่น ที่โตะไม่มีกายปสาท โตะจะไม่รู้เลย อะไร
ที่มากกระทบ เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง โตะก็ 모르 จะวางน้ำแข็งลงไป หรือไฟไหม้
โตะไม่รู้ได้ เพราะไม่มีกายปสาท

เพราะฉะนั้น รูปทั้งหมด เฉพาะรูป & รูปนี้เท่านั้นที่เป็นภายใน นี่คือ รูปภายใน
ความหมายอีกนัยหนึ่ง เพราะเหตุว่าถ้าไม่มีรูป & รูป ไม่มีการรู้อะไรเลยทั้งสิ้น เหมือน
ต้นไม้ ใบหญ้า เหมือนสิ่งที่ไม่มีชีวิต แข็งเหมือนหิน หมายความว่าไม่มีการรับรู้ใด ๆ
ทั้งสิ้น แต่เมื่อมีรูปเหล่านี้ การเห็นจึงมี และมีการคิดนึก เรื่องสิ่งที่เห็นจึงมี อาศัยทางตา

เพราะฉะนั้น ในพระสูตรจะแสดงวิตกที่เกิด และโลภะที่เกิด จันตะที่เกิด
สืบเนื่องมาจากการเห็นทั้งนั้น ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย พวกนี้เป็นรูปพิเศษ
ในบรรดารูป ๒๘ รูป ด้วยความเข้าใจที่ถูกต้อง ไม่ต้องท่องเลย รู้ว่า & รูปเป็นรูป
ภายใน เพราะเหตุว่าเกี่ยวเนื่องติดต่อกับจิตโดยตรง เป็นรูปที่จิตอาศัยสำหรับเป็นทาง
รู้โลกนี้ทางตาว่า สิ่งนี้กำลังปรากฏ เป็นอย่างนี้ เพราะอาศัยจักขุปสาท ถ้าคนที่ตา
บอด รูปนี้ไม่มี จะไม่รู้เลย สีสนในโลภะนี้ วัตพันเตา วัตสวนดอก เป็นอย่างไร ไม่มี
ทางเลย ถ้าไม่มีจักขุปสาท สีใด ๆ ก็ไม่ปรากฏ

เพราะฉะนั้น ในบรรดารูป ๒๘ รูป หรือรูปทั้งหมด รูป & รูปนี้เป็นรูปภายใน
อย่างนี้แล้วจะมีใครลืมไหม รูปอื่นเป็นรูปภายนอก ถ้าจะกล่าวถึงอะไรที่เป็นภายใน
ภายนอกโดยปรมาตมธรรม

เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรมต้องโดยหลายนัย แต่นัยที่สำคัญที่สุด ก็คือว่า
ปรมาตมธรรมเป็นสิ่งที่จริง นอกจากปรมาตมธรรมแล้วเป็นบัญญัติ ขณะใดที่จิตไม่มี
ปรมาตมธรรมเป็นอารมณ์ ขณะนั้นมีบัญญัติเป็นอารมณ์

เพราะฉะนั้น เราก็รู้ได้ว่า ปรมัตถธรรมเท่านั้นที่เป็นสิ่งที่มีจริง จะเรียกชื่อหรือไม่เรียกชื่อก็ตามแต่ จะใช้ภาษาอะไรก็ตามแต่ จะรู้หรือไม่รู้ สภาพธรรมที่เป็นปรมัตถธรรมก็มีเหตุปัจจัยเกิดขึ้น ถ้ากำลังเป็นอารมณ์ ก็คือ ปราภฏ แล้วหมดไป

นี่คือ สิ่งที่ปัญญาจะต้องอบรม จนกว่าจะประจักษ์แจ้ง ในทุกลักษณะของปรมัตถธรรม ของสภาพธรรมที่เป็นอริยสัจที่ ๑

ไม่ใช่ฟังแล้วจำชื่อ

ศิลปิน ที่กล่าวว่า เราต้องศึกษาให้รู้ทั่ว ผมขอยกตัวอย่างว่า ที่พระองค์ได้ทรงแสดงนัยชั้น ๕ ที่ว่า อดีต อนาคต ปัจจุบัน ไกล ใกล้ ละเอียด ฯลฯ ๑๑ อย่าง ในฐานะที่เราเป็นผู้ศึกษาที่ว่า ให้รู้กับศึกษาให้เข้าใจ ก็ต้องรู้ความละเอียด ความหมายที่พระองค์ได้ทรงแสดงมา ใช่ไหมครับ

ส. คือว่า การศึกษาโดยขั้นปริยัติหรือโดยปฏิบัติ ศึกษาจริง ๆ ไม่ใช่ฟังแล้วจำชื่อ หรือเข้าใจโดยความคิด แต่ไม่ประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรม ทั้ง ๆ ที่สภาพธรรมขณะนี้ ก็คือ จิต เจตสิก รูป กำลังเกิดดับ แต่กำลังเวียน กำลังพูดเรื่องจิต เจตสิก รูป ไม่ว่าจะเป็นภายใน ภายนอก หรืออะไรก็ตาม ก็เป็นเพียงชื่อ ยังไม่รู้ลักษณะแท้จริงของจิต เจตสิก รูป

จุดประสงค์ของการศึกษา ไม่ใช่เพื่อให้ศึกษาเรื่องราว แต่ศึกษาหรือศึกษา ที่เป็นอริยศีลสิกขา อริยจิตสิกขา อริยปัญญาสิกขา คือ ศึกษาสภาพที่มีจริง ๆ และจะรู้ความละเอียดทั้งหมดที่เรียนมาตรงลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ที่ปราภฏให้รู้ ไม่ว่าจะกล่าวถึงรูปโดยนัยที่เป็นหยาบ ละเอียด ใกล้ ไกล เลว ประณีต ภายใน ภายนอก อย่างไรก็ตามแต่ รูปเป็นจริงอย่างนั้น แต่รูปทุกรูปเกิดดับเร็วมาก

เพราะฉะนั้น เราก็รู้แต่ว่า รูปเป็นจริงอย่างนั้น แล้วก็เกิดดับเร็วมาก และก็ใกล้ ไกล และก็หยาบ ละเอียด และก็เลว ประณีต แต่ไม่รู้ลักษณะของรูปสักรูปเดียว เพราะว่าเกิดแล้วดับแล้วขณะนี้ เพียงแต่รู้โดยการฟัง และรูปก็มี แต่ไม่ปราภฏกับอวิชชา สภาพปรมัตถธรรมมีจริง ๆ แต่อวิชชาไม่สามารถจะรู้ได้เลย

ปัญญาขั้นปริยัติ ก็เพียงแค่เริ่มก้าวเข้าไปสู่เรื่องราวของปรมัตถธรรมด้วยความเข้าใจ จากการพิจารณา จากการไตร่ตรอง จากการฟังด้วยดีที่จะรู้ว่า เป็นสภาพธรรมอย่างไร เกิดขึ้นไม่ใช่ตัวตนอย่างไร ดับอย่างไรเท่านั้น แต่การศึกษาแท้จริง คือ ศึกษาพร้อมสติสัมปชัญญะที่กำลังมีลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏให้รู้ว่า ตรงตามที่ได้ศึกษาทุกอย่าง แม้แต่คำแรกว่า เป็นธรรม ก็คือ ไม่มีใครไปทำให้สติเกิด ไม่มีใครทำให้แจ้งเกิด ไม่มีใครทำให้เห็นเกิด ทุกอย่างมี แต่ที่จะมีได้ ทรงแสดงไว้ในคัมภีร์สุดท้าย คือ ปัจจัย หรือปฏิฐาน

เพราะฉะนั้น การศึกษาของเรา ก็คือ เราเข้าใจปรมัตถธรรม และเรารู้ว่าเรากำลังศึกษาเรื่องที่มีจริง เพื่อที่จะรู้ลักษณะที่มีจริง เพื่อการประจักษ์แจ้งสิ่งที่มีจริง จึงไม่ใช่ทัฬหีที่ไม่รู้สภาวะ หรือไม่ใช้โบลานเปล่า เพราะเหตุว่ามีแต่เรื่องราว

แต่สภาพธรรมที่มีจริง ๆ ขณะนี้ สามารถจะค่อย ๆ อบรมปัญญาที่ละเอียดทีละน้อย จนกว่าจะรู้ตามความเป็นจริงของสภาพธรรมนั้น ๆ

เพราะฉะนั้น ก็จะเห็นความต่างกันของปัญญาระดับฟังระดับเข้าใจ กับปัญญาที่เกิดพร้อมสติที่ระลึกลักษณะของสภาพซึ่งเป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม แล้วก็เห็นว่า ลักษณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมต่างกัน

ธรรมก็ต้องไปตามลำดับ เวลาประจักษ์ก็ประจักษ์ตรงตามที่เราเริ่มฟัง เป็นอย่างนี้ เวลาที่จะประจักษ์ก็ต้องประจักษ์เริ่มต้นอย่างนี้ และต้องตรงด้วย และต้องรู้ว่าสภาพธรรมจะปรากฏได้ ๖ ทางจริง ๆ ถ้าไม่มี ๖ ทาง ไม่มีทางเลย เช่น ขณะที่นั่งหลับสนิท กับความหมายของอายตนะ ลองคิดดู กำลังหลับสนิท มีจิต มีเจตสิก มีเพียงแค่ ๒ อย่าง มนายตนะกับธัมมายตนะ อารมณ์ไม่ได้ปรากฏเลย เพราะว่าป็นอารมณ์ของชาติก่อน ซึ่งไม่ใช่ขณะที่อาศัยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เราตื่น แล้วรู้ว่า เป็นเรา

มีเรา มีโลก มีเพื่อน มีฝูง มีทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะตา เพราะหู เพราะจมูก เพราะลิ้น เพราะกาย เพราะใจ แต่ขณะที่เป็นภวังค์ เป็นจิตที่ไม่ใช่วິถีจิต เพราะเหตุว่าไม่ได้อาศัยทางหนึ่งทางใดเกิดขึ้นรู้อารมณ์เลย โลกนี้ไม่ปรากฏ ความน่าอัศจรรย์ก็คือ สิ่งที่เราคิดว่าเป็นธรรมตา พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าเป็นอายตนะ

เสียง เป็นอายตนะภายนอก โสตปสาทอายตนะภายใน

สิ่งที่ทุกคนก็มีอยู่ทุกวัน แต่ทรงแสดงอย่างนี้ ก็เพราะเหตุว่า ลองคิดถึงความน่าอัศจรรย์ของสภาพธรรม ถ้าเป็นเรา นี่ไม่น่าอัศจรรย์เลย ไม่เห็นใครบอกว่าเสียงน่าอัศจรรย์ ได้ยินน่าอัศจรรย์ เพราะเป็นเราได้ยิน แต่ถ้าคิดถึงสภาพที่เป็นธาตุ ไม่มีเจ้าของเลย ธาตุนี้ปรากฏได้อย่างไร ในเมื่อตอนที่ไม่รู้เรื่องเลย ไม่รู้อะไรเลย เป็นภวังค์ ไม่มีอะไรปรากฏ แล้วเกิดมีสภาพนี้ปรากฏ ลองคิดดูว่า น่าอัศจรรย์ไหม หรือยังไม่น่าอัศจรรย์ แค่เสียงจะอัศจรรย์หรือ แต่ความจริงเมื่อก็ไม่มี แล้วทำไมมี ไม่น่าอัศจรรย์หรือว่า ทำไมมีได้ ทำไมปรากฏได้ และเสียงไม่ใช่สี ไม่ใช่กลิ่นด้วย

เพราะฉะนั้น ก็ต้องอาศัยอายตนะ ทางของเขาจริง ๆ ซึ่งได้แก่ โสตปสาท ซึ่งถ้าขณะนั้นกรรมไม่ทำให้โสตปสาทรูปเกิด เสียงก็ไม่มีทางที่จะปรากฏเลย อายตนะภายนอกจะไม่ปรากฏ ไม่เป็นอารมณ์ แต่ชีวิตก็คือ ไม่เห็น ก็ได้ยิน ไม่ได้ยิน ก็ได้กลิ่น ไม่ได้กลิ่น ก็ได้รส ไม่ได้รส ก็รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ได้รส ไม่กระทบสัมผัส ก็คิดนึก

นี่คือ ชีวิตวันหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้นปัญญาต้องรู้ การตรัสรู้ คือ รู้สิ่งที่มี แต่โดยความน่าอัศจรรย์ของสภาพธรรมแต่ละอย่างที่มีปัจจัยเกิด ปรากฏ แล้วก็หมดไป เป็นทุกขลักษณะ และเป็นทางให้รู้ความจริงของสภาพธรรมนั้น ๆ จนละคลายความไม่เคยรู้เพราะความไม่รู้ของเรา ไม่รู้อะไร ก็ไม่รู้สิ่งที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ใช่ไปไม่รู้อื่น

ถ้ารู้ ก็รู้สิ่งที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ขึ้นกับระดับของความรู้ ความเข้าใจว่า รู้แค่ไหน แต่ต้องเป็นสิ่งที่ปรากฏ แล้วต้องเป็นทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานก็รู้ตรงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ จะไปรู้สิ่งที่นึกคิดเอาไม่ได้ นั่นเป็นแต่เพียงความนึกคิดทางใจ ซึ่งถ้าไม่นึกคิด สิ่งนั้นก็ไม่มี ที่จะมีคนเดิน คนนั่ง นี่ก็ไม่ได้ แต่เพราะคิดจึงมี มีแค่คิด

เคยชินกับความไม่รู้

ผู้ถาม อย่างที่ท่านอาจารย์อธิบายว่า ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย สิ่งที่เกิดขึ้นนำอัสจรรย์ใหม่ ซึ่งดูแล้วก็ไม่น่าอัสจรรย์ เพราะไม่รู้ เพราะความเคยชินที่เราคุ้นกับสิ่งเหล่านี้ จนไม่น่าจะเป็นอย่างที่ท่านอาจารย์อธิบาย ต่อเมื่อเริ่มคิดคำพูดว่า น่าอัสจรรย์ใหม่ ก็ต่อเมื่อเริ่มเข้าใจสิ่งต่างๆ ว่า การเกิดของสิ่งเหล่านี้มีเหตุมีปัจจัย และแต่ละทางก็รับไม่เหมือนกัน ถ้าผู้ใดเริ่มเข้าใจตรงนี้แล้ว และก็เริ่มพิจารณา ก็เริ่มจะเห็นความอัสจรรย์ที่ละนิดทีละหน่อย ถูกต้องใช่ไหมคะ

ส. ค่ะ และปัญญาจริง ๆ ที่จะถึงการรู้แจ้งอริยสัจธรรม ต้องประจักษ์การเกิดและดับด้วย ลองคิดดู เพราะฉะนั้นสำหรับคำว่า “อายตนะ” สำหรับคนที่เข้าใจสภาพธรรมโดยประจักษ์แจ้ง เขาจะรู้ในลักษณะที่เป็นอายตนะ ไม่ใช่ไปจำชื่ออายตนะ

เพราะฉะนั้น ก็รู้เลยว่า ถ้าไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่มีนามธรรม ไม่มีรูปธรรม อายตนะจะมีไหม ทุกอย่างที่เราทรงแสดงไว้ จะไม่มี ถ้าไม่มีปรมัตถธรรม แต่ปรมัตถธรรมหลากหลาย โดยลักษณะ โดยหน้าที่ โดยการเกิดดับสืบต่อ ที่ทรงแสดงไว้ทั้งหมด ก็คือ ให้เข้าใจลักษณะที่เป็นปรมัตถธรรม จนกว่าจะรู้จริง ๆ เข้าใจจริง ๆ ประจักษ์แจ้งจริง ๆ ไม่หลงทางไปรู้อย่างอื่น สามารถประจักษ์การเกิดดับของสภาพธรรม มิฉะนั้นไม่มีอะไรที่จะไปถอนรากที่ลึกมากของความเป็นตัวตน ที่มีอยู่ในแสนโกฏิกัปจนมาถึงปัจจุบัน

เพราะฉะนั้น ถ้าศึกษาโดยละเอียดจะเห็นว่า ผู้ที่ได้ฟังพระธรรมของพระอรหันต-สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ๆ ถึงแม้เขาไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมในสมัยของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น เขาก็ไม่มีความท้อถอย ก็รู้ว่าปัญญาก็คือสภาพที่สามารถรู้แจ้งความจริง ไม่ต้องการสิ่งที่หลอกลวง ไม่ต้องการคิดเอง เข้าใจเอง แต่ต้องรู้ว่า สภาพธรรมที่มีจริง ๆ ทรงแสดงไว้โดยละเอียดอย่างไรที่จะเข้าใจถึงความไม่ใช่ตัวตน และปัญญาก็ต้องระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง ๆ จนกว่าจะประจักษ์ว่า เป็นนามธรรมหรือรูปธรรมซึ่งเกิดดับ

ชุมพร ยังนึกถึงเมื่อวานที่ไปเยี่ยมคุณป้าชมเชยกับท่านอาจารย์ มีเราอยู่คนเดียวที่มีอาการขึ้น ๆ ลง ๆ สภาพจิตเราตอนนั้น ไม่มีสติที่จะเข้าใจว่า เป็นจิต เจตสิก รูปที่ปรุงแต่งของมันเอง พอเราเห็น ก็เป็นคุณป้าชมเชย โทสะก็เกิดขึ้น เหลียวดูท่านอาจารย์ ท่านอาจารย์ก็เฉย มีความรู้สึกกว่า ปัญญาของเราไม่เข้าใจสภาพตรงนั้น คนที่เข้าใจสภาพธรรมที่เป็นจิต เจตสิก รูป ไม่ว่าข้างนอก ข้างใน ความรู้สึกเหมือนกัน เป็นจิต เจตสิก รูป ที่มันปรุงแต่งของมันเอง

สุ. แต่ต้องเข้าใจลึกและละเอียดกว่านั้นว่า ผู้ที่จะไม่มีโทสะหรือโทมนัสเลยต้องเป็นพระอนาคามีบุคคล เพราะฉะนั้นจะดูเพียงภายนอกเฉิน ๆ ไม่ได้

จะพิจารณาสภาพธรรมอย่างไร ๑

วิษณุ ผมสนใจเรื่องการพิจารณามาก ๆ คำว่า “พิจารณา” เราพิจารณาอะไร ขณะไหน หลังจากการฟังแล้ว ดูเหมือนง่าย ๆ ว่าเราเข้าใจ “พิจารณา” แล้ว สังเกตดูว่า ถ้าสติไม่เกิด สภาพธรรมปรากฏทางทวาร ถ้าเวทนาเกิด ขณะนั้นพิจารณาเวทนา ตรงนั้น ไม่ทราบถูกหรือผิด ไม่เข้าใจครับ

สุ. สติมีลักษณะอย่างไรคะ

วิษณุ สติที่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม

สุ. แล้วพิจารณาละคะ

วิษณุ เวลากุศลจิตเกิด หรืออกุศลจิตเกิด จะเป็นโทสะก็ได้ โภคะก็ได้ พอเราได้รับทางมโนทวาร ขณะนั้นเราพิจารณาทางมโนทวาร

สุ. พิจารณาอย่างไร

ผู้ถาม พิจารณาว่า เป็นสภาวะที่เกิดขึ้น

สุ. นั่นซิคะ เป็นความคิดใช่ไหมที่ใช้คำว่า “พิจารณา”

วิษณุ ตรงนี้ที่อยากจะถามว่า เป็นความคิดหรือพิจารณา อยู่ในลักษณะไหน

สุ. เพราะฉะนั้นมีความสงสัยว่า พิจารณา นั่นคือ คิดหรืออย่างไร

วิษณุ ครับ

ส. เวลาคิด คิดเป็นคำหรือเปล่า

วิ. คิดเป็นคำครับ

ส. ขณะนั้นรู้ลักษณะของสภาพธรรมหรือเปล่า

วิ. โดยปกติแล้วจะไม่คิดถึงลักษณะของสภาพธรรม

ส. เวลานี้มีปัญหาอยู่ที่พิจารณา ที่ว่าจะพิจารณาอย่างไร เพราะฉะนั้น
ดิฉันก็ถามว่า พิจารณา คือ คิดใช่ไหม

วิ. พิจารณาเป็นคิดครับ

ส. ขณะที่คิด ไม่ใช่ขณะที่กำลังระลึกศึกษาลักษณะของปรมัตถธรรม
เพราะว่าขณะที่คิด ต้องเป็นคิดถึงคำ เป็นเรื่อง เป็นคำ

วิ. แต่ขณะที่พิจารณาสภาพธรรมจริง ๆ ขณะนั้นต้องเป็นการประจักษ์

ส. ยังไม่ประจักษ์เลยคะ ต้องมีลักษณะ

วิ. ลักษณะของเวทนาหรือครับ

ส. แล้วแต่ว่าจะเป็นอะไร แต่เป็นสิ่งที่จริง เช่น ทางตา หรือทางหู จักขุ
ทวารวิถีจิต มี เห็น หรือโสตทวารวิถี มี ได้ยิน ขณะนั้นไม่ได้คิด แล้วจิตก็เป็นภวังค์
และปกติธรรมตามโนทวารวิถีก็รู้สิ่งที่เพ่งดับไปต่อ ไม่ว่าจะเป็นรูปทางตา สีหรือว่า
เสียง และต่อจากนั้น วาระหลัง ๆ ก็เป็นการคิดเรื่องราว หรือชื่อ หรือบัญญัติ ปกติ
เป็นอย่างนี้ นี่เรากำลังพูดถึงปกติ เพราะฉะนั้นก็ให้พิจารณาว่า จริงอย่างนี้หรือเปล่า
เช่น ขณะนี้เห็น ก็รู้ว่าเป็นคุณวิเศษ เป็นคุณชุมพร เป็นคุณเครือวัลย์ นี่คิดหรือเปล่า

วิ. คิดครับ

ส. เพราะฉะนั้นเราก็ต้องเข้าใจว่า นี่เป็นทางมโนทวารที่คิด ที่นี้แทนที่จะ
เป็นคุณชุมพร แทนที่จะเป็นคุณวิเศษ แทนที่จะเป็นคุณเครือวัลย์ จากการฟังแล้วฟัง
อีก เข้าใจว่า ปรมัตถธรรมไม่ใช่คุณเครือวัลย์ แต่เป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ก็ทำให้
ขณะนั้น ค่อย ๆ เข้าใจว่า นี่เป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา ลักษณะนี้เป็นสภาพที่มีจริง ที่เป็น
เพียงสิ่งหนึ่งที่ปรากฏทางตา ค่อย ๆ กว่าจะถอนความเป็นคุณเครือวัลย์ คุณวิเศษ
คุณชุมพร ออก

จิรกาลภาวนา โดยรู้ความต่างว่า ขณะนั้นต้องเป็นการรู้ลักษณะ ไม่ใช่การคิด เพราะว่ามีลักษณะให้รู้ ให้เข้าใจว่า ลักษณะนี้มี แต่เป็นลักษณะที่ปรากฏทางตาเท่านั้น นี่ความยาก เพราะเหตุว่าข้อความมีในวิภังค์ อรรถกถาว่า อริยสัจ ๔ ลึกซึ้งมาก

๒ อริยสัจแรก ลึกซึ้ง จึงเห็นยาก สภาพธรรมนี้เกิดดับ เสี่ยงมี แล้วก็ดับ แล้วก็หมดไป คิดมี แล้วก็ดับ แล้วก็หมดไป เราสามารถจะอนุมาน ค่อย ๆ เข้าใจได้ แต่ที่จะประจักษ์นั้น ลึกซึ้ง ความลึกซึ้งของการเกิดดับ ไม่ใช่ใครก็จะไปประจักษ์ได้

เพราะฉะนั้น ทั้งทุกขลักษณะและสมุทัย เห็นยากเพราะว่าเราชิน อย่างที่กล่าว เราจะเห็นว่าเป็นโลภะ กว่าที่จะเห็นโลภะ เราก็พูด เราก็ถาม เราก็คิดไปมากมาย ด้วยโลภะ กว่าที่จะรู้จริง ๆ ว่า โลภะเมื่อไร ขณะไหนบ้าง หรือขณะนี้สภาพธรรมกำลังปรากฏ แต่อยากไปทำอย่างอื่น อยากไปใช้สติ หรืออยากจะไปท่อง หรืออยากจะไปทำอะไรก็ได้แล้วแต่ ขณะนั้นจะเห็นไหมว่า เพราะโลภะจึงได้ทำอย่างอื่นที่ไม่ใช่การ ค่อย ๆ เข้าใจฟังเรื่องนี้ ให้ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น จนกว่าจะค่อย ๆ รู้โดยขั้นเข้าใจ จนกว่า สัมมาสติจะระลึก และยังเห็นความต่างของเมื่อระลึกแล้วคิดเรื่องราวของสิ่งที่ปรากฏ กับไม่ได้คิด

ค่อย ๆ เข้าใจ ค่อย ๆ เข้าใจ นี่จะใช้คำว่า “พิจารณา” จะใช้คำว่า “สังเกต” จะใช้ภาษาบาลี ภาษาอะไรก็ได้ แต่ผลคือ ค่อย ๆ เข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏขึ้น

จะพิจารณาสภาพธรรมอย่างไร ๒

ส. เพราะฉะนั้น คนที่เริ่มต้นสติปัฏฐาน ก็จะต้องรู้ว่าเป็น “จิรกาลภาวนา” เพราะว่ายาก จากที่ไม่เคยรู้แล้วมาค่อย ๆ ระลึกได้ แล้วมาค่อย ๆ รู้ขึ้น จะใช้พิจารณา จะใช้สังเกต อะไรไม่สำคัญ ผลก็คือ ค่อย ๆ เข้าใจถูกต้องว่า นี่เป็นสิ่งที่ปรากฏ ตอนแรกเข้าใจทันทีไม่ได้เลย ไม่มีใครที่จะเป็นไปไม่ได้ แต่บ่อย ๆ เนือง ๆ เป็นอนุปัสสนา และไม่ใช่ตัวตนที่จะทำด้วย เพราะถ้าจะทำเมื่อไร โลภะพาไปแล้วทันทีไม่เห็นตัวโลภะด้วย เพราะฉะนั้นไม่มีทางรู้แจ้งอริยสัจธรรม ตราบใดที่ยังมีโลภะกันอยู่

เพราะฉะนั้น โลกะไม่ได้ไปละความติดข้องในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในสัมผัส แต่โลกะที่เกิดร่วมกับความเห็นผิด ในข้อประเพณีปฏิบัติด้วย เป็น สิลัพพตปรามาส เป็นทิวฏฐาปาน ถ้ามีความเห็นผิดว่า สิ่งอื่น ขณะอื่น ทำอย่างอื่น แล้ว จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ต้องฟังด้วยความละเอียด ด้วยความเข้าใจ เพื่อเป็นไปด้วยความเข้าใจ เพื่อละเอียดจริงๆ ไม่ใช่เข้าใจเพื่ออย่างอื่นเลย หรือไม่ใช่ไปพยายามเข้าใจสิ่งที่เราเข้าใจไม่ได้ เพราะพระไตรปิฎกเป็นพระปัญญาคุณของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ส่วนไหน ตรงไหน ที่ฟังแล้วค่อยๆ เข้าใจขึ้น อันนั้นคือประโยชน์ แล้วเรารู้ว่า จะเข้าใจสิ่งนี้ หรือจะประจักษ์แจ้งสิ่งนี้ หรือจะเพียงคิดเรื่องราว และก็คิดว่าเราเข้าใจ คิดว่าเป็นปัญญา แต่ตัวจริงของสภาพธรรมก็ยังเกิดดับ โดยที่เราจะไปนั่งคิดว่า สภาพธรรมเกิดดับ แต่ไม่ได้ระลึกลักษณะแต่ละลักษณะที่ละเอียด ซึ่งเป็นปฏิบัติ

เพราะว่า ปฏิ แปลว่า ถึง บัตติ แปลว่า เฉพาะ เพราะฉะนั้นถึงเฉพาะแต่ละลักษณะที่สติระลึกรู้ สติจะระลึกรู้ ๒ อย่างไม่ได้ ต้องระลึกลักษณะที่เป็นปรมาณูที่ละเอียด แล้วค่อยๆ เข้าใจในลักษณะนั้นเพิ่มขึ้น ที่ละเอียดมาก จึงเป็นจิรกาลภาวนา และต้องรู้ความต่างของจิต ว่าไม่ใช่ขณะที่กำลังค่อยๆ เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ

อย่างเช่น คนที่มีโลกะ ความต้องการมาก ๆ เคยหยุด เคยพอไหม แล้วเป็นทุกข์ใหม่ ที่ไม่หยุด ไม่พอ ขณะที่กำลังต้องการ เป็นทุกข์ใหม่ ต้องการ ขวนขวาย ไม่สบายใจ อยากได้ ทุนทวาย

สิ่งที่มีค่าของแต่ละคน ๑

ส. ไม่ทราบมีใครรู้ทุกข์หรือยัง เพราะว่าจริง ๆ แล้ว ถ้ามีผู้ถามพระภิกษุ ในครั้งนั้นว่า ท่านบวชในธรรมวินัยนี้เพื่ออะไร พระภิกษุจะตอบท่านผู้นั้นว่า เพื่อรู้ทุกข์ หรือเพื่อเห็นทุกข์

แสดงว่าไม่ใช่สิ่งที่จะเห็นหรือจะรู้ได้ง่าย ๆ แม้ว่ากำลังมีทุกข์อยู่ ก็ไม่เห็น เพราะจะต้องเห็นด้วยปัญญา

ผู้ถาม จริงค่ะ การเห็นทุกข์ เห็นได้ยากอย่างยิ่ง เพราะรู้สึกว่าเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่กับเราอย่างแนบแน่น เราเห็นไม่ได้เลย จะมองเห็นเป็นตัวเรา ความต้องการก็เรา เมื่อไม่ได้ตามต้องการก็โกรธ ก็เป็นไปตามสภาพอันนั้น โดยที่เรียกว่า ชาติปัญญา ไซ้ไหมคะ

ส. คือ ไม่รู้เหตุของทุกข์ว่า อะไรทำให้เกิดทุกข์ แต่อยากได้สิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์ ไม่รู้จักทุกข์ แต่อยากได้สิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์

ผู้ถาม ที่ท่านอาจารย์พูดว่า เพราะไม่รู้จักทุกข์

ส. จึงอยากได้สิ่งที่ทำให้เกิดทุกข์

ผู้ถาม เพราะความไม่รู้ แล้วทำอะไรถึงจะให้อารู้ว่า ทุกข์นั้นคือสภาพอย่างไร

ส. ถ้ามว่า ทำอย่างไรจะให้อารู้ รู้ คือ ปัญญา เงินซื้อไม่ได้ ทำก็ไม่ได้ มีทางเดียว คือ ฟังพระธรรมให้เข้าใจ นี่คือการเห็นถูก ความเข้าใจถูก ซึ่งเป็นปัญญา แล้วยอมเรียนกันใหม่ เพราะว่าโดยมากยอมทุกอย่าง นอกจากเรียน ให้ทำอะไรก็ทำ แต่ไม่เรียน ดูเหมือนเป็นสิ่งที่ทำไม่ไม่เรียนก็ไม่ทราบ กลัวอะไร หรือว่าเบื่อ หรือว่าอะไร ในเมื่อการเรียนหมายถึงการได้ยิน ได้ฟัง การไตร่ตรอง การพิจารณา จนกระทั่งเป็นความเห็นที่ถูกต้อง และอยากแสนยากที่จะมีโอกาสได้ยินได้ฟังพระธรรม

เพราะฉะนั้น เมื่อมีพระธรรมแล้ว ก็ยังไม่อยากได้ยินได้ฟังอีก ก็หมดหนทางก็ต้องเป็นทุกข์ต่อไป

ผู้ถาม ที่ท่านอาจารย์พูดถึงจุดนี้ ทุก ๆ คนอยากจะพ้นทุกข์ โดยยังไม่เข้าใจสภาพของทุกข์

ส. แต่ให้เรียน ให้ศึกษาธรรม ไม่เอา

ผู้ถาม ส่วนมากที่เป็นที่เป็นเช่นนั้นเพราะอะไรคะ เพราะการสะสมหรือเพราะเรายังไม่เจอสภาพที่แท้จริง หรือเป็นเพราะบุญหรือกรรมของเรา มันมีส่วนด้วยหรือเปล่าคะ

ส. เพราะไม่เห็นคุณค่าของพระธรรม

ผู้ถาม เพราะไม่เข้าใจหรือเปล่าคะ

ส. ไม่เห็นคุณค่าเลย ถ้ารู้ว่ามีค่า มีใครบ้างที่ไม่ต้องการ

สิ่งที่มีค่าของแต่ละคน ๒

ส. สิ่ง que ทุกคนต้องการ คือ สิ่งที่มีค่าสำหรับคนนั้น ทุกคนอยากจะได้สิ่งที่มีค่า อะไรที่มีค่า ที่ทำให้จิตใจเบิกบาน ไม่เศร้าหมอง แต่สิ่งที่มีค่า มีประโยชน์จริง ๆ เหนือสิ่งอื่นใด ก็คือ พระธรรม

ผู้ถาม แต่ท่านที่บวชเข้ามา ได้สละแล้ว ถ้าจะพูดไปก็เหมือนกับได้เห็นประโยชน์ของการสละทางโลกแล้ว

ส. ในครั้งพุทธกาล ได้ฟังพระธรรมก่อน เห็นคุณค่าก่อน แล้วก็ออกบวชเป็นบรรพชิต แต่ไม่ว่าภคฤหัสถ์หรือบรรพชิต ไม่ต้องกล่าวเฉพาะพระภิกษุ ผู้ที่เห็นค่าของพระธรรมเท่านั้นที่จะศึกษา

ผู้ถาม การจะเห็นค่า รู้สึกพุดมันง่าย

ส. ไม่รู้ ก็ไม่เห็น เมื่อไม่รู้ จะเห็นได้อย่างไร และจะรู้ได้ก็ต้องศึกษา เพราะฉะนั้นเหตุผลก็มีอยู่ แต่ไม่ยอมจับต้นชนปลายให้ตรง

ผู้ถาม ถ้าจะพูดไปก็เหมือนกับว่า ไม่มีผู้มาจับต้นชนปลาย จะมีส่วนไหมคะ คือ ทุก ๆ ท่านอยากจะรู้ แต่ว่า...

ส. แล้วทำอย่างไรถึงจะรู้ เราอยากรู้ แต่เราไม่เรียนหนังสือ ก ไก่ ก็ไม่มอง ฮ นกยูงก็ไม่สนใจ แล้วจะไปอ่านได้อย่างไร

พระ อาจจะเป็นเพราะกลัวความทุกข์ของการเรียน

ส. การเรียนไม่ให้ทุกข์เลยเจ้าคะ

พระ อาจจะเป็นความฝ่งใจที่ถูกบังคับ ให้เรียนตั้งแต่เด็ก ๆ แล้วต้องมีการสอบ กลัวการสอบ

ส. แต่การศึกษาพระธรรมไม่ได้มีการบังคับเลย แล้วก็ไม่ต้องสอบด้วย เรียนเพื่อเข้าใจเท่านั้นเอง ฟังเพื่อเข้าใจ เพื่อมีความเห็นถูก เป็นอิสระเสรีมาก ไม่มีการบังคับให้เข้าใจด้วย เพราะว่าบังคับไม่ได้

ผู้ถาม ท่านอาจารย์ได้พูดถึงสิ่งที่มีค่า แต่เราไม่รู้ค่า เป็นเพราะว่าการไปแสวงหาจุดนี้...

ส. ไม่ศึกษา ก็ไม่รู้ค่าแน่นอน

ผู้ถาม ท่านอาจารย์จะให้ศึกษาจากไหน

ส. พระไตรปิฎก ซึ่งตรงกับสภาพธรรมที่มีจริง ๆ พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนเรื่องสิ่งที่ไม่จริง ทุกอย่างที่เราสัมผัสและทรงแสดง เป็นเรื่องสภาพธรรมที่มีจริง ๆ ทั้งหมด เป็นความจริงทั้งในอดีต ปัจจุบัน อนาคต ไม่ว่าจะโลกนี้ โลกไหน

ผู้ถาม ถ้าหาผู้ชี้แนะให้ไม่ถูกต้อง การอ่านพระไตรปิฎกก็จะเข้าใจตัวเองตีความไปเอง

ส. เพราะฉะนั้นเราก็มาสนทนากัน ใครไปอ่านที่ไหนมาอย่างไร ก็มาสนทนากันให้เข้าใจ

พระ ปัญหา คือ เรายังมองไม่เห็นค่าของการศึกษา ไม่มีสิ่งเร้า หรือสิ่งกระตุ้น หรือคุณค่าที่เกิดขึ้นโดยสังคม เราจะเห็นว่าถ้าเป็นของบางอย่าง เช่นเด็กสมัยนี้ชอบไปดูคอนเสิร์ต เพราะอะไร เพราะเพื่อนบอกว่าไปดูชิสนุกมาก มันมาก สุด ๆ เลยไม่เห็นมีใครบอกว่า ไปฟังธรรมสิ เปิดวิทยุรายการนี้สิ อาจารย์สุจินต์กำลังพูดอยู่ ฟังแล้วฉันสว่าง ฉันมีปัญญา ฉันรู้ ฉันแก้ทุกข์ได้ ยังไม่เคยได้ยินคนมาบอกกล่าวกันแบบนี้ หลวงพี่อาจจะโชคร้ายหน่อยไม่ได้ใกล้ชิดคนที่มาประกาศอย่างนี้ในอดีต

ส. ถึงบอกก็ไม่เชื่อ ถ้าไม่ได้สะสมมา เพราะฉะนั้นเป็นเรื่องของการสะสมจริง ๆ เพราะว่าทุกคนที่บ้านก็เปิดวิทยุ คนฟังก็มี คนไม่ฟังก็มี แล้วแต่เจ้าค่ะ

ทุกข์กายหลีกเลี่ยงไม่ได้

ศีลกัณฑ์ เมื่อพูดถึงเรื่องทุกข์กายทุกข์ใจ เมื่อถึงท่านอาจารย์กล่าวว่า แม้กระทั่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทุกข์ทางกายก็ยังหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเป็นผลของกรรม การศึกษาธรรม จะไม่ช่วยอะไรทางกายเลย ใช่ไหมครับ

สุ. ฟังธรรมเพื่อไม่ให้เจ็บไข้ หรือเพื่ออะไรคะ

ศีลกัณฑ์ เพื่อให้มีสติระลึกได้ว่า นี่เป็นผลของกรรม ก็แค่นั้น

สุ. ถ้าไม่มีความเข้าใจแล้ว สติจะเกิดไหมคะ

ศีลกัณฑ์ ไม่เกิด

สุ. เพราะฉะนั้นก็ไม่ต้องเป็นห่วงอะไร ถ้าตราบใดที่ยังไม่เข้าใจ ก็ฟังให้เข้าใจ ถ้าเข้าใจแล้ว ปัญญาจะนำไปสู่ความเข้าใจที่ถูกต้องขึ้นเรื่อย ๆ ตามทางของความเห็นถูก จะไม่ไปสู่ความเห็นผิด

ศีลกัณฑ์ แล้วความเจ็บทางกายก็จะลดลง

สุ. ฟังธรรมเพื่ออะไรคะ

ศีลกัณฑ์ เพื่อพ้นทุกข์ เพื่อรู้แจ้งสภาพธรรม

สุ. เพื่อรู้แจ้งสภาพธรรม ก็จะทำให้ไม่มีใครหลีกเลี่ยงวิบากกรรมที่จะเกิดทางกายได้

พระ ถ้าอย่างนั้นหมายความว่า ถ้าเป็นกรรมที่เกิดขึ้นทางกาย เราไม่มีสิทธิ์จะต่อรองหรือแก้ไข ปรับปรุง

สุ. เป็นผลของกรรมที่ได้กระทำแล้ว กรรมก็สำเร็จแล้ว และก็พร้อมด้วยเหตุปัจจัยสมบูรณ์สุกงอมที่จะให้ผล ผลนั้นจึงเกิดได้เจ้าคะ

พระ แปลว่าอย่างไรต้องใช้นี้

สุ. อย่างไรสิ่งที่เกิดแล้ว ต้องมีปัจจัยให้เกิด ไม่ใช่ตามความปรารถนาของเราหรือของใคร นี่คือนั่นที่จะต้องพิจารณา ฟังธรรมแล้วจะให้เป็นอย่างนี้ เป็นอย่างนั้น ฟังธรรมแล้วจะไม่ให้เจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งไม่ใช่เหตุผล ฟังธรรมเพื่อเข้าใจถูกต้องในธรรม คือ สิ่งที่มีจริง ๆ

พระศุภกร เมื่อที่นี้ที่บอกว่า ทุกขเวทนาทางกายเป็นผลของกรรม ที่นี้เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ถ้าเราพิจารณาว่า มันเป็นทุกข์เพราะกรรมในอดีต แล้วก็ไม่รักษา ปล่อยไปจนกว่าจะหมดกรรม อย่างนี้จะถือว่าเป็นความเห็นผิดหรือถูก

ส. ถ้าเข้าใจถูกต้อง ไม่มีเรา นอกจากจิต เจตสิก รูป

พระศุภกร แล้วจะมีการรักษาไหม

ส. ทุกขเวทนาที่เกิด รูปนี้ไม่เจ็บไม่ปวด เพราะฉะนั้นขณะนั้นเป็นสภาพของจิตที่รู้สิ่งที่ปรากฏ ที่กระทบกาย ที่ไม่เหมาะสม ไม่สบาย จึงทำให้เกิดความรู้สึกที่เป็นทุกข์ ๑ ขณะจิต และก็ยังมีจิตต่อ ๆ ไป ซึ่งคิดนึกถึงโรคนั้นด้วย เพราะฉะนั้นไม่มีทางที่ใครจะไม่รักษาโรค เพราะคิดว่าเป็นจิต เจตสิก รูป เป็นผลของกรรม

พระศุภกร ถ้าเมื่อเราชวนช่วยในการรักษา จะถูกกล่าวหาว่าไม่เชื่อ ไหนสอนว่าเป็นผลของกรรม ทำไมชวนช่วยไปหายามารักษา ถ้าถูกต่อว่าอย่างนี้จะว่าอย่างไร

ส. วันหนึ่ง ๆ ไม่ได้มีแต่วิบากจิต จิตมี ๔ ขาติ จิตที่เกิดมาตั้งแต่เกิดจนตาย จำแนกออกโดย ขา-ติ คือ การเกิด เป็น ๔ อย่าง คือ ๔ ประเภท คือ จิตที่เป็นกุศล เป็นเหตุที่ดี เป็นอกุศล ก็เป็นเหตุที่ไม่ดี ทั้งกุศลอกุศลเป็นเหตุให้เกิดจิตที่เป็นผล ผลของกรรมก็เป็นจิตอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นโดยเป็นผลของกรรมเนื่องมาจากกรรมเป็นปัจจัย ทำให้จิตนั้นเป็นวิบากจิต ซึ่งเกิดขณะแรกของขาติหนึ่งต้องเป็นผลของกรรม เมื่อเกิดแล้วยังไม่ตาย ยังดำรงภพชาติอยู่ ก็เป็นผลของกรรมเมื่อดำรงภพชาติอยู่ ทำไมไม่ตาย ก็เพื่อที่จะเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เป็นผลของกรรม

นี่คือ กุศลซึ่งเป็นเหตุ อกุศลซึ่งเป็นเหตุ และวิบากซึ่งเป็นผล แต่เวลาที่มีการเจ็บไข้ได้ป่วย มีการเห็น มีการได้ยิน ซึ่งเป็นผลของกรรมแล้ว ก็ยังมีจิตที่เป็นกุศลอกุศลเกิดอีก

เพราะฉะนั้น เวลาที่เจ็บปวด ไม่ชอบความเจ็บปวดนั้น จิตเป็นอกุศล คิดที่จะรักษา พยาบาล ขณะนั้นก็เป็นโลภะ ความต้องการที่จะให้หายป่วย ซึ่งเป็นจิต ไม่ใช่เรา

เพราะฉะนั้นจะไปบังคับไม่ให้จิตนี้เกิดขึ้น ไม่มีการรักษาความป่วยไข้ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้เจ้าคะ

พระสุภกร ถ้าอย่างนั้นหมายความว่า ตราบใดที่ยังไม่ใช่พระอรหันต์ การรักษาโรคที่เกิดทางกายก็ต้องเกิดขึ้นเพราะโลภะ ใช่ไหมครับ

ส. ถ้าขณะใดไม่เป็นกุศล ไม่เป็นวิบาก ไม่เป็นกิริยา ขณะนั้นก็เป็นอย่างอกุศล

พระสุภกร ถ้าเราเป็นนิว ปวดท้อง ดิ้นไปดิ้นมา เราชวนขวายเป็นโรงพยาบาล แล้วมีการผ่าตัด การที่ต้องการรักษา ในขณะนั้นก็ต้องเป็นโลภะตลอด

ส. ถูกต้องเจ้าคะ

พระสุภกร ถ้าเป็นพระอรหันต์

ส. ก็เป็นกิริยาจิต

พระสุภกร แต่ก็มีการรักษาเหมือนกัน

ส. แน่นนอนเจ้าคะ

พระสุภกร แต่ด้วยกิริยาจิต

ส. เจ้าคะ

พระสุภกร อันนี้หมายความว่า อันนี้เป็นธรรมชาติของท่าน หหมดโลภะ โทสะ โมหะแล้ว อย่างเราไม่มีทางฝันว่าจะทำจิตอย่างนั้น

ส. เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็นปุถุชนกับพระอริยบุคคลตามลำดับขั้น ก็ต้องแตกต่างกัน โดยปัญญาเท่านั้น แต่ชีวิตการเป็นอยู่ก็เหมือนกัน พระอรหันต์สัมผัสสัมพุทธานุภาพก็ต้องเสวยพระกระยาหาร ต้องปฏิบัติอาบน้ำชำระร่างกาย ทำทุกอย่าง เวลาที่มีบาดแผล หมอชีวกรักษา ทั้ง ๆ ที่ท่านเป็นพระอรหันต์สัมผัสสัมพุทธานุภาพ แต่ทรงอนุเคราะห์ให้หมอชีวกรักษาพยาบาล เพื่อเป็นกุศลของหมอชีวกร เพราะฉะนั้นก็จะเห็นได้ว่า ไม่มีความต่างกัน แต่ความต่างของจิตใจก็คือว่า ผู้ที่เป็นปุถุชน มีกุศลบ้าง มีอกุศลบ้าง แต่ส่วนใหญ่เป็นอกุศล ทันทิที่เห็น เห็นแล้วรักหรือชัง ชอบหรือไม่ชอบ

น้อยนักในวันหนึ่ง ๆ ซึ่งเมื่อเห็นแล้วเป็นกุศล ที่จะสละเป็นทานหรือที่จะเป็นประโยชน์กับบุคคลอื่นโดยประการใด ๆ

เพราะฉะนั้น เมื่อจิตของคนที่มีมากไปด้วยอกุศล ในชีวิตประจำวันจริง ๆ เกิด และกว่าจะเปลี่ยนเป็นเห็น แล้วเป็นกุศล จะยากไหม และกว่าจะเปลี่ยนจากเห็น แล้ว เป็นกุศล เป็นกิริยาจิต ถึงความเป็นพระอรหันต์ เพราะฉะนั้นก็เป็นผู้ตรงจริง ๆ ที่จะรู้ว่าขณะที่เห็นเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง และหลังจากเห็นแล้ว ก็เป็นสภาพธรรมอีก อย่างหนึ่ง จะเป็นกุศลหรืออกุศล ผู้ที่มีสติสัมปชัญญะก็รู้ลักษณะของนามธรรมใน ขณะนั้นตามความเป็นจริงได้ แต่ต้องเป็นปัญญาตามระดับขั้นจริง ๆ ไม่ใช่ข้ามขั้น

รู้แต่ชื่อ ไม่ได้รู้จริง ๆ

ส. เราเรียนเรื่องกุศลจิต อกุศลจิต ขึ้นปริยัติ เราสามารถตอบได้ว่า โลกมุขจิตมี ๘ ประเภท โทสมุขจิตมี ๒ โมหมุขจิตมี ๒ มีเจตสิกอะไรเกิดร่วมด้วย แต่เวลาที่สภาพธรรมที่เป็นอกุศลเกิด ไม่รู้ รู้แต่ชื่อ

เพราะฉะนั้น ก็ไม่ได้หมายความว่า เรารู้จริง ๆ ในสภาพธรรม เราเพียงแต่รู้ชื่อ เท่านั้น เพราะฉะนั้นกว่าเราจะรู้ว่า เรารู้เพียงชื่อ และจะต้องอบรมเจริญปัญญาที่จะ รู้ตัวจริง แล้วก็จะคลายความเห็นผิด ความเข้าใจผิด ที่ยึดถือสภาพธรรมนั้น ๆ ว่าเป็น ตัวตน กว่าจะเป็นวิปัสสนาญาณแต่ละขั้น กว่าถึงความเป็นพระโสดาบัน ผู้นั้นก็ไม่ หลอกตัวเอง เพราะว่าไม่ใช่พระสกทาคามี ไม่ใช่พระอนาคามี ไม่ใช่พระอรหันต์ ความเห็นผิดในวันหนึ่ง ๆ เกิดน้อยกว่าการติดในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในสัมผัส

เราเป็นอย่างนี้มาที่ชาติ พระโสดาบันดับความเห็นผิดเป็นสมุจเฉท แต่ยังมีเหตุ ปัจจัยที่ยังยินดีในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต เพราะรู้ตามการสะสม ตามความเป็นจริงว่า สะสมอะไรมา มาก แล้วก็จะดับได้ก็ต่อเมื่อ แม้เป็นนามธรรม รูปธรรม ก็ไม่เห็นผิดว่าเป็นเรา และต้องอบรมเจริญปัญญาที่จะเห็นโทษของความติด ข้องในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต ขณะที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม ก็เห็น ความหลากหลายของสภาพธรรมซึ่งเกิดเพราะเหตุปัจจัย แต่ไม่ใช่ความเห็นผิด

เพราะฉะนั้น กว่าจะอบรมเจริญปัญญาเป็นขั้น ๆ ถึงความเป็นพระอรหันต์ ก็ต้องตามความเป็นจริง ชีวิตก็เป็นอย่างนี้ ก็เป็นปกติธรรมดา แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลง ก็คือ กิเลส ที่ดับด้วยมรรคจิต จะไม่เกิดอีกเลย

กิริยาจิตของปุถุชน

ศีลกันต์ ได้ยินได้ฟังว่า สภาพของจิตมีกุศล อกุศล วิบาก กิริยา ที่นี้คำว่า “กิริยา” คือ ไม่เป็นกุศล และไม่เป็นอกุศล ที่นี้เราจะรู้ไหมครับ ทั้ง ๆ ที่เป็นปุถุชนนี้

ส. ส่วนใหญ่กิริยาจิตเป็นจิตของพระอรหันต์ เพราะฉะนั้น พระอรหันต์ จะมีจิต ๒ ชาติเท่านั้น คือ วิบากจิตกับกิริยาจิต พระอรหันต์ดับทั้งอกุศลและกุศล เพราะเหตุว่าเป็นเหตุให้เกิดวิบาก แต่เมื่อดับเหตุ ผลไม่มี ก็คือ ปรินิพพาน หลังจากไปถึงจิตขณะสุดท้าย คือ จุตติจิตซึ่งเป็นการปรินิพพาน ก็ไม่มีปัจจัยที่ทำให้เกิดจิต เจตสิก อีกเลย

เพราะฉะนั้น ก็แสดงให้เห็นว่า ส่วนใหญ่ของกิริยาจิตเป็นของพระอรหันต์ ผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ คือ ผู้ที่เป็นปุถุชน หรือเป็นพระเสกขบุคคล คือ เป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี จะมีกิริยาจิตเพียง ๒ ประเภท หรือ ๒ ดวง ซึ่งเป็นเหตุ กิริยา เพราะฉะนั้นไม่มีทางที่จะรู้ลักษณะของเหตุกิริยาได้

มีเราตรงไหน

ผู้ถาม การระลึกรู้กับสภาวะที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน อย่างจับไม่คลั่งรู้สึก ว่า เหน็ง ก็จะระลึกอยู่อย่างนี้ทุกวัน คือ พยายามเท่าที่จะทำได้ อันนี้จะเป็นแนวเจริญสติ ปฏิฐาน ๔ หรือเปล่าคะ

ส. คือ ต้องทราบว่า อริยสัจ ๔ ลึกซึ่งทั้งหมดทั้ง ๔ เพราะฉะนั้น ถ้าไม่เข้าใจความลึกซึ้งของมรรคสัจ คือ สติปฏิฐาน สิ่งที่เราทำอยู่ก็ไม่ใช่สติปฏิฐาน เพราะดูง่าย เพียงแต่พยายาม ๆ ไป รู้ตรงนั้น ก็เข้าใจว่าเป็นสติปฏิฐาน แต่ว่าอริยสัจ

๔ สองอริยสัจแรก ลึกซึ้ง จึงเห็นยาก เพราะเหตุว่าทุกขอริยสัจ ก็คือ สภาพธรรม เดียวนี้ ซึ่งเกิดแล้วดับอย่างรวดเร็วแต่ละอย่าง เราเพียงแต่เข้าใจว่า เสียงเกิด แล้วก็ดับ คิดนึกเกิด แล้วก็ดับ แต่ที่จะประจักษ์จริง ๆ ในการเกิดดับ ลึกซึ้งมาก จึงเห็นยาก

สำหรับโลภะก็ลึกซึ้ง เพราะอยู่กับเรามาแสนแสนนาน ตลอดเวลา ขณะใดที่ไม่เป็นกุศล ขณะใดที่ไม่เป็นโทสะ ขณะใดที่ไม่เป็นโมหะ ก็เป็นโลภะ จนไม่รู้จักรู้ ไม่เห็นเลย แม้แต่คำถามว่า “ทำอย่างไรสติถึงจะเกิด” ลองคิดดูว่า เป็นปัญญาหรือเป็นโลภะ

เพราะไม่ใช่เรื่องทำ ทำไม่ได้ ถ้ามีความเข้าใจมั่นคงว่าเป็นอนัตตา ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ต้องเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ไม่ใช่ของใคร แม้แต่ปัญญา ก็ไม่ใช่ของใคร สติก็ไม่ใช่ของใคร แล้วใครที่ไหนจะทำอะไร ในเมื่อเป็นจิต เป็นเจตสิกแต่ละประเภท

เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรมต้องเข้าใจจริง ๆ จรดกระดูก หรือว่าโดยตลอด โดยไม่ลืมหูลืมตา ถ้าเข้าใจความหมายเบื้องต้นของอนัตตา ก็ฟังไม่ได้ ต้องรู้ว่า แม้สติก็เป็นอนัตตาด้วย

เพราะฉะนั้น ความละเอียดความลึกซึ้งของมรรคมีองค์ ๘ หรือว่าปกติมี ๕ องค์ ไม่ใช่เรื่องที่ไม่มีความปัญญาเลย แล้วจะนั่ง แล้วก็ทำ แล้วจะให้ เป็นมรรค หรือจะดู หรือจะสังเกต ก็ยังคงเป็นเราอยู่

แต่หนทางที่จะบรรลุหรือรู้แจ้งอริยสัจธรรม หนทางเดียว และก็ เป็นหนทางละ โดยตลอดตั้งแต่ขั้นฟัง แม้แต่ฟังขณะนี้ ก็ตั้งใจไว้ชอบ ที่จะฟังเพื่อละความเห็นผิด ความเข้าใจผิด ความไม่รู้ความจริงของสภาพธรรม เพราะว่าพระธรรมที่ทรงแสดง ลึกซึ้งมาก

เพราะฉะนั้น ถ้าไม่มีความเข้าใจจริง ๆ ในมรรคมีองค์ ๘ แล้วจะทำ นั่นคือ ไม่ใช่ เพราะฉะนั้น ถ้ามีการเข้าใจสภาพธรรมเพิ่มขึ้น เราเรียนมาแล้วเรื่องขั้น ๕ รูป ขั้นเวทนาขั้น สัมผัสขั้น สัญญาขั้น สังขารขั้น วิญญาณขั้น มีเราตรงไหนที่จะพยายาม เพราะเหตุว่าแม้วิริยเจตสิกก็เกิดกับจิตเกือบทุกดวง เว้นแต่เหตุกจิต ๑๖ ดวงเท่านั้น ที่ไม่เกิด เพียงแต่นั่งแล้วก็คิด แค่วินิจฉัย แล้วก็มีความพอใจหรือไม่พอใจก็ตาม ก็มีวิริยะ เกิดแล้ว

เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรม เพื่อให้ละความเป็นตัวตน แม้ในขั้นฟัง ให้ละความเป็นตัวตน ยิ่งในการอบรมเจริญปัญญาซึ่งเป็นอีกระดับหนึ่ง ก็ยิ่งละความเป็นตัวตนว่าไม่ใช่เราที่จะดู ที่จะพยายาม แต่รู้เหตุปัจจัย คือ ในพระไตรปิฎกจะมีข้อความว่า มีสติหรือหลงลืมสติรู้ เพราะเหตุว่าที่จะเป็นสมาธิได้ สัมมาวายามะได้ สัมมาสังกัปปะได้ สัมมาสมาธิได้ ต้องมีสัมมาทิฐิ ต้องเกิดร่วมกับสัมมาทิฐิ

เพราะฉะนั้น ต้องมีปัญญาจริง ๆ ขณะนั้น เวลาที่สติเกิดต้องมีปัญญาที่รู้ว่า ขณะนั้นสติระลึก ไม่ใช่เรา ไม่ใช่เราจะพยายามระลึก เพราะฉะนั้นกว่าจะดำเนินไปในหนทางนี้ พร้อมด้วยการละแต่ละขั้น อย่างละเอียดไปเรื่อย ๆ จะต้องรู้เลยว่า สมุทัยสังขารเป็นสิ่งควรละ หรือจะต้องละ มิฉะนั้นแล้วก็จะไม่ถึงนิโรธสังขาร

เพราะฉะนั้น การศึกษา การเข้าใจ การฟัง นี่ต้องละเอียด แล้วต้องรู้ด้วยว่า ขณะไหนเป็นโลกะ ไม่ใช่แล้วขณะไหนเป็นเรา แต่ต้องเป็นการฟังจนกระทั่งเข้าใจว่า ขณะนั้นเป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม

อย่าลบลู่ว่าธรรมเป็นเรื่องเล็กน้อย

พระศุภกร จำเป็นไหมที่จะต้องรู้จักมิจฉามรรค

ส. ทิฐิ ความเห็นผิดจะดับหมดเมื่อเป็นโสดาปัตติมรรคจิตเจ้าคะ

พระศุภกร พูดถึงข้อปฏิบัติ

ส. ข้อปฏิบัติจะมีทั้งสี่ลัทธิพทปราคาส ซึ่งผู้อบรมเจริญปัญญาจะรู้แล้วละไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะดับได้

พระศุภกร การแสดงธรรมเพื่อให้ผู้ฟังได้มีโอกาสเจริญสมาธิ ควรจะมีการอธิบายสี่ลัทธิพทปราคาสว่าเป็นอย่างไรไหม

ส. ถ้ายังไม่รู้จักลักษณะของสภาพธรรม ก็คงจะไม่รู้จักสี่ลัทธิพทปราคาส เพราะเข้าใจว่าที่กำลังฟัง กำลังเข้าใจเป็นธรรมแล้ว เพราะฉะนั้นก็อยากจะทำ อยากจะเจริญ อยากจะปฏิบัติเลย ซึ่งความจริงไม่ได้เข้าใจเลยว่า ไม่ได้รู้จักธรรม ยังไม่รู้จักธรรมเลย เพราะฉะนั้นจะอบรมเจริญได้อย่างไร ถ้าไม่รู้จักธรรมก่อน

พระศุภกร ถ้าอย่างนั้นผู้ที่ยังไม่รู้จักธรรมจริง ๆ แต่อ้างว่าปฏิบัติธรรม ก็คงจะสรุปได้เลยว่าเป็นสัสสปทปราคมาสมแนนนอน

ส. เจ้าคะ เป็นความเห็นผิดด้วย

พระศุภกร อันนี้สำคัญมาก อาตมาก็มาพิจารณาว่า ควรจะให้ความสำคัญของสัสสปทปราคมาสมแนนนอนแค่ไหน หรือเราไม่สนใจ จะปฏิบัติข้อปฏิบัติที่ถูกอย่างเดียว แต่ถ้าเป็นข้อปฏิบัติที่ถูกจริง ๆ ต้องสามารถบอกได้ว่า ข้อปฏิบัติใดเป็นสัสสปทปราคมาสมแนนนอน จึงจะชื่อว่า ผู้นั้นรู้สัมมามรรคจริง ๆ อย่างนั้นจะเป็นไปได้ไหม

ส. เจ้าคะ ขณะนี้กำลังฟังเรื่องธรรม มีใครกำลังปฏิบัติบ้าง มีไหม ถ้ามีถูกหรือผิด ต้องแยกกันหรือเปล่า เพราะเหตุว่าปฏิบัตินี้เป็นปริยัติ ฟังให้เข้าใจสภาพธรรม เรื่องสภาพธรรม ตัวจริงของธรรมให้เข้าใจจริง ๆ เป็นสังขารชั้นนี้ เพราะฉะนั้นไม่มีคนหนึ่งคนใดปฏิบัติ แต่ถ้าขณะใดสัมมาสติเกิด สัมมาสติปฏิบัติกิจของสัมมาสติ คือ ระลึกตรงลักษณะของสภาพธรรม

สัมมาทวิญญูก็ปฏิบัติกิจของสัมมาทวิญญู คือ มีความเห็น ความเข้าใจที่ถูกต้อง สัมมาสังกัปปะก็จรดที่อารมณ์ที่สติกำลังระลึก เพื่อปัญญาจะได้รู้หรือค่อย ๆ รู้ จนกว่าจะรู้ชัดในสิ่งนั้น

เพราะฉะนั้น ก็เป็นความละเอียดมากที่จะต้องเข้าใจจริง ๆ นี่คือ สรรเสริญพระปัญญาคุณของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า อย่าลบลบลู่คิดว่าเล็กน้อย หรือไม่ต้องศึกษาก็ได้

ไม่มีจิตก็ไม่มีอารมณ์

ส. ขณะนี้สภาพธรรมที่เป็นนามธรรม เช่น จิตเห็น ทำกิจเห็น จิตเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เรารู้เรื่องราวธาตุมากมาย พอใช้คำว่า “ธาตุ” ไม่มีใครไปยึดถือธาตุนั้นว่าเป็นเรา ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ก็พูดกันคล่อง แต่ข้อความในพระไตรปิฎก โทสธาตุ โลภธาตุ โมหธาตุ ธรรมก็คือธาตุ มาจากรากศัพท์เดียวกัน หมายความว่าสิ่งที่มีจริง ทรงไว้ซึ่งสภาพลักษณะที่ไม่เปลี่ยนแปลง เช่น เสียงก็เป็นเสียง จะเปลี่ยนเป็นกลิ่น จะเปลี่ยนเป็นรสไม่ได้ โลภะก็จะเปลี่ยนเป็นโทสะไม่ได้

เพราะฉะนั้น จิตไม่ใช่เจตสิก จิตเป็นสภาพธรรมที่เป็นธาตุชนิดหนึ่ง ไม่ใช่รูปธาตุ แต่เป็นนามธาตุ เพราะฉะนั้นถ้าเราเข้าใจเรื่องธาตุที่เป็นรูปว่า ไม่ใช่ของใคร ธาตุที่เป็นนาม ก็ไม่ใช่ของใคร แต่ว่าเป็นธาตุต่างชนิด เพราะว่าธาตุบางชนิดเป็นรูปธาตุ ธาตุบางชนิดเป็นนามธาตุ และธาตุที่เป็นนามธาตุ ก็หมายความว่า เป็นธาตุรู้ หรือเป็นสภาพรู้ เพราะฉะนั้นเมื่อเกิดต้องรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใด จะไม่รู้ไม่ได้ เพราะเป็นธาตุรู้

ส่วนรูปซึ่งเป็นรูปธาตุ จะเกิดเมื่อไร ก็ไม่รู้อะไรทั้งนั้น ไม่สามารถจะรู้อะไรได้เลย เกิดขึ้นมาแข็งก็แข็ง เกิดเป็นเสียงก็เป็นเสียง เกิดเป็นกลิ่นก็เป็นกลิ่น ไม่สามารถที่จะรู้อะไรได้ นั่นคือ รูปธาตุ

แต่เมื่อเป็นนามธาตุเกิดขึ้นแล้ว ธาตุชนิดนี้เมื่อเกิดต้องรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่กำลังปรากฏให้รู้ เช่น ในขณะนี้ทุกคนเห็น มีสิ่งที่กำลังปรากฏเพราะจิต ธาตุรู้ นั้นเป็นใหญ่ เป็นประธาน เป็นมนตรีที่รู้ลักษณะของอารมณ์ หรือสิ่งที่ถูกรู้ สิ่งใด ๆ ก็ตาม ที่จิตกำลังรู้ ในพระพุทธศาสนา ในภาษาบาลี ใช้คำว่า “อารมณ์” ในภาษาไทย แต่จริง ๆ ต้องออกเสียงว่า “อาร์มมณะ” หรือ “อาลัมพะณะ” หมายความว่าถึงสิ่งซึ่งจิตรู้ อะไรก็ได้ทั้งหมดที่จิตกำลังรู้ สิ่งนั้นเป็นอารมณ์ของจิต

เพราะฉะนั้น ถ้าพูดถึงอารมณ์ ต้องหมายความว่า มีจิต ถ้าไม่มีจิต สิ่งนั้นเป็นอารมณ์ไม่ได้ เช่น ถ้าพูดถึงเสียง ภาษาบาลีใช้คำว่า “สัททะ” เสียง แต่ถ้าบอกว่า “สัททอารมณ์” หมายความว่า เป็นอารมณ์ของจิตได้ยิน เสียงในป่าเกิดแล้วดับแล้ว มีอายุสั้นมาก ๑๗ ขณะจิต ไม่มีสภาพจิตที่ไปได้ยินเสียงนั้น แต่เสียงใดก็ตามที่กำลังปรากฏ หมายความว่า ปรากฏกับจิตที่กำลังได้ยินเสียงนั้น เพราะฉะนั้นเสียงนั้น เป็นสัททอารมณ์ของจิตได้ยิน หรือจิตที่เป็นวิถีจิตทางโสตทวาร

สติยังไม่ระลึก ยังไม่ชื่อว่าปฏิบัติ

ศีลกัณฑ์ ผมยังไม่เข้าใจที่ว่า ในการศึกษาปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ

สุ. กำลังศึกษาเรื่องราวของสิ่งที่มีจริง แต่ยังไม่ได้ระลึกลักษณะของสิ่งที่มีจริง เพราะฉะนั้นการศึกษาระดับนี้เป็นปริยัติ ตราบใดที่สติไม่ได้ระลึกลักษณะที่มีจริง ๆ ตรานั้นเป็นปริยัติ

ศีลกัณฑ์ ถ้าวะลึกแล้วเป็นปฏิบัติ

สุ. เป็นปฏิบัติ ปฏิบัติ แปลว่า ถึง บัตติ แปลว่า เฉพาะ สติเกิดถึงเฉพาะลักษณะของสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ๆ ที่ละอย่างที่กำลังปรากฏ เพื่อค่อย ๆ เข้าใจลักษณะนั้นให้ถูกต้อง ตรงตามที่ได้ศึกษา

ศีลกัณฑ์ ต่อไปขั้นปฏิเวธละครับ

สุ. รู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริง

เป็นผลของกรรมอะไร...ใครรู้

พระ ขอสงสัยประการหนึ่งที่กล่าวว่า กรรมที่ส่งผลทางกายแล้ว ซึ่งเราหนีไม่พ้น ในกรณีของท่านพระองค์ลีมาลที่ท่านบรรลुकุณธรรมเป็นพระอรหันต์แล้ว มีข้อความกล่าวว่า ภายหลังเมื่อท่านไปบิณฑบาตในที่ต่าง ๆ ใครเขาจะปาหิน ก็จะไปถูกท่าน อันนั้นเขาว่าเป็นเศษกรรม เป็นผลเนื่องจากเป็นอโหสิกรรมแล้ว ซึ่งเป็นผลไม่ปรากฏทางกาย มันสัมพันธ์กันอย่างไร อาจารย์พอจะให้เหตุผลหรือความหมายตรงนี้ได้ไหม

สุ. การให้ผลของกรรมก็มีกาลด้วย กรรมบางกรรมก็ให้ผลในปัจจุบันชาติ กรรมบางกรรมก็ให้ผลในชาติหน้าต่อไป และกรรมบางกรรมก็สามารถให้ผลในชาติต่อไป ไม่มีที่สิ้นสุด ตราบใดที่ยังไม่ปรินิพพาน

เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะรู้ว่า สิ่งที่กำลังเกิดขึ้นกระทบกายแล้วทำให้เกิดทุกข์ขณะนี้ เป็นผลของกรรมอะไร ก็ต้องเป็นพระปัญญาคุณของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าคนนั้นจะบอกได้ว่า ขณะนี้ที่กำลังเจ็บตรงนี้ เป็นผลของกรรมอะไร คนนั้นก็ต้องบอกได้ว่า กำลังเห็นขณะนี้ เป็นผลของกรรมอะไร กำลังได้ยิน กำลังได้กลิ่น กำลังลิ้มรส เป็นผลของกรรมอะไร ถ้าเขาสามารถบอกได้ว่า ขณะเจ็บเป็นผลของกรรมอะไร

ผู้ถาม ที่ว่าขณะเจ็บที่กาย ขณะนั้นเป็นกายเราที่รับรู้ส่วนที่เจ็บทางกายทวาร ก่อนใช้ไหมคะ แล้วถึงจะไปทางมโนทวาร แต่เมื่อก็ฟังท่านอาจารย์ ดิฉันอาจจะสับสนว่า ไม่ได้เจ็บตรงกาย ไปมีความรู้ตรงมโนทวารเลย อาจจะฟังผิดค่ะ

ส. ถ้าไม่มีกายปสาท ไม่มีรูปที่มากกระทบ แล้วจะปรากฏลักษณะที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหวไม่ได้ ที่ไต่ะ ไม่มีกายปสาท ไต่ะไม่สามารถจะรู้ว่าสิ่งที่กำลังกระทบ อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว

เพราะฉะนั้น การรู้เป็นลักษณะของนามธรรม รูปธรรมไม่สามารถจะรู้อะไรเลย การฟังธรรมต้องตรงและเข้าใจถูก แล้วไม่ลืม ตามลำดับว่า รูปไม่สามารถจะรู้อะไรได้ แต่สภาพรู้มี ๒ อย่าง สภาพรู้ที่เกิด คือ จิตและเจตสิก ส่วนนามธรรมซึ่งไม่ใช่รูปธรรม และไม่ใช่สภาพรู้ ก็คือ นิพพาน

ซึ่งขณะนี้ก็ต้องเข้าใจเรื่องของจิต เจตสิก รูปให้เข้าใจจริง ๆ จนกว่าจะอบรมเจริญปัญญาถึงกาลที่ปัญญาสมบูรณ์เมื่อไร ก็ประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพาน เพราะฉะนั้นในขณะนี้ รูปมี จิตมี เจตสิกมี ก็ควรที่จะเข้าใจเรื่องของจิต เจตสิก รูป

ผู้ถาม ที่เจ็บนี้ก็ต้องที่กายปสาทก่อน

ส. ต้องมีกายปสาท ถ้าไม่มีกายปสาท ไม่เจ็บ ที่ไต่ะ ไม่มีกายปสาท ไม่มีทางที่ไต่ะจะเจ็บ ไม่มีทางที่ไต่ะจะกระทบรู้อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว สิ่งที่จะกระทำให้ความรู้สึกเจ็บปวดเกิดขึ้น ก็คือแข็ง หรือเย็น หรือร้อน หรือตึง หรือไหว่นั้นเอง

จำไว้แน่นอนด้วยอตตสัญญา

ส. ฟังธรรมก็จะมีอะไรเลย นอกจากจิต เจตสิก รูป แยกรูปไปส่วนหนึ่ง และรูปก็เกิดดับเร็วมาก รูปใดที่ไม่ปรากฏ รูปนั้นเกิดแล้วดับแล้วไม่เหลือ

ก่อนที่จะระลึก จำไว้แน่นอนว่า มีเรา เป็นอตตสัญญา ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า ใครบ้างไม่มีตา ไม่มีหู ไม่มีปอด ไม่มีซี่โครง ไม่มีเล็บ ไม่มีผม ไม่มีในความรักจำ แต่สภาพธรรมที่เป็นปรมาตถ์ มีอายุเท่ากับจิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ

เพราะฉะนั้น รูปใดที่เกิดแล้ว ดับแล้ว ไม่ปรากฏ ขณะนี้รูปใดปรากฏ รูปที่ไม่ปรากฏเกิดแล้วดับแล้วทั้งนั้น เพราะฉะนั้น ตัวทั้งตัวที่ใหญ่มาก สำคัญมาก เป็นเรา ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า จริง ๆ แล้วก็คือ ชั่วขณะใดที่รูปใดปรากฏ เพียงรูปนั้นเท่านั้นที่มีจริง ๆ เหลือแค่นั้น ปัญญาาก็จะเห็นความเป็นอนัตตา ความไม่มีแขน มีขา มีตัว มีตน เพิกอิริยาบถหมด เพราะเหตุว่าอิริยาบถก็ไม่มี เฉพาะรูปใดที่สติดระลึก รูปนั้นเท่านั้นจึงปรากฏ

พระศุภกร ที่ว่าไม่มี ไม่มีเฉพาะขณะที่สติเกิดใช้ไหม

ส. ถึงอย่างไรก็ไม่มี ถึงเดี๋ยวนี้ก็เป็นอย่างนั้น คือ ถ้าหลับตาลง ขอให้ลองหลับตาลง ที่ตัวนี้มีอะไรบ้างคะ

พระศุภกร มีลักษณะแข็งปรากฏที่สะโพก

ส. เท่านั้นเอง แต่อย่างอื่นไม่ปรากฏ

พระศุภกร ไม่ได้ปรากฏ

ส. เพราะฉะนั้นความจริงเป็นความจริง แต่ปัญญาไม่ถึงระดับละทั้ง ๆ ที่สภาพธรรมแม้ขณะนี้ก็เป็นจริงอย่างนี้ ก็ยังไม่ยอมเชื่อ ยังว่ามีเราอยู่ทั้งตัว จนกว่าจะประจักษ์ว่า ไม่มีเลยจริง ๆ

มโนทวารปรากฏ จะไม่มีอะไรที่ปรากฏนอกจากสิ่งที่สติดำล้งระลึก แล้วก็เกิดดับด้วยจึงจะละความเป็นตัวตนได้ มิฉะนั้นก็จะอึดต้อสัญญาไม่ได้เลย หลับตาลงไปก็ยังมีเราทั้งแท่ง จำไว้แน่นอนหนา จนกว่าสติดระลึกลักษณะของรูปใด แล้วก็เข้าใจถูกต้องในลักษณะของสภาพธรรมนั้นที่กำลังปรากฏที่ละอย่าง จนกว่าจะถึงความสมบูรณ์ของปัญญา ไม่ใช่แต่เฉพาะศีรษะตลอดเท้า โลกที่จำไว้ทั้งหมดก็ไม่มี

ขณะนี้เราอยู่ในโลกที่เต็มไปด้วยทุกสิ่งทุกอย่างจากความทรงจำเท่านั้น ทางตาที่เห็น ทางหูที่ได้ยิน แต่ตามความเป็นจริงก็คือว่า ถ้าหลับตาแล้วไม่มีอะไรปรากฏ เพราะว่าเป็นสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา เสียงปรากฏเฉพาะเสียง ปอดก็ไม่มี หัวใจก็ไม่มี เย็น ร้อน อ่อน แข็งก็ไม่มี นั่นคือ ขณะนั้นเป็นความจริงจริง ๆ ซึ่งปัญญาถึงระดับที่ละอึดต้อสัญญา แต่ต้องด้วยการประจักษ์แจ้ง ไม่ใช่เพียงแค่หลับตานิดหนึ่งจริงเท่านั้นไม่พอ

พระศุภกร ถ้าอย่างนั้นการจะซาบซึ่งข้อความนี้ได้ ก็ต่อเมื่อปัญญาสมบูรณ์ถึงขั้นนามรูปปริเฉทญาณ ที่จะรู้ว่า อตตสัญญา คือ อย่างไร

ส. เจ้าคะ อนัตตสัญญา คือ อย่างไร และรู้ว่า ความจริงที่ประจักษ์ต้องตรงกับความจริงที่จริง แต่ว่าระดับของปัญญาต่างกัน

พระศุภกร และถ้าปัญญาไปไกลกว่านั้น จนกระทั่งถึงมรรคจิต

ส. ก็รู้ว่าเป็นสัญญา ความจำ ที่ไม่ใช่ทวิวิปลาสเจ้าคะ ไม่มีทวิวิปลาสเลย

พระศุภกร มีสัญญาแน่นอนใช่ไหมครับ

ส. มีสัญญาจำสภาพธรรมว่า เป็นสุข หรืออกาม แต่ไม่มีสัญญาที่จำว่าเที่ยง

พระศุภกร อันนี้ต้องถึงมรรคจิต ถึงจะซาบซึ่งพยัญชนะนี้ได้ แต่สำหรับปุถุชนนี้

ส. ถึงไม่เห็น ก็จำว่ามีเจ้าคะ

พระศุภกร นั่นสิครับ

ส. เพราะยังมีความทรงจำเป็นอตตสัญญา ยังไม่มีปัญญาที่ไประลึกรู้จนกระทั่งทำลายอตตสัญญาได้

ทำไมต้องประจักษ์ทางมโนทวาร

ผู้ถาม ท่านอาจารย์ได้อธิบายว่า การประจักษ์แจ้งต้องทางมโนทวาร ทำไมต้องประจักษ์แจ้งทางมโนทวาร ทำไมไม่ประจักษ์ทางปัญจทวาร

ส. ปัญจทวารไม่สามารถมีนามเป็นอารมณ์ได้

ผู้ถาม ยังไม่ค่อยเข้าใจ

ส. ทางตามีอะไรเป็นอารมณ์

ผู้ถาม มีรูป มีสี

ส. ทางหู

ผู้ถาม มีเสียง

ส. ทางจุมูก

ผู้ถาม มีกลิ่น

ส. ทางลิ้น

ผู้ถาม มีรส

ส. ทางกาย

ผู้ถาม เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว

ส. แล้วจะประจักษ์นามธรรมได้อย่างไร

เพราะความเข้าใจยังไม่จรดกระดุก

ส. การสนทนาธรรมไม่ใช่การถามอย่างเดียว หมายความว่าที่เราได้ศึกษาธรรมมาแล้ว ทุกคนก็ต้องการที่จะรู้สัจจะความจริงของธรรมที่มีจริง ๆ ที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น ตำรามากมายหลายเล่ม บางคนก็อาจจะอ่านเล่มนั้น บางคนก็อาจจะอ่านเล่มนี้ แต่ผลก็คือว่า เพื่อจะเข้าใจความจริงของสิ่งที่มีจริง ๆ ที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น สิ่งหนึ่งที่เราจะต้องเข้าใจจริง ๆ ก็คือสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ซึ่งเป็นปรมัตถธรรม แม้ไม่เรียกชื่อเลย สภาพธรรมนี้ก็มี แต่ด้วยความไม่รู้เราก็นึกถึงสภาพธรรมที่กำลังปรากฏว่า เป็นสิ่งที่เที่ยง และเป็นเรา เป็นตัวตน

ตั้งแต่เราเกิดจนตาย สภาพธรรมปรากฏทางตา ทางหู ทางจุมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ซึ่งเราต้องเข้าใจจริง ๆ มิฉะนั้นแล้วจะไม่ทรงแสดงไว้เลยว่า วิถีจิตที่เกิดขึ้นต้องอาศัยทางตา ทางหู ทางจุมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ จึงสามารถที่จะมีโลกนี้ปรากฏได้ เพราะว่าถ้าหลับสนิท ไม่ใช่วิถีจิต ไม่มีการรู้ความจริงในขณะนั้นได้ เพราะว่าสภาพธรรมไม่ได้ปรากฏทางหนึ่งทางใดใน ๖ ทาง

เพราะฉะนั้น เราจะรู้ความจริงของสภาพธรรมได้ ก็คือ ในขณะนี้ มีสภาพธรรมจริง ๆ ที่กำลังเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ซึ่งเป็นปรมัตถธรรม แม้ไม่ต้องเรียกชื่อเลย ไม่มีชาติ ไม่มีศาสนา ไม่มีตัวตน เป็นธรรมหรือเป็นธาตุ เมื่อมีเหตุปัจจัยก็เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น เราจำเป็นอย่างยิ่งที่จะรู้ความต่างของปรมัตถธรรมกับบัญญัติ ให้รู้จริง ๆ ว่า สิ่งใดเป็นปรมัตถ์ สิ่งนั้นจะให้ความจริง เป็นสัจธรรม เป็นทุกขอริย สัจจะ มีลักษณะซึ่งเกิดแล้วดับ ซึ่งผู้ที่ศึกษาแล้วก็สามารถบอกจำนวนได้ว่า ธรรมใด ที่เป็นทุกขสัจ แต่นั่นเป็นชื่อ แต่ตัวจริงของธรรม คือ เดียวนี้เองที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังคิดนึก อย่าลืมว่า ๖ ทางนี้ ต้องแยกให้ชัดตามความเป็นจริงว่า สำหรับทาง ตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ไม่สามารถจะรู้เรื่องราวของสมมติบัญญัติของ สิ่งที่ปรากฏ เพราะเหตุว่ากำลังมีปรมัตถธรรมเป็นอารมณ์เท่านั้นสำหรับทางตา หู จมูก ลิ้น กาย

แต่พอถึงทางใจ สามารถจะรู้ได้ทุกอย่าง เพราะเหตุว่าใจรับรู้สิ่งที่ปรากฏทาง ตาซึ่งดับแล้ว แต่ว่าทางใจสามารถระลึกถึงหรือมีอารมณ์นั้นซึ่งเป็นปรมัตถ์เหมือนกับ อารมณ์ที่เพิ่งดับ เพราะเหตุว่าจิตเกิดดับรวดเร็วมาก มากจนกระทั่งเราไม่สามารถแยก ทางปัญจทวารออกจากทางมโนทวารได้ แม้ว่ามีภวังค์คั่น

นี่คือความจริง เดียวนี้ไม่มีใครสามารถบอกได้ว่า ขณะไหนเป็นปัญจทวารวิถี ขณะไหนเป็นมโนทวารวิถี วาระไหน เพราะว่าสืบทอดกันเร็วมาก ทางหูก็เช่นเดียวกัน ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

เพราะฉะนั้น ทางใจสามารถรู้ทั้งปรมัตถ์และบัญญัติ ซึ่งจะต้องรู้ด้วยว่า ลักษณะของปรมัตถ์ ก็คือสภาพธรรมที่มีจริง ๆ มีลักษณะ ถ้าเป็นรูปธรรม ก็มีลักษณะ ที่ว่า รูปธรรมนั้นปรากฏได้ทางไหน บางรูปปรากฏได้ทางตา บางรูปก็ปรากฏทางหู บางรูปปรากฏทางจมูก บางรูปปรากฏทางลิ้น บางรูปปรากฏทางกาย เช่น รูปที่ ปรากฏทางกายจะปรากฏทางตาไม่ได้ เราจะอาจจะคิดว่า เราเห็นแข็ง เห็นคน แต่ ไม่ใช่ เห็น คือเห็นสิ่งที่ปรากฏ ต่อจากนั้นก็เป็นเรื่องของทางใจที่คิด ต้องแยกออก ไม่อย่างนั้นเราจะหาปรมัตถธรรมไม่เจอ สติปัญญาจะระลึกลักษณะของปรมัตถธรรม ไม่ได้ ถ้าเราไม่รู้ตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ความจริงที่เป็นปรมัตถธรรม ประโยชน์ก็คือทำให้รู้ว่า เป็นธรรมจริง ๆ ซึ่งไม่ใช่เรา เมื่อเป็นธรรม รู้ว่าเป็นนามธรรมหรือรูปธรรม เราก็ไม่มี

เพราะฉะนั้น การที่จะละความเป็นตัวตน หรือความเป็นเราได้จริง ๆ ก็ต่อเมื่อ ได้มีปัญญาพร้อมสติที่เกิดระลึก รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏจริง ๆ เพราะว่าสภาพธรรมเกิดดับเร็วมาก ขณะนี้ก็ดับไปแล้วไม่รู้เท่าไร แล้วก็เกิดไม่รู้เท่าไร แต่ยังมีลักษณะที่ปรากฏให้ศึกษา ให้ค่อย ๆ เริ่มเข้าใจได้

เพราะฉะนั้น การอบรมปัญญาก็คือ สติเกิดเมื่อมีเหตุปัจจัย ไม่ใช่มีเราที่จะไป ให้สติเกิด เพราะฉะนั้นผู้นั้นก็จะมีปัญญาที่จะรู้ว่า ขณะใดสติเกิด ขณะใดหลงลืมสติ นี่เป็นขั้นต้น ที่จะต้องเข้าใจจริง ๆ

ไม่ทราบตอนนี้ยังมีข้อสงสัยอะไรหรือเปล่า ปัญญาจะรู้ ก็ต้องรู้สิ่งที่มีจริงที่กำลังปรากฏ เสียงที่ไม่ปรากฏ ปัญญาจะได้ไหม ไม่ได้ ต้องสิ่งที่กำลังปรากฏ ถ้าสติไม่ระลึกที่แข็ง แข็งนั้นก็เกิดแล้วดับแล้ว ตั้งแต่เข้ามาจนถึงเดี๋ยวนี้

นี่คือ ชีวิตจริง ๆ แต่ถ้าไม่รู้ ไม่อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ ก็ไม่มีทางที่จะรู้ว่า สภาพใดเป็นปรมาัตถธรรมและมีลักษณะที่เกิดดับจริง ๆ

ฟังกันอย่างนี้มานานแสนนาน ก็ต้องฟังต่อไปอีก จนเมื่อไร เมื่อสติปัญญาเกิด ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะมีสภาพธรรมที่ปรากฏ แต่ทำไม สติไม่ระลึก นี่แหละเป็นปัญหาที่หลายคนคิดที่ว่า เมื่อฟังแล้วทำไมสติปัญญาไม่ระลึก ไม่มีปัจจัยพอ ความเข้าใจของเราไม่จรดกระดูกที่จะรู้ว่า สภาพธรรมทั้งหลาย เป็นอนัตตา ไม่มีใครบันดาล ไม่มีใครสร้าง ไม่มีใครทำ

เพราะฉะนั้น อนุปัสสนา คือ รู้ตาม สภาพธรรมที่มีปัจจัย กำลังปรากฏ เพราะเกิดแล้วเท่านั้น ถ้าข้ามจากขณะที่สิ่งหนึ่งสิ่งใดกำลังปรากฏ สิ่งนั้นดับทันที ไม่มีโอกาสได้รู้ความจริงของสิ่งนั้นเลย

เด็ก ๆ ก็รู้...แต่เป็นเรา

ผู้ถาม คือตอนแรกต้องเข้าใจสภาพธรรมตามความเป็นจริงก่อนว่า ตาเป็นสิ่งที่รับสัมผัสได้แต่สี เสียงนั้นทางหู กลิ่นทางจมูก

ส. ความจริงสิ่งนี้เด็ก ๆ ก็ตอบได้ ถ้าบอกแต่เพียงว่า ต้องได้ยินทางหู ใคร ๆ ก็ตอบได้ เพราะจะไปเห็นทางหู หรือได้ยินทางตาไม่ได้ แต่ไม่รู้ว่าเป็นธรรม คือชีวิตจริง ๆ เป็นธรรมทั้งหมด มีทั้งหมดทุกอย่าง แต่เป็นเรา ไม่รู้ว่าเป็นธรรมแต่ละอย่าง

ผู้ถาม ที่นี้พอมาถึงจุดที่ท่านอาจารย์บอกว่า เด็ก ๆ หรือใคร ๆ ก็รู้ว่า เสียงต้องได้ยินทางหู แต่ไม่รู้ว่าเป็นธรรม แล้วตรงนี้เราต้องรับรู้หรือพิจารณาตรงนี้ หรือศึกษาตรงนี้ให้เข้าใจว่า สิ่งนี้เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ถูกต้องไหมคะ อันนี้คือการศึกษาในขั้นแรกให้เข้าใจก่อน คือ จุดนี้ดูเป็นธรรมตาและเราเคยชินจนรู้สึกว่าจะไม่น่าจะต้องมาศึกษา

ส. เพราะฉะนั้น น่าอัศจรรย์ที่พระไตรปิฎกเต็มไปด้วยเรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และสภาพธรรมที่เกิดขึ้นจากการเห็น การได้ยิน เช่น โลภะ หรือโทสะ ก็ต้องหลังจากเห็นแล้ว ได้ยินแล้ว เมื่อเห็นสิ่งใดก็พอใจติดข้องในสิ่งนั้น ถ้าเป็นสิ่งที่น่าพอใจ ถ้าเป็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจ เห็นแล้วก็เกิดโทสะ ยับยั้งไม่ได้ เพราะฉะนั้นทรงแสดงธรรม ไม่พ้นจากทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งคนไม่รู้ก็คิดว่าง่ายมาก ธรรมดามาก ไม่เห็นพ้นจากตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจเลย มีธรรมส่วนไหนบ้างไหมที่อ่านแล้ว ศึกษาแล้ว พ้นจากตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่จะรู้ได้

ผู้ถาม ก็คงจะไม่มีค่ะ

ส. เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ ธรรมดา อย่างที่คนไม่รู้ รู้ เขาคิดว่าเขารู้ และแสนจะง่าย แสนจะธรรมดา แต่ทำไมทรงแสดงเรื่องสภาพธรรมที่เป็นธรรมดาอย่างนี้ เพราะเหตุว่าให้รู้ขึ้น ให้เข้าใจขึ้น ในความจริงของสภาพธรรมนั้น ซึ่งเป็นธรรมที่เป็นอนัตตา

แม้แต่เสียงเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ไม่มีใครจะดลบันดาลได้เลย เสียงทุกเสียงต้องมีเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดขึ้น และถ้าไม่มีสภาพรู้ ไม่มีธาตุรู้ คือ ไม่มีจิต เจตสิก เสียงไม่มีทางจะปรากฏเลย แม้เสียงมี ก็ไม่ปรากฏ เพราะเหตุว่าไม่มีสภาพที่ได้ยิน หรือรู้เสียงนั้น ธรรมดาอีก ธรรมดาเพราะเคยเห็นมาแล้ว เคยได้ยินมาแล้ว

แต่ที่ไม่ธรรมดา คือ เคยคิดว่าเป็นเรา เป็นตัวตน และเริ่มมีความเข้าใจถูกต้องขึ้น มีความเห็นถูกต้องขึ้นว่า แท้ที่จริงแล้วก็เป็นสภาพธรรมแต่ละอย่าง นี่ต้องเป็นธรรมไป

ตลอดจนกว่าจะประจักษ์ความเป็นธรรม ด้วยวิปัสสนาญาณที่อบรมจากการที่สติปัฏฐานค่อย ๆ ระลึกลักษณะของสภาพธรรมทีละอย่าง

ผู้ถาม สิ่งที่เราดูว่าเป็นธรรมดา ถ้าเป็นธรรมดา พระพุทธองค์คงไม่แสดงส่วนนี้ เพราะนี่เป็นความละเอียดลึกซึ้งอย่างยิ่ง ซึ่งเรายังไม่เข้าใจ เราก็มองว่าเป็นสิ่งธรรมดา แต่พระพุทธองค์คงไม่ทรงแสดงสิ่งธรรมดาแน่นอน ใช่ไหมคะ

ส. เพราะเหตุว่าถึงแม้ขณะนี้ เราก็พอจะเข้าใจว่า ทุกอย่างไม่เที่ยง แต่ไม่เที่ยงโดยความเป็นเรา รู้ และสิ่งที่ดับไป ก็มีสิ่งอื่นเกิดต่อ เพราะฉะนั้นความไม่เที่ยงนั้นไม่น่าตระหนัก ไม่เห็นว่าเป็นภัย ไม่เห็นว่าการดับไปของสภาพธรรมที่เกิดไม่ยั่งยืนเลย ยับยั้งไม่ได้ ใครก็ห้ามหรือหยุดยังไม่ได้เลย แต่ว่าเพราะความไม่รู้ ต่อให้จะบอกว่า เห็นเกิดดับ ได้ยินเกิดดับ โลภะเกิดดับ โทสะเกิดดับ ก็ธรรมดา ก็นั่งอยู่อย่างนี้สบาย ๆ โลภะก็เกิดดับ โทสะก็เกิดดับ ทุกอย่างก็เกิดดับ เพราะเหตุว่าไม่ใช่ปัญญาที่ประจักษ์แจ้งความไม่ใช่เรา แต่เป็นเพียงธาตุแต่ละอย่างซึ่งน่าอัศจรรย์มากที่ต่างกันไป ไม่ซ้ำกันเลยตามเหตุตามปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น ถ้าสิ่งที่มีในชีวิตประจำวัน แล้วไม่เคยรู้ และยึดถือว่าเป็นเรา พระปัญญาที่ได้ทรงบำเพ็ญมาที่ตรัสรู้ ก็ตรัสรู้สภาพธรรมที่มีจริงในขณะนี้ ในชีวิตประจำวันนี้เอง แต่ทรงตรัสรู้โดยละเอียด โดยลักษณะที่เป็นธาตุ โดยลักษณะที่เป็นขันธ์ โดยลักษณะที่เป็นอายตนะ เพื่อที่จะให้ผู้ที่ได้ฟัง ได้อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ความเป็นขันธ์ ความเป็นธาตุ ความเป็นอายตนะเช่นเดียวกับพระองค์ จึงจะคลายความเป็นตัวตนได้

ต้องไม่เข้าใจหนทางผิด

ส. กว่าที่จะดับความยึดถือสภาพธรรมด้วยมรรคจิต ก็ต้องเป็นวิปัสสนาญาณหลายขั้น ไม่ใช่เพียงสติปัฏฐานที่เพิ่งเกิด และเพิ่งระลึกลักษณะของสภาพธรรม แต่สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ต้องไม่เข้าใจหนทางผิด เพราะว่าถ้าไม่เข้าใจจริง ๆ ว่า สภาพธรรมเดี๋ยวนี้ ที่มีลักษณะจริง ๆ กำลังปรากฏเป็นปรমัตถธรรม เป็นสิ่งที่สติจะระลึก

จนกว่าจะรู้แจ้ง ถ้าไม่รู้อย่างนี้ก็ไปทำอย่างอื่น เหม็นเฉยลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ ก็ปล่อยไปเรื่อย ๆ ไม่มีทางที่จะรู้ความจริงของสภาพธรรมเลย

แต่ถ้ารู้ว่า ปัญญาอะไร ปัญญาต้องรู้สิ่งที่มีจริงที่กำลังปรากฏ มีจริงเมื่อไร เมื่อปรากฏ เสียงมีจริงเมื่อไร เมื่อปรากฏ สิ่งที่กำลังปรากฏขณะนี้ มีจริงเมื่อไร เมื่อเห็นสิ่งนี้ สิ่งนี้มีจริง ๆ กำลังปรากฏ แต่ว่าปรากฏแล้วไม่รู้ว่าความจริงที่กำลังเกิดดับ ที่เป็นธรรม

เพราะฉะนั้น ถ้าอบรมเจริญปัญญาขึ้น เห็นความเป็นธรรมซึ่งเป็นปรมาัตถธรรม จนกระทั่งทุกขณะในขณะนี้รู้ทั่วว่าเป็นธรรมทั้งหมด ก็สามารถที่จะค่อย ๆ คลายความ ติดข้อง ความไม่รู้ในลักษณะของสภาพธรรมนั้น

เพราะฉะนั้น ถ้าศึกษาอดีตของผู้ที่ได้รู้แจ้งอริยสัจธรรม ท่านอบรมมานาน และเราอย่าคิดว่า เราได้อบรมมานานมากแล้ว เพราะเหตุว่าธรรมที่กำลังปรากฏใน ขณะนี้เป็นเครื่องตัดสิน เป็นเครื่องพิสูจน์ปัญญาของเรา ถ้าเป็นผู้ที่อบรมมานาน ถ้า ฟังเข้าใจความหมายของปรมาัตถธรรมหรือสภาพธรรม หรือสิ่งที่มีจริงในขณะนี้ เป็น สิ่งที่ปัญญาจะต้องอบรมจนกระทั่งรู้แจ้ง เข้าใจได้เลย ไม่ต้องมีใครที่จะต้องพูดแล้วพูด อีกในเรื่องของปรมาัตถธรรม แต่สามารถจะรู้ความหมายลักษณะแท้ ๆ ว่า เป็นธรรม เป็นปรมาัตถธรรมและเมื่อได้ฟังธรรมข้อหนึ่งข้อใด ก็สามารถจะรู้ชัดว่า หมายความว่า ถึงปรมาัตถธรรมในขณะนั้นที่กำลังมี

เช่น คำว่า “อายตนะ” ดูเหมือนว่าเป็นภาษาบาลี เป็นที่ต่อ ที่ประชุม เป็นบ่อ เกิดของสังสารวัฏฏ์ ของสภาพธรรมที่มีปัจจัยก็เกิดขึ้น เช่น สิ่งที่ไม่มี กำลังหลับสนิท ขณะนั้นไม่มีใครรู้ว่ามีจิตและเจตสิก เป็นมนายตนะและธัมมายตนะ เพราะว่า ขณะนั้นอารมณ์ใด ๆ ไม่ปรากฏ

แม้ขณะของภวังคจิตก็รู้ภวังคจิตเองไม่ได้ แต่ต้องเป็นขณะที่กุศลจิตเกิด ประกอบด้วยปัญญาสามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรม ซึ่งขณะนั้นไม่มีสภาพธรรมใด ปรากฏ แล้วก็มีสภาพธรรมปรากฏ คนนั้นสามารถจะรู้ได้ว่า อะไรเป็นทาง เป็น อายตนะ ตรงนั้นที่เกิดที่จะทำให้สภาพธรรมนั้นมี และปรากฏได้

นี่คือ การที่เราเคยได้ยินชื่อ แต่เราไม่รู้ตัวจริง จนกว่าสติปัญญานจะเกิด แต่ไม่ใช่ พอสติปัญญานเกิดแล้วจะรู้อย่างนี้ ต้องเริ่มจากการระลึกลักษณะที่มี และตอนแรกก็ จะอดสงสัยไม่ได้ว่า นี่นามธรรมหรือรูปธรรม ถึงไม่สงสัยโดยชื่อ ไม่ต้องคิดขึ้นมา แต่ ก็ยังไม่รู้ชัดในลักษณะที่เป็นนามธรรมหรือรูปธรรม จนกว่าสติปัญญานจะระลึกบ่อย ๆ และก็รู้ว่า บ่อย ๆ ที่นี้ คือ เมื่อไรค่อย ๆ รู้ นั่นก็เพราะการระลึกบ่อยขึ้น ๆ นั่นเอง

แต่ไม่ใช่ว่า เมื่อระลึกแล้วรู้ทันที ไม่มีใครสามารถจะเป็นอย่างนั้นได้ เพราะเหตุ ว่าทรงแสดงไว้ว่า เป็นจีรกาลภาวนา เป็นการอบรมเป็นกาลเวลาที่ยาวนานมาก กว่า จะรู้ความจริงอย่างนี้ได้ แต่เป็นหนทางเดียว เพราะว่าเพียงสติไม่ระลึกเท่านั้น สภาพ ธรรมใด ๆ จะปรากฏลักษณะจริง ๆ ของสิ่งนั้นไม่ได้

เพราะว่าแข็ง มี เรากระทบแข็งตั้งแต่เช้า แต่รู้ได้ใช่ไหมว่า หลงลืมสติ เพราะว่า ไม่ได้ระลึกลักษณะที่แข็ง แต่ทันทีที่แข็งปรากฏ ก็เป็นโต๊ะ เป็นเก้าอี้ เป็นแก้วน้ำ เป็น ทุกอย่าง นั่นคือ หลังจากที่ยังปรากฏทางมโนทวารสืบต่อทางกายทวารแล้วก็คิด เรื่องราวของแข็ง แต่แทนที่จะคิดเรื่องราว ความรวดเร็วของสติที่เกิดขึ้นระลึกลักษณะ นั้น แล้วก็ดับอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้นทุกคนก็จะบอกว่า สติเกิดน้อยมาก แต่ก็ยังดีที่รู้ ความต่างของขณะที่สติสัมปชัญญะเกิด กับขณะที่หลงลืมสติ

เพราะฉะนั้น ต้องไม่หลงทาง ต้องมีความมั่นคงที่จะรู้ว่า สภาพธรรมในขณะนี้ เป็นของจริงที่ปัญญาสามารถอบรมรู้แจ้งจนถึงอริยสัจได้ มิฉะนั้นก็จะทำอย่างอื่น ที่ไม่ใช่หนทางที่ทำให้รู้แจ้งสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

สมมุติบัญญัติปิดบังมาแล้วก็ชาติ

ผู้ถาม พอเรากระทบแข็ง หรือตาเห็นแก้ว หรือดอกไม้ในขณะนั้น ทางปัญจทวาร แล้วก็ต่อไปทางมโนทวาร แล้วก็เกิดการยึดถือการปรุงว่า เป็นนั่น เป็นนี่ อันนี้เป็นสภาพปกติธรรมดาของการปรุงแต่งของสังขาร ของอุปาทาน ใช่ไหมคะ

ส. ค่ะ เพราะเหตุว่าไม่มีใครเลยที่เห็นแล้วจะไม่รู้ว่า สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นอะไร แต่การเห็นแล้วรู้ว่าเป็นอะไรของคนที่ไม่ได้อบรมเจริญปัญญา ไม่สามารถรู้ความต่าง

ของนามธรรมและรูปธรรม ไม่สามารถรู้ความต่างว่า สมมติบัญญัติเรื่องราวเกิดทวาร ไหน ไม่สามารถจะรู้ความต่างว่า ทางตาที่กำลังเห็น เพียงเห็นเท่านั้น ยังไม่เคยที่จะเป็น อย่างนี้เลย เพราะเห็นที่ไรก็เป็นคน เป็นดอกไม้

แต่ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาแล้วรู้ว่า สติสัมปชัญญะ คือ อย่างไร ระลึกลักษณะ ของปรมาัตถธรรมอย่างไร จนกระทั่งค่อย ๆ เพิ่มความเข้าใจว่า แม้ก็เป็นเพียงสิ่งที่ กำลังปรากฏ มิฉะนั้นทางตาจะไม่มี การอบรมเจริญปัญญา ไม่มีการละคลายเลย และถ้ายังรู้ธรรมไม่ทั่ว ไม่มีทางที่ปัญญาจะถึงวิปัสสนาญาณ ที่จะคลายความเป็น ตัวตน เป็นเรา เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ เป็นเรื่องของปัญญาโดยตลอด

การศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นการศึกษาพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระมหากรุณาธิคุณใน ๓ ปิฎก และเมื่อเข้าใจสภาพธรรมก็รู้ว่า ไม่มีใครอื่นที่สามารถ จะรู้อย่างนี้ เพราะเหตุว่าสมมติบัญญัติเรื่องราวปิดบังมาที่ชาติ ตั้งแต่เกิดจนตาย แต่เพราะมีผู้ที่อบรมเจริญบารมีจนประจักษ์แจ้ง แล้วทรงแสดงด้วยพระมหากรุณาที่ จะให้คนฟังมีความเข้าใจ มีปัญญาของตนเองจริง ๆ ที่จะรู้สภาพที่เป็นปรมาัตถธรรม

เพียงแค่นี้ ไม่ต้องไปไกลถึงคำไหน แต่รู้ความหมายจริง ๆ ว่า ปรมาัตถธรรม ไม่ใช่บัญญัติ และเวลาที่สติระลึกรู้ ก็ต้องระลึกลักษณะของปรมาัตถธรรมซึ่งมีจริง เพราะเกิดดับ จึงเป็นทุกขลักษณะของอริยสัจจะ

ผู้ถาม ที่ท่านอาจารย์ได้พูดว่า เป็นพระมหากรุณาคุณ เพราะความยากใน การอธิบายตรงนี้ให้คนอื่นเข้าใจ ใช่ไหมคะ

ส. ถ้าทั้งความเข้าใจความคิดเดิม ๆ ของตัวเอง และรับฟังสิ่งหนึ่งสิ่งใด แล้วพิจารณาสิ่งที่ได้ฟังว่า ตรงไหนผิด ตรงไหนถูก ก็สามารถจะเข้าใจความจริงได้ แต่ ถ้าไม่พิจารณา ฟังไปเฉย ๆ ก็ไม่สามารถไถ่ถอนความคิดเดิม ๆ ของตัวเองได้

เข้าใจลักษณะของปรมาัตถ์ที่กำลังมี

ชุมพร อย่างปกติเราเห็น บัญญัติก็เข้ามา

ส. ต้องรู้ว่าทางมโนทวาร นี่เป็นปัญญาที่จะทำให้ระลึกทางตาว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏเท่านั้น

ชุมพร หมายถึงทางตาเรารู้ว่า ที่เป็นปรมาตมก็คือ จำ จำจนกระทั่งมีปัจจัยให้

ส. ปรมาตมมีลักษณะจริง ๆ

ชุมพร จำลักษณะของปรมาตม จนสติจะเกิดระลึกในลักษณะของปรมาตม อย่างนั้นหรือคะ

ส. จริง ๆ แล้ว โดยมากทุกคนจะไม่พูดถึงอาการ ๓ รอบของอริยสัจ ๔ แต่ข้อความในพระไตรปิฎก ทรงพระมหากรุณาที่จะแสดงให้คนรุ่นหลังไม่เข้าใจผิด จึงได้ทรงแสดงอาการ ๓ รอบของอริยสัจ คือ สัจญาณ กิจญาณ กตญาณ

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรม ไม่ใช่ใครก็ตามมาเถอะ นิ่ง แล้วดูอะไร ก็จะไป คิดไป จนกว่าจะรู้ ไม่ใช่ใช้อย่างนั้นเลย แต่สัจญาณหมายความว่า ผู้นั้นสามารถจะเข้าใจอริยสัจทั้ง ๔ อย่างถ่องแท้มั่นคง

สัจจะ เป็นความจริงว่า ทุกขอริยสัจจะได้แก่อะไร ถึงเราจะไม่ศึกษาโดยตัวเลข แต่เราพิจารณาโดยเหตุผลว่า ขณะนี้สภาพธรรมมี แล้วปัญญาจะรู้อะไร ถ้าไม่รู้ธรรมที่กำลังมีในขณะนี้ ถ้าโดยการศึกษา ก็กล่าวไปถึงจิตที่ประเภท เช่น เห็นขณะนี้ หรือ รูปทั้งหมดขณะนี้ ที่มีรูปใดปรากฏ ก็ให้รู้ จนกว่าจะประจักษ์การเกิดดับ

นี่คือ สัจญาณ ถ้ามีความเข้าใจมั่นคงอย่างนี้จริง ๆ ไม่มีเราที่จะไปทำให้เกิด แต่เวลาที่มีความเข้าใจมั่นคงว่า ขณะนี้เป็นธรรม มีปัจจัยทำให้ระลึกลักษณะของธรรมซึ่งมีลักษณะจริง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทุกอย่างมี เพราะจิตรู้ ปรากฏเพราะจิตรู้ ขณะนี้จะเห็นอะไร ตามฝ่า ตามเพดาน นอกถนน ในห้อง ทางหน้าต่าง ก็เพราะจิตเห็น หรือว่าเวลานี้มีเสียง ไม่ว่า จะเสียงอะไรทั้งหมดที่ปรากฏ ก็เพราะจิตได้ยิน

เพราะฉะนั้น ตั้งแต่เกิดจนตาย ไม่มีสักขณะเดียวซึ่งขาดจิตเจตสิกที่เกิดดับและรู้อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ให้มีความมั่นคงอย่างนี้และรู้ความต่างระหว่างทางตากับทางใจ ทางหูกับทางใจ เพื่อรู้ว่า ขณะใดเป็นปรมาตมขณะใดไม่ใช่ปรมาตม ถ้าเห็นคน เห็นเป็นปรมาตม คนเป็นความจำ หรือความคิดในรูปร่าง

สัจฐานของสิ่งที่เห็น ไม่ใช่ไม่มี พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสาวกทั้งหลาย ก็รู้ว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไร เวลาที่ทรงแสดงธรรม ฟังก็เข้าใจความหมายและสามารถที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมด้วย เพราะเหตุว่ามีธรรมจริง ๆ กำลังปรากฏแก่ปัญญาที่ได้อบรมแล้ว

เพราะฉะนั้น ก็เป็นเรื่องจริง ที่ปัญญาจะต้องรู้ความต่างของปรมาตถ์กับบัญญัติ มิฉะนั้นบางคนจะหลงไปพิจารณาบัญญัติ ซึ่งไม่ใช่ปรมาตถ์ และเข้าใจว่า นั่นคือหนทางที่จะรู้ปรมาตถ์ธรรม แต่ไม่ใช่ หนทางที่จะรู้ปรมาตถ์ธรรม ก็คือ รู้ตั้งแต่ขั้นเรียนขั้นฟังว่า อะไรเป็นปรมาตถ์ และจะรู้จริงก็ต่อเมื่อสติปัญญาฐานเกิด และระลึกลักษณะตรงสภาพที่เป็นปรมาตถ์ เพื่อจะรู้ว่าเป็นปรมาตถ์ ไม่ใช่เพราะเราคิดเอาเอง ไม่ใช่เพราะเราเพียงฟัง แต่ความเข้าใจของเรา เข้าใจในลักษณะของปรมาตถ์ที่กำลังมี

จำผิดไว้อย่างแน่นอน

ผู้ถาม ความสัมพันธ์ระหว่างสติปัญญาฐาน ๔ กับมรรคมีองค์ ๘ นั้น มีอย่างไรครับผม

สุ. สติปัญญาฐานเป็นเบื้องต้น การที่สภาพธรรมที่มีในขณะนี้เกิดดับอยู่ และถ้าสติไม่เกิดระลึกลักษณะหนึ่งลักษณะใด ไม่มีทางที่โพธิปักขิยธรรมอื่น ๆ จะเจริญหรือจะเกิดได้

แต่เมื่อขณะใดที่สติปัญญาฐาน ๔ เกิด เมื่อสติระลึกลักษณะของอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดซึ่งเป็นปรมาตถ์ธรรม ต้องเป็นอารมณ์ที่มีจริง ๆ บางคนก็จะอ่านกายนุสสสนาสติปัญญาฐาน มีก็บรรพ และอะไรบ้าง ก็คงจะสงสัยว่า นี่เป็นปรมาตถ์ธรรมหรือ

เช่น อสุภ ๑๐ ชากศพ ชากศพที่นี้เป็นสติปัญญาฐาน ไม่ใช่ให้เรานึกถึงชากศพ แต่เมื่อเห็น ซึ่งทุกคนเห็น และก็รู้ด้วยว่า คนที่ยังมีชีวิตอยู่ ไม่ใช่ชากศพ เพราะอะไรปรุงแต่ง สัญญา ความจำ ปรุงแต่งว่า รูปารมณที่ปรากฏนี้เป็นคนที่ยังมีชีวิต และสัญญาก็ปรุงแต่งว่า รูปารมณนั้นเป็นชากศพซึ่งไม่มีชีวิต แต่ความจริงสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นรูปารมณ อย่างเดียว

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าเรื่องราวทั้งหลายซึ่งเคยเป็นเรา เป็นเขา เป็นชาวศพ เป็นผม ขน เล็บ ฟัน หนัง หรือว่าเป็นลมหายใจ ที่เป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน จะเห็นว่า ทรงแสดงเรื่องของสภาพธรรมที่เคยยึดถือว่าเป็นเรา หรือเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เช่น ขณะนี้ที่เห็น ถ้าเป็นสติปัฏฐานจริง ๆ จะรู้ความต่างของความคิดหรือความที่เคย ทรงจำไว้ว่า เป็นคน เพราะรู้ว่าไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่มีคนเลย ไม่ใช่คนด้วย

ซึ่งขอให้พิจารณามาก ๆ คิดไตร่ตรองจนกว่าจะเข้าใจจริง ๆ ว่า สิ่งที่ปรากฏ ทางตามีแน่นอน เพราะเหตุว่ากระทบกับจักขุปสาท จึงได้ปรากฏ แต่เมื่อสิ่งที่ปรากฏ ทางตาปรากฏแล้ว ความคิดนึกเอาคน วัตถุ สิ่งต่าง ๆ จากสิ่งที่ปรากฏทางตา มาเก็บ มาทรงจำเอาไว้เป็นเรื่องเป็นราวต่าง ๆ

นี่คือ ความทรงจำ รูปร่างสังขารจากสิ่งที่ปรากฏทางตา เพราะฉะนั้นทันทีที่เรา ออกจากห้องนี้ไป แล้วเรานึกถึงห้องนี้ จะนึกถึงดอกมะลิในพานนี้ก็ได้อ เวลานี้กำลังเห็น อย่างนี้ ซึ่งความจริงเป็นแต่เพียงสีสนั้วณะ แต่ใจคิดถึงรูปทรงของดอกมะลิ จึงรู้ว่า ไม่ใช่ดอกกุหลาบ และยังรู้รูปทรงของพาน ซึ่งไม่ใช่ดอกมะลิ เราเห็นอย่างนี้ แล้วเรารู้ อย่างนี้ เราคิดอย่างนี้ แค่ออกไป หรือเพียงหลับตา ลองนึกว่า เรานึกได้แค่ไหน

แต่เห็น นี่เราเห็นก้านสีเขียวอ่อน ๆ เห็นกลีบขาว ๆ ที่บาน บางดอกก็ตูม นี่เรา เห็นไปแล้ว ก็คิดไปตลอด แต่พอหลับตา ลองคิดถึงดอกมะลิในพาน จะออกมา อย่างไร คิดได้แค่ไหน ในความคิด ไม่ใช่สิ่งที่กำลังเห็นเลย แต่เราเอาความทรงจำ ออกมาจากสิ่งที่ปรากฏทางตา มาเป็นเรื่องเป็นราวที่จำไว้ แต่ไม่ใช่สิ่งที่มีจริง มีในความคิดเท่านั้น ถ้าไม่คิดถึงดอกมะลิ ดอกมะลิก็นี่ไม่มี แต่ในขณะที่เห็นรูปร่าง สังขาร ทรงจำไว้ ทางตาจะละเอียดเพราะกำลังเห็นด้วย และก็คิดไปอย่างละเอียด แต่พอรู้ว่า เป็นดอกมะลิในพาน เพียงแค่หลับตา ไม่สามารถจะคิดให้เหมือนอย่าง ที่เห็นได้

เพราะฉะนั้น ความจำของเราที่เป็นคน เป็นสัตว์ จากสิ่งที่ปรากฏทางตาทุก เมื่อเช้าวาน จำไว้แล้วจำไว้อีก จำไว้แล้วจำไว้อีกว่า เป็นคนนั้นคนนี้ อย่างนี้ อย่างนั้น ที่จะลบเลือนไป ยาก จนกว่าปัญญาจะรู้จริง ๆ ว่า สิ่งที่ปรากฏทางตานั้นปรากฏเป็น สภาพธรรมอย่างหนึ่ง ส่วนความจำความคิดต้องทางอื่น คือ ทางมโนทวาร ซึ่งทางตา

กำลังเห็น มีสิ่งที่ปรากฏ นี่คิดว่าเป็นอะไรไม่ได้เลย เพียงแค่เห็น แล้วก็ต่อไปทางใจ แล้วก็เห็นอีก แล้วก็ต่อไปถึงทางใจอีก จึงปรากฏเป็นโลกที่เต็มไปด้วยเรื่องราวที่สับสน ที่ยากจะแยกออก

เวลาฝัน เราฝันเห็นอะไรก็ได้ แต่ไม่เหมือนสิ่งนั้นที่กำลังปรากฏทางตา เป็นเพียงความทรงจำ เรื่องราวบัญญัติ เหมือนขณะนี้ที่นั่งที่หลับตา ก็ทรงจำเรื่องราว บัญญัติของดอกมะลิในพาน แต่ไม่สามารถจะปรากฏทางตาเหมือนอย่างสิ่งที่กำลัง ปรากฏ

เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า เราเอาเรื่องราวออกมาจากสิ่งที่ปรากฏทางตา มา เป็นสัตว์ เป็นคน แล้วทรงจำไว้แน่นหนา ไม่ลืมเลื่อน

ต้องรู้ความต่างของปรมาตถ์กับบัญญัติ

สุ. เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจความต่างของปรมาตถ์กับบัญญัติ ไม่ว่าจะเป็น กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน หรือ ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ต้องทราบว่า ขณะนั้นสิ่งที่เป็นปฏิฐาน เป็นเพียงเครื่อง เตือนให้ระลึกสภาพที่เป็นปรมาตถ์ธรรม

เมื่อคืนก็มีหนังสือเล่มหนึ่ง ซึ่งท่านผู้นั้นก็ถามถึงผลของการระลึกรู้ลักษณะของ กาย เวทนา จิต ธรรม เพียงเพื่อรู้ว่าเป็นธรรมเท่านั้นเอง เพราะจริง ๆ แล้ว เป็นธรรม เท่านั้น เป็นธรรมทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นสิ่งใด ก็คือ เป็นธรรม

นี่ก็เป็นสิ่งที่ต้องศึกษาโดยละเอียด ต้องเข้าใจ และต้องประกอบสอดคล้องกับ สูตรอื่น ๆ ด้วย เช่น สปัปายสูตร ที่ท่านพระสารีบุตรแสดง อะไรเป็นสปัปายะ ที่สติปัฏฐานจะเกิดที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง กล่าวไว้ว่า ลักษณะที่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็คือ สภาพที่เป็นปรมาตถ์ธรรมนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ถ้าเราได้ยินคำว่า สปัปายะตรงนี้ สปัปายะตรงนั้น สปัปายะตรงอื่น ก็ต้องเข้าใจให้สอดคล้องกันด้วยว่า หมายความว่าอะไร เรื่องอะไร ระดับไหน ทำไมทรงแสดงไว้โดยนัยต่าง ๆ ไม่ใช่โดยนัยเดียว เพื่อให้เราเข้าใจให้ถูกต้อง ประกอบ

กันให้เข้าใจยิ่งขึ้น แต่ถ้าไม่รู้ความต่างของปรมาตถ์กับบัญญัติ ไม่มีทางที่ปัญญาจะเจริญ

อะไรจริง ขณะที่มียัญญุตเป็นอารมณ์

วรศักดิ์ ถ้าเกิดซากศพเป็นเพียงสภาพธรรมที่ปรากฏ ถ้าใจไม่คิดนึก ก็ไม่มีอสุภกัมมัฏฐาน

สุ. แต่ปกติเราเห็นอะไรทางตา แล้วก็จะผ่านไปถึงทางใจเสมอ เพราะฉะนั้นถ้าเห็นศพ แล้วเราจะบอกว่าไม่ใช่ศพ เป็นไปไม่ได้ เรารู้ แต่ขณะที่เรารู้เรารู้บัญญัติ แต่ปรมาตถ์ธรรมขณะนั้นคืออะไร

วรศักดิ์ ปรมาตถ์ธรรมขณะนั้นก็คือ สีที่ปรากฏเท่านั้น แต่เรารู้บัญญัติ เพราะฉะนั้นก็ไม่ใช่การเจริญวิปัสสนาสิครับ

สุ. เพราะฉะนั้นขณะนั้นบัญญัติจริงไหมคะ

วรศักดิ์ ไม่จริงครับ

สุ. ถ้าไม่รู้สภาพธรรม จะรู้บัญญัติได้ไหม

วรศักดิ์ ไม่ได้ครับ

สุ. เพราะฉะนั้นอะไรจริงขณะที่มียัญญุตเป็นอารมณ์

วรศักดิ์ สีที่ปรากฏ

สุ. ถ้าไม่คิดจะมีบัญญัติเป็นอารมณ์ได้ไหม

วรศักดิ์ ไม่ได้

สุ. เพราะฉะนั้นเริ่มรู้จักว่า คิดเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งแต่ละอย่างยาก ทางตาก็ยากที่จะรู้ว่าไม่ใช่ตัวตน ทางใจที่คิดก็ยากที่จะรู้ว่าไม่ใช่ตัวตน แต่ทั้งหมดไม่ใช่ตัวตน ต้องเป็นธรรม คือ ผู้ที่รู้สัจธรรม ทรงแสดงไว้อย่างไร ความจริงเป็นอย่างนั้น สามารถพิสูจน์ได้

เพราะฉะนั้น กว่าจะอบรมเจริญปัญญา ถึงระดับที่สามารถจะรู้ทั่วว่า เพียงคิดไม่ว่าจะกำลังเห็นแล้วคิด กำลังได้ยินแล้วคิด หรือไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ก็คิด คิดก็เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง

ถ้าไม่ระลึก ก็เป็นเราคิด แต่ถ้าระลึกก็คือ สภาพคิดเกิดแล้วดับ ไม่ว่าจะคิดอะไรทั้งสิ้น ก็คือ ช่วงขณะที่เกิดแล้วดับ แล้วสามารถรู้ได้ด้วยว่า ทางทวารไหน และสามารถรู้ความต่างของสมมติสัจจะกับปรมาตมสัจจะ เป็นเรื่องจริงทั้งหมด ซึ่งปัญญาจะต้องค่อย ๆ อบรม และก็รู้ว่า ความรู้ คือ ความรู้จริง จริงอย่างไร คือ จริงเพราะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง ๆ และก็รู้ว่า อะไรไม่จริง คือ เป็นบัญญัติ

ถ้าสติไม่ระลึก ทั้งหมดคือชื่อ

ศีลกัณฑ์ เมื่อถึงนี้ผมอาจจะฟังไม่ทัน ที่ท่านอาจารย์อธิบายเรื่องอริยสัจ ๓ รอบ
สุ. รอบที่ ๑ คือ สัจญาณ จะต้องมีความเข้าใจตั้งแต่ทุกขสัจ สมุทัยสัจ นิโรธสัจ และมรรคสัจ ต้องเข้าใจทั้ง ๔ ให้ตรง ให้ถูก เพราะว่าแม้แต่มรรคสัจ ไม่ใช่จะเข้าใจได้โดยง่ายเลย กว่าจะพูดกันให้เข้าใจ ว่าต้องเป็นสติปัญญา สติปัญญาระลึกลักษณะที่เป็นปรมาตมธรรม เราไม่ได้ห้ามความคิดเลย ไม่ใช่ห้ามไม่ให้รู้ว่าเป็นซากศพ ไม่ใช่ห้ามไม่ให้รู้ว่าเป็นคน

แต่ให้ความต่างของสภาพธรรมว่า ถ้าเป็นสภาพธรรมทางตา ทรงแสดงไว้โดยวิญญูญาณธาตุ ๗ ว่า จักขุวิญญูญาณธาตุจะเห็นเท่านั้น นี่ก็แยกให้เห็นชัด โสทวิญญูญาณธาตุ คือ จิตที่ได้ยิน ฆานวิญญูญาณธาตุ ชิวหาวิญญูญาณธาตุ กายวิญญูญาณธาตุ ต่อจากนั้นก็ปณินาธาตุ มโนวิญญูญาณธาตุ ธรรมธาตุ

นี่ก็แสดงให้เห็นชัดลงไปแต่ละธาตุว่า ขณะใดเป็นจักขุวิญญูญาณธาตุ นอกจากนั้นเป็นมโนธาตุ และมโนวิญญูญาณธาตุ ถ้าเป็นเจตสิกและสภาพธรรมอื่นจากนี้ก็เป็นธรรมธาตุ

นี่แสดงธาตุโดยตลอด แต่ถ้ายกมาเฉพาะวิญญูญาณธาตุ ก็ได้วิญญูญาณธาตุ ๗ โดยสรุป แต่โดยละเอียดแล้วก็แตกย่อยไปละเอียดมาก ทุกขณะ ประมาณไม่ได้ แต่ด้วยพระปัญญาคูณ แม้จะจิตจะละเอียด ในอดีต ปัจจุบัน อนาคต วิจิตรมากมาย อีกเท่าไรก็ประมวลลงในจิต ๘๙ ประเภท แต่ความหลากหลายนั้นมากมาย ถ้าเอาชื่อไปใส่ ก็เป็นบุคคลต่าง ๆ อธิยาศัยต่าง ๆ

ความจริง ก็คือ จิตที่สะสมสืบต่อ มีโลภะมาก หรือมีโทสะมาก มีความเห็นถูกมาก หรือมีความเห็นผิด มีความเมตตามาก หรือมีความริษยามาก ก็เป็นเรื่องของสภาพธรรมที่สะสมสืบต่อเป็นแต่ละคน ๆ

ศิลปิน เมื่อวานได้ฟังคร่าว ๆ เรื่องของชั้น ๕ ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงโดยนัยชั้น ๕ ที่ทรงแสดงให้เห็นสาวกเพื่ออะไรครับ

ส. ปรมัตถธรรม เริ่มต้นจากธรรม ปรมัตถธรรม อภิธรรม แยกให้เห็นออกไป ให้ละเอียดออกไปอีก เป็นชั้น ๕ เป็นอายตนะ เป็นธาตุ เป็นอริยสัจจะเป็นปฏิจจสมุปบาท ไม่พ้นจากปรมัตถธรรมเลย

ถ้าฟังนิดเดียว นามธรรมรูปธรรม ละกิเลสได้ไหม ต้องแสดงมากมายมหาศาลกว่านั้น กว่าจิตใจของผู้อบรมเจริญปัญญาจะค่อย ๆ สะสมความเข้าใจ ค่อย ๆ คล้อยตามปริยัติที่ได้ศึกษา เพราะเหตุว่าปฏิบัติกับปฏิเวธต้องตรงกับลักษณะของสภาพธรรม

ศิลปิน ที่นี้ที่พระองค์ทรงกล่าวว่า จำแนกออกเป็นสภาพธรรม ๑๑ ลักษณะ เวลาอ่านก็เป็นแค่จำ เช่น มีอดีต อนาคต ปัจจุบัน

ส. แต่เข้าใจได้ เช่น ชั้น พยัญชนะ หมายถึง กอง กองอะไร กองดอกมะลิ กองข้าวสาร ไม่ใช่ แต่เป็นกองหรือประเภทของรูป

เพราะฉะนั้น รูปทุกชนิด ไม่ว่ารูปในอดีต ก็เป็นรูป จะเป็นอื่นไม่ได้ รูปขณะนี้สิ่งที่ปรากฏทางตาที่เป็นรูป จะเป็นอื่นไปไม่ได้ สีสันวัณณะที่ปรากฏ ที่จะมีจิตเห็นข้างหน้าต่อไป ก็คือ รูปสีสันวัณณะ จะเป็นอื่นไปไม่ได้

เพราะฉะนั้น รูปชั้น ไม่ว่าในอดีต ปัจจุบัน อนาคต เป็นนามธรรมไม่ได้ เป็นรูปชั้น เราลองคิดดู รูปที่น่าพอใจก็มี รูปที่ไม่น่าพอใจก็มี คือ รูปทรม หรือรูปประณีต รูปหยาบ หรือรูปละเอียด คือ ทั้งหมดทรงแสดงว่า รูป โดยประการทั้งปวงในอดีต ปัจจุบัน อนาคต หลากหลายอย่างไร ก็คือ รูปชั้น

ความจริง คือ รูป ไม่ใช่เรา ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าไม่ใช่เรา จะเป็นตา จะเป็นคิ้ว จะเป็นจมูก จะเป็นปาก จะเป็นอะไร ก็ไม่ใช่เรา ก็เป็นรูป ซึ่งบัญญัติแล้ว แต่จะ

แสดงโดยนัยใด ถ้าโดยนัยของสมถภาวนา ก็เป็นความไม่งาม ปฏิญาณนสิกการ
ในสภาพที่ไม่งาม

ศีลกัณฑ์ ขณะเดียวกันเวทนาชั้นร์ สัญญาชั้นร์ ก็แสดงถึงลักษณะของสภาพ
ธรรม เรื่องของจิตกับเจตสิก

ส. ที่หลากหลาย ถึงหลากหลายอย่างไร ก็คือ อดีตโสมนัสก็มีลักษณะ
เหมือนโสมนัสปัจจุบัน หรือโสมนัสข้างหน้า โทมนัสขณะนี้ ในอดีตก็เหมือนกัน
ข้างหน้าก็เหมือนกัน ก็เป็นโทมนัส ก็แสดงตามความจริงของสภาพธรรมนั้น ๆ

ไม่ใช่เรา แต่เป็นชั้นร์ ที่ไม่ยอมเป็นชั้นร์ เป็นเรา ก็ต้องฟังอีกนาน แล้วค่อย ๆ
เข้าใจขึ้น ๆ อย่างมุ่งไปหวังที่จะให้สติปัญญาเกิด เพราะสมุทัยสัจจอยู่ตรงนั้น ถ้ามี
ปัญญา ความเห็นถูก เขาจะพาไปไหน ก็พาไปสู่ความเห็นถูกยิ่งขึ้น เท่าที่ได้ฟังมา
ผิดตรงไหน ถ้าผิด ก็ไม่สามารถพาไปสู่ความเห็นถูกได้ แต่เมื่อถูก ก็คือ เมื่อฟังแล้ว
เข้าใจ ก็จะนำไปสู่ความเข้าใจขึ้น ๆ จนถึงรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

ศีลกัณฑ์ ที่ว่า ไกล ไกล สภาพธรรมเป็นอย่างไรครับ

ส. โดยลักษณะที่ว่า สามารถจะรู้ได้ง่ายกับสามารถรู้ได้ยาก ถ้าอ่าน
เอง ขอสนับสนุนให้ทุกคนศึกษา อ่านพระไตรปิฎกและอรรถกถา จะมีข้อความอีกมาก
ที่แสดงโดยละเอียด อยากรู้ตรงไหนไปดู จะมีหมดเลย ชั้นร์โดยหยาบ โดยละเอียด
โดยใกล้ ไกล ทราม ประณีต และเวทนาอย่างไร นับว่าเป็นหยาบ อย่างไหนนับว่าเป็น
ละเอียด อย่างไหนนับว่าเลว อย่างไหนนับว่าประณีต เขาจะบอกไว้หมดเลย ใกล้ ไกล คือ
อย่างไร แต่ทั้งหมด คือ ชื่อ ถ้าไม่รู้ ถ้าสติไม่ระลึก

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมแม้มีจริง เพียงขั้นการศึกษาเป็นระดับของปริยัติ และ
ถ้าไม่อบรมเจริญสติปัญญา เข้าใจผิดได้

วิปัสสนาญาณที่ ๑ รู้อะไร – ๑

ศีลกัณฑ์ วิปัสสนาญาณที่ ๑ รู้อะไรครับ

ส. เวลาที่สติเกิด สติระลึกอะไรที่จะรู้ว่าวิปัสสนาญาณที่ ๑ รู้อะไร ถ้าหยิบขึ้นมา บอกก็ง่าย แต่ว่าเหตุที่จะให้รู้จริงอย่างนั้น เวลาที่สติปฏิฐานเกิด สติปฏิฐานระลึกอะไร

ศีลกัณต์ ระลึกสภาพธรรม

ส. สภาพธรรมอะไร

ศีลกัณต์ แล้วแต่สภาพธรรมใดที่ปรากฏ

ส. เมื่อระลึกแล้วรู้อะไร

ศีลกัณต์ รู้สภาพธรรม

ส. รู้สภาพธรรมเป็นอย่างไร ถ้าระลึกลักษณะ ต้องมีลักษณะของ สภาพธรรม ไม่ใช่ระลึกเฉย ๆ สภาพลักษณะที่เป็นรูปธรรม หรือสภาพธรรมที่เป็นนามธรรม โดยที่ยังไม่เคยรู้ลักษณะแท้จริง เพียงแต่ฟังแล้วก็เข้าใจว่า รูปต่างกับนาม นี่ คือ ชั่วฟัง

นามเป็นธาตุรู้ เป็นสภาพรู้ เป็นอาการรู้ ไม่มีรูปใด ๆ เจ็บปนเลย แต่ขณะที่สติระลึก มีเห็นตามปกติธรรมดา เพราะสั้นมาก นิดเดียว ถ้าระลึกที่แข็ง แต่ตรงนั้นก็รู้ ลักษณะที่แข็ง แทนที่จะเป็นเรื่องราว ก็มีการระลึก ศึกษา เข้าใจลักษณะนั้น ซึ่งเป็นขณะที่สัมผัสสติเกิดว่า เป็นขณะนั้น สติเกิดตรงนั้น เท่านั้นที่ปัญญาจะเจริญ คือ ตรงที่ สติระลึก ถ้าสติไม่เกิด อย่างไร ๆ ปัญญาก็เจริญไม่ได้

ก็เป็นเพียงขั้นนึกคิดไปเรื่องนามธรรมรูปธรรมโดยตลอด แต่ลักษณะจริง ๆ ของ สภาพธรรม สติปฏิฐานไม่เคยเกิด ไม่เคยระลึก แต่เมื่อสติปฏิฐานเกิดระลึก จึงรู้ ลักษณะที่ต่างกัน เพราะชื่อนามธรรมไม่ใช่รูปธรรม รูปธรรมไม่ใช่นามธรรม ที่เคยฟัง มาเป็นอย่างไร ลักษณะแท้จริงของเขาก็ปรากฏอย่างนั้น

เช่น ทางกาย เวลาที่สติปฏิฐานระลึกที่กาย จะมีอะไรปรากฏ

ศีลกัณต์ รูปปรากฏครับ

ส. รูปอะไร

ศีลกัณต์ รูปสี่

ส. ที่กายนั้นคะ

ศีลกัณฑ์ ไม่ใช่ครับ ที่ตาครับ

ส. ที่นี้พูดถึงกาย ตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า เวลาที่สติปัญญาเกิดระลึกที่กาย ตรงกายจะมีรูปอะไรปรากฏ

ศีลกัณฑ์ ก็มีเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว

ส. ไม่พร้อมกัน เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว เย็นแค่ไหนไม่ต้องวัด ร้อนแค่ไหนก็ไม่ต้องวัด ไม่มีคำพูดใด ๆ เพราะว่าลักษณะนั้นกำลังปรากฏ จะต้องไปนึกถึงชื่อใหม่ บางคนก็ยังถามว่า แล้วนี่เป็นสติปัญญาหรือเปล่า ก็ยังถามนี่คือการไม่รู้

เพราะฉะนั้น การฟังธรรม ประโยชน์สูงสุด ซึ่งเป็นมรดกที่พุทธบริษัทได้รับจากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ได้ฟังสิ่งซึ่งเมื่อฟังพิจารณาแล้ว เป็นความเข้าใจของตัวเอง สำคัญที่สุด อย่าไปคิดว่า จะยกความรู้อันนี้ให้ใคร หรือจะไปทำให้เขาพูดตามได้ คิดตามได้ แต่ไม่สามารถเข้าใจจริง ๆ ได้

เพราะฉะนั้น ประโยชน์สูงสุดของกัลยาณมิตรก็คือ ให้ผู้ที่ฟังสามารถมีความเข้าใจของตัวเอง แม้แต่เวลาที่สติระลึก สติระลึกอะไร ต้องมีสิ่งที่สติระลึกเป็นปรมาัตถธรรม เป็นธรรม ธรรมอะไร ก็ต้องมีลักษณะที่ต่างกันว่า ขณะนั้นระลึกลักษณะของรูปธรรม หรือลักษณะที่เป็นนามธรรม เพราะทั้งสองอย่างนี้ต่างกัน เพราะวานามธรรมไม่มีรูปร่างใด ๆ เลย แต่รูปธรรมจะมีลักษณะต่าง ๆ ปรากฏทางตาอย่างหนึ่ง ทางหูอย่างหนึ่ง ทางจมูกอย่างหนึ่ง ทางลิ้นอย่างหนึ่ง ทางกายอย่างหนึ่ง

เพราะฉะนั้น ที่กาย กายปสาทจะกระทบกับสิ่งที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว ที่เรารู้ว่า อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหวที่กาย เพราะมีกายปสาท ถ้าไม่มีกายปสาทจะไม่รู้เลย ที่ใดก็ตามที่ตัว หากไม่มีกายปสาท จะไม่มีลักษณะที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อนปรากฏ เพราะฉะนั้นเมื่อเย็นหรือร้อนปรากฏ เคยเป็นเราเย็น เราร้อน เราอ่อน เราแข็ง เราตึง เราไหว ก็รู้ว่าขณะนั้นเป็นลักษณะของธรรมชนิดหนึ่ง ขณะนั้นเป็นสติปัญญาที่ระลึกลักษณะของรูป แล้วสติปัญญาก็ต้องระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมด้วย

สภาพรู้หรือธาตุรู้ สามารถรู้ได้ทุกอย่าง แต่ขณะนั้นที่รูปใดปรากฏ ก็เพราะสติกำลังระลึกลักษณะของรูปนั้น เมื่อเป็นการอบรมปัญญาที่จะรู้ลักษณะของธรรมที่ต่างกัน เป็นนามธรรมและรูปธรรม เวลาที่เป็นวิปัสสนาญาณ คือ ความสมบูรณ์ของปัญญาจะประจักษ์แจ้งอะไร

คำถามที่ว่านี้ ต้องมาจากเหตุ ถ้าสติปัฏฐานระลึกลักษณะของรูปธรรม สติปัฏฐานระลึกลักษณะของนามธรรม เมื่อถึงความสมบูรณ์ประจักษ์แจ้งจริง ๆ สภาพธรรมนั้นปรากฏจะเป็นการรู้ลักษณะของอะไร

ตอบ ปรมัตถธรรม

ส. ของอะไร

ศีกกัณต์ ของรูปธรรมและนามธรรม

ส. เพราะฉะนั้นวิปัสสนาญาณที่ ๑ จึงเป็นนามรูปปริจเฉทญาณ ปัญญาที่ประจักษ์ความต่างของนามธรรมและรูปธรรม ปัญญาที่สมบูรณ์ ไม่ใช่เพียงขั้นระลึก แล้วยังไม่รู้ สงสัยไปว่า นามหรือรูป นั้นไม่ใช่วิปัสสนาญาณ แต่วิปัสสนาญาณต้องเป็นขณะที่ถึงกาลที่สภาพธรรมปรากฏทางมโนทวารแยกขาดจากกัน ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม

วิปัสสนาญาณที่ ๑ รู้อะไร – ๒

ผู้ถาม ที่ท่านอาจารย์อธิบายว่า แยกขาดจากกัน หมายถึงทางมโนทวาร...

ส. ไม่มีเราที่กำลังรู้เลย โลกไม่มี อะไรไม่มี มีแต่ธาตุรู้ ที่กำลังรู้สิ่งที่ปรากฏ นี่คือ ปัญญาที่สมบูรณ์ที่จะประจักษ์ในความเป็นธาตุรู้ ซึ่งไม่มีเราเลย

ผู้ถาม ปรากฏทางมโนทวารทั้งรูปธรรมและนามธรรม แต่ที่ละอย่าง

ส. แน่นอนคะ พร้อมกันไม่ได้

ผู้ถาม ทำไมจึงปรากฏแต่เฉพาะทางมโนทวารในการประจักษ์

ส. เพราะวามโนทวารสามารถจะรู้ได้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม

ผู้ถาม แต่คิดว่า ทางตา ในขณะที่ปรากฏ จักขุวิญญาณก็เป็นธาตุรู้ที่เกิดตรง จักขุปสาท

ส. จักขุวิญญาณเป็นธาตุ เห็นสี ปัญจทวาราวชชนะ เป็นมโนธาตุ

ผู้ถาม ที่ท่านอาจารย์อธิบายว่า ที่ไม่อาจประจักษ์ทางปัญจทวารได้ เนื่องจากทางปัญจทวารไม่มี...

ส. มิได้ค่ะ หมายความว่าวิปัสสนาญาณเป็นช่วงขณะที่ปัญญาสมบูรณ์ที่แทงตลอดลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมใด ๆ ที่กำลังปรากฏ ในขณะที่นั้นโดยสภาพที่ไม่ใช่ตัวตนทีละอย่าง

เพราะฉะนั้น ลักษณะของนามธาตุจะปรากฏ ขณะนี้เป็นเรา ที่กำลังฟังเรื่องนามธาตุ แต่ลักษณะของนามธาตุไม่ได้ปรากฏ แต่เวลานามธาตุปรากฏทางมโนทวาร คนนั้นจะหมดความสงสัยในมโนทวาร เพราะว่าในขณะที่ทราบโดยการศึกษาว่า เมื่อปัญจทวารดับ ภวังค์คั่น มโนทวารรับต่อ แยกไม่ออกระหว่างรูปที่ปรากฏทางตากับที่มโนทวารรู้ต่อ หรือทางเสียง ทางกลิ่น ทางรส เย็น ร้อน อ่อน แข็ง โฝงรู้พพะก็เหมือนกัน

เพราะฉะนั้น ทางมโนทวารรู้ทุกอย่าง เพราะว่ารับต่ออย่างรวดเร็วมาก เร็วกว่าที่ใครจะไปแยก ขณะนี้เป็นอย่างไร ฉันทใด เวลาที่ปัญญาถึงความสมบูรณ์ ก็ฉันทนั้น

เพราะฉะนั้น เวลาที่มโนทวารรู้รูป ขณะนั้นหมายความว่า ต้องมีทางปัญจทวารด้วย แล้วก็ต่อทางมโนทวาร แต่เดี๋ยวนี้มโนทวารไม่ได้ปรากฏ เพราะไม่ใช่การประจักษ์แจ้งแทงตลอด แต่เวลาเป็นวิปัสสนาญาณ มโนทวารปรากฏ

เพราะฉะนั้น ขณะนี้มโนทวารถูกปิดบังด้วยปัญจทวาร เพราะว่าเกิดดับสืบต่อเร็วมาก แม้มโนทวารแทรกคั่นอยู่ ก็ไม่ปรากฏ

แต่เมื่อเป็นวิปัสสนาญาณ มโนทวารปิดบังปัญจทวาร เพราะเกือบจะไม่รู้เลยว่า รูปปรากฏต่อจากทางปัญจทวาร เพราะเร็วมาก

ผู้ถาม ฟังดูแล้วเป็นการกลับกัน ทำไมจึงเกิดสภาวะแบบนี้

ส. ถูกต้องค่ะ กลับกัน เพราะเวลานี้มีโลกเต็มไปด้วยวัตถุต่าง ๆ ถ้ากลับหมด ไม่มีอะไร นอกจากธาตุรู้ ที่กำลังรู้ ทีละอย่าง นั่นคือความจริง

สิ่งที่เห็นว่าธรรมดๆ นี่แหละ...ลึกซึ้ง

ผู้ถาม ที่ท่านอาจารย์ได้อธิบายถึงว่า ทำไมจึงไม่ระลึกภูมิคุ้มกัน แต่กลับไปสนใจเรื่องราว และส่วนมากทุก ๆ ท่าน ก็จะไปติดอยู่กับเรื่องราว

ส. เพราะฉะนั้น เราต้องเห็นประโยชน์ของการเข้าใจธรรม และเข้าใจความหมายของธรรม และรู้ว่าปัญญาของเราสามารถจะรู้ทั่ว

พระไตรปิฎก ๓ ปิฎกหรือเฉพาะบางส่วน แต่ส่วนไหนก็ตาม ต้องไม่พ้นจากปรมัตถธรรม ถ้าเราสามารถเข้าใจถูกต้อง ก็คือ รู้ว่าไม่มีตัวตน มีแต่สภาพธรรมซึ่งไม่มีใครสามารถเปลี่ยนแปลงได้ มีปัญญานิดหนึ่งแต่อยากจะไปรู้ปัญญาของคนอื่นที่รู้มาก ๆ แต่ที่ทำได้ คือ แค่งงสัย ไม่จบ จนกว่าเราจะอบรมปัญญาของเราให้ค่อยรู้จริงขึ้น แล้วจะรู้ว่ากำลังปัญญาของเราจะรู้อะไรบ้าง และจะรู้ได้มากน้อยแค่ไหน

ผู้ถาม ที่ท่านอาจารย์พูดจบไปนี่ ก็คือ ความจริง คือ เรื่องราว สิ่งที่เราอยากจะรู้ บอกให้รู้สิ่งธรรมดา จะไม่ยอมเข้าใจ ทั้ง ๆ ที่เป็นสิ่งธรรมดา ไม่เข้าใจ แต่กลับไปอยากรู้ในสิ่งที่ไม่อาจจะรู้ได้ ซึ่งก็เป็นความจริงที่ตัวเองก็เป็นอย่างนั้นด้วย นี่ก็เป็นสะสมส่วนหนึ่ง

ส. ตอนนี้เป็นการศึกษา ที่จะรู้ประโยชน์ของการเข้าใจปรมัตถธรรม

ผู้ถาม ที่นี้การที่เราได้มาสนทนากัน ถ้าได้คุยกันถึงสิ่งที่สงสัย เมื่อถามไปแล้ว ก็เกิดความเข้าใจ ก็ช่วยละสิ่งที่เราไม่เข้าใจ

ส. นี่เป็นประโยชน์ของการสนทนาธรรม ไม่อย่างนั้นเราจะเก็บความสงสัยของเราไว้ ไปอ่านตรงไหน ไปนั่งคิดคนเดียว หรือมาช่วยกันคิด ช่วยกันพิจารณาว่าความถูกต้องของธรรมคืออะไร

ต้องการเหตุของทุกข์อยู่ตลอด

ชุมพร เคยฟังท่านอาจารย์พูดเกี่ยวกับโลกธรรม ๘ ได้ลาก เลื่อนลาก ได้ยศเลื่อนยศ สุข ทุกข์ สรรเสริญ นินทา ถ้าเราปล่อยให้มันเป็น เราควรรับอย่างไรคะ

ส. ก็เป็นทุกข์ค่ะ ถ้าฝ่ายดีท่านแสดงไว้เหมือนขวานผ่า สิ่งที่มาจากฟ้า สวรรค์เราก็รู้ว่าเป็นสิ่งที่ดี แต่ว่าทำร้ายเรา เพราะเหตุว่าที่จริงแล้ว ใครจะชมสักเท่าไร เราเองเป็นคนรู้ ว่าเราเองเป็นจริงอย่างที่เขาชมหรือเปล่า มากหรือน้อย หรือว่าไม่ตรง ไม่ใช่ว่าพอเขาชมก็ดีใจ ทั้ง ๆ ที่ไม่เป็นเช่นนั้น และถ้ารู้ว่า สิ่งที่เราพอใจว่าเป็นลาม ก็คือ ได้สิ่งที่น่าพอใจทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ชั่วคราว สั้นมาก สั้นมาก เพราะอะไร ความจริงสิ่งนั้นไม่ใช่ของใคร เพียงเกิดแล้วดับ แล้วกระทบกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็ปรากฏให้เห็น แต่เพราะความไม่รู้ ทุกคนก็ติดในสิ่งนั้นอย่างมาก และไม่อยากจะมีการทุกข์ แต่ต้องการเหตุของทุกข์อยู่ตลอด

ก็เป็นอย่างนี้ คือ ไม่ตรงกัน ถ้ามีปัญญา เราก็รู้ว่า ชั่วคราว เล็กน้อย เมื่อไม่มี เราการศึกษาธรรมทำให้ลดความเป็นเรา เล็กกลง ๆ จนไม่เหลือ อย่างที่บอกว่า ตามความเป็นจริงเราคิดว่า มีเราทั้งตัว ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า แต่รูปเกิดดับเร็วมาก จนหมดไม่เหลือ เหลือเฉพาะรูปใดที่เกิด แล้วสติดระลึก แล้วปรากฏชั่วขณะสั้นแสนสั้น แล้วก็ดับ

เพราะฉะนั้น มีอะไรเหลือตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า แม้สิ่งที่เคยเป็นตัวเราก็ไม่มี แต่ว่ามีธาตุ หรือธรรมซึ่งเกิดตามเหตุตามปัจจัย บังคับบัญชาไม่ได้ แต่ความไม่รู้ก็หลงยึดถือธาตุนั้น ๆ ที่ปรากฏว่า เป็นเรา หรือว่าเป็นของเรา

เพราะฉะนั้น ผู้ที่รู้ความจริงก็จะละคลายทุกข์ เพราะเกิดจากกิเลส ความไม่รู้ ตามกำลังของปัญญา

ความเข้าใจมาจากไหน ถ้าไม่ฟัง

ทุมพร การเข้าใจอนัตตา หมายถึงต้องเป็นวิปัสสนาญาณ ใช่ไหมคะ

ส. เข้าใจตั้งแต่ขั้นฟัง ปัญญาต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นฟัง และมีความเห็นถูกต้อง ความเข้าใจถูกต้องค่อย ๆ เจริญขึ้น เป็นสังขารขั้นนี้ ไม่อย่างนั้นถ้าขณะนี้ไม่มีความเข้าใจแล้ว เวลาที่เป็นวิปัสสนาญาณจะได้ความเข้าใจในความเป็นอนัตตามาจากไหน ก็ต้องอบรมเจริญไป

และคำว่า “อนัตตา” ไม่ใช่หมายความว่าถึงสิ่งที่ไม่มี สิ่งที่มีนั้นแหละเป็นอนัตตา คือ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตัวเรา เป็นธาตุ หรือเป็นธรรม ถ้าเป็นธาตุหรือเป็นธรรม อย่างไฟ ก็เป็นธาตุไฟ อยู่ตรงนั้นก็คือธาตุไฟ อยู่ตรงนี้ก็คือธาตุไฟ อยู่ตรงไหนก็คือธาตุไฟ

เพราะฉะนั้น ธาตุไฟที่ตัว ก็คือ ธาตุไฟ เท่านั้นเอง แต่อยู่ตรงนี้ก็เลยเข้าใจว่าเป็นเรา เป็นของเราด้วย แต่ความจริงไม่ใช่ ทั้งหมดเป็นธาตุ

ทำไมสติปัฏฐานจึงมี ๔

พระ ตามที่คุณโยมได้บรรยายธรรมมา ว่าด้วยสติปัฏฐาน ๔ แล้วเราควรจะตั้งอยู่ในบรรพไหน

สุ. สติเป็นโสภณเจตสิกเกิดกับโสภณจิตทั้งหมด แต่เวลาที่เป็นสติปัฏฐาน หมายความว่าสติที่ระลึกลักษณะที่เป็นปรมัตถธรรมทางหนึ่งทางใดใน ๖ ทาง เพราะทางที่จะรู้อารมณ์ หรืออารมณ์จะปรากฏได้ไม่เกิน ๖ เพราะฉะนั้น สิ่งที่มีจริงที่กำลังปรากฏทางหนึ่งทางใด สติปัฏฐานระลึกได้ เพราะว่าก่อนนั้นที่สติปัฏฐานไม่เกิด ไม่รู้ความจริงและก็เป็นเรา แต่ความจริงเป็นสภาพธรรม

เพราะฉะนั้น การที่จะรู้ว่า เป็นสภาพธรรมได้ ก็เมื่อสติเกิดระลึก เพื่อที่จะได้เข้าใจให้ถูกต้องในลักษณะของธรรมนั้น ๆ ว่า เป็นรูปธรรม หรือเป็นนามธรรมเจ้าคะ

พระ ตามที่เราได้ศึกษาตามคัมภีร์ ก็จะมีพบว่า หลักการหรือการใส่ใจในสติปัฏฐานจะมีข้อแตกต่างกัน อย่างเช่นว่า อานาปานสติหรืออริยาปถบรรพ สัมปชัญญะบรรพก็จะมีแตกต่างจากจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน และธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เพราะว่าธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานมีความหลากหลายมาก ก็ยังสงสัยว่า ที่คุณโยมบรรยาย เราควรจะไปค้นคว้าต่อในบรรพไหนดี ยังมีบางส่วนที่ยังไม่เข้าใจ

สุ. จริง ๆ แล้วพระธรรมที่ทรงแสดงทั้งหมด เป็นเรื่องของปรมัตถธรรม หลากหลายโดยนัยต่าง ๆ แต่พอพูดถึงหมวดของสติปัฏฐาน หมายความว่าเมื่อสติเกิด

ระลึกลักษณะของสภาพธรรมนั้นพร้อมด้วยสัมมาทิฐิ และมรรคมีองค์อื่น ซึ่งปกติจะเป็น ๕ องค์เจ้าคะ ข้อความที่มีในสติปัฏฐานทั้งหมด ต้องเป็นปรมาัตถธรรม แต่ว่าก่อนนั้น ไม่รู้ว่าเป็นปรมาัตถธรรม เพราะฉะนั้นก็เป็นเรานั่ง เรานอน เรายืน เราเดิน หรือเราหายใจ หรือส่วนของกายที่เน่าเปื่อย เป็นซากศพก็ยังคงคิดว่าเป็นร่างกาย

เพราะฉะนั้น กายานุปัสสนาสติปัฏฐานทั้งหมด ก็คือ บรรพซึ่งระลึกรู้ธรรมที่เคยยึดถือว่าเป็นกาย จึงเป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน แต่ที่จริงก็เป็นธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ทั้งหมดเจ้าคะ

พระ แล้วความแตกต่างระหว่างกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน และธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน แสดงว่าเมื่อเราประมวลงในธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานแล้ว ทำไมจึงต้องแสดงกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐานด้วย

ส. ตามการยึดถือเจ้าคะ เพราะว่าขณะใดที่ยึดถือรูปที่กายว่าเป็นเราจริงหรือเปล่าคะ ก่อนที่สติจะเกิด ยึดถือรูปที่กายว่าเป็นเรา เพราะฉะนั้นขณะที่มีการยึดถือรูปที่กาย แล้วสติระลึกรู้ที่กายที่ยึดถือ ก็เป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

พระ และถ้าเราใส่ใจเฉพาะกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน จะถือว่าเราเจริญธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานด้วยไหม

ส. คือ สภาพของรูปที่รู้ได้ทางกาย ไม่ว่าจะเป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน หรือธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานก็ตาม ก็คือ เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว สภาพของรูปใด ๆ ก็ตาม เรายังไม่ต้องพูดถึงชื่อว่า ธัมมานุปัสสนาบรรพไหน

แต่จะพูดถึงสภาพธรรมที่จะรู้ได้ทางกาย ไม่ว่าจะเป็นใช้คำว่า กายานุปัสสนา จะใช้คำว่า ชันธ รูปชันธ ในธัมมานุปัสสนาก็ตามแต่ จะใช้คำว่า “อายตนะ” คือ เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตึง ไหว ก็เป็นโณภูมัพพายตนะก็แล้วแต่ เราจะไม่พูดถึงชื่อ แต่จะพูดถึงสภาพธรรมว่า ขณะใดที่มีการระลึกรู้ที่กาย ที่กายปสาท ซึ่งเป็นทางหนึ่งใน ๖ ทาง ขณะนั้นสิ่งที่มีจริง ๆ ที่ปรากฏ ก็คือ เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว

เพราะฉะนั้น ถ้าระลึกรู้ที่กายซึ่งเคยยึดถือว่าเป็นเรา และลักษณะที่ปรากฏกระทบกับกายปสาท ก็คือ เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว ก็เป็นกายา-

นุสสนาสติปัฏฐาน โดยนัยที่เมื่อยึดถือที่กาย ระลึกที่กาย สภาพธรรมที่กายก็ปรากฏ

แต่สิ่งอื่นที่ไม่ใช่กาย แต่ก็มีลักษณะที่เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไหว ขณะนั้นก็ไม่ใช่ต่างจากรูปที่กายเลย คือ เย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็ง ตึงหรือไวนั่นเอง แต่เป็นธัมมานุสสนาสติปัฏฐาน เมื่อระลึกลักษณะของสภาพธรรมตรงอื่นที่ไม่ใช่ตรงกาย

ไม่ใช่ไม่มีแล้วพยายามไปรู้

พระ การเจริญวิปัสสนานี้ ระลึกรู้อารมณ์ที่เป็นอดีต อนาคต หรือปัจจุบัน

สุ. อดีต หมายความว่าถึง ถ้าดูในพระไตรปิฎกและอรรถกถา สิ่งที่ล่วงภังคขณะไปแล้ว เป็นอดีต เพราะฉะนั้นไม่ปรากฏ

พระ จะปรากฏอีกได้ไหม

สุ. ปรากฏต่อสัมมสนญาณเจ้าคะ เพราะว่ามีการเกิดดับสืบต่อกัน จึงรู้ว่าขณะที่ล่วงไปนั้นเป็นอดีต และขณะใหม่ที่กำลังปรากฏเป็นปัจจุบัน และขณะที่จะเกิดสืบต่อจากขณะนี้ นี่คือ อนาคต

พระ แต่ปรากฏ

สุ. ปรากฏกับสัมมสนญาณเจ้าคะ แต่ไม่ใช่เมื่อไม่มีแล้วเราพยายามไปรู้ แต่การเกิดดับที่สืบต่อกันนี้แหละ เมื่อปัญญาสามารถจะประจักษ์ได้ ก็สามารถรู้สภาพธรรมที่กำลังเป็นปัจจุบันแล้วดับ จึงเป็นอดีต และสภาพธรรมที่ปรากฏเป็นปัจจุบัน และเมื่อสภาพธรรมที่จะเกิดต่อจากขณะนี้ ก็สามารถประจักษ์ทั้ง ๓ กาล แต่ต้องเป็นวิปัสสนาญาณ

ไม่ใช่ว่า สิ่งนี้ไม่มี ล่วงไปแล้ว หดไปแล้ว แล้วก็ไประลึกเพื่อที่จะเข้าใจให้ถูกต้อง นั่นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่เพราะการเกิดดับสืบต่ออย่างรวดเร็วสามารถประจักษ์แจ้งได้ด้วยวิปัสสนาญาณ

เพราะฉะนั้น เมื่อถึงวิปัสสนาญาณระดับที่จะประจักษ์การเกิดดับสืบต่อของสภาพธรรม ก็ประจักษ์สภาพที่มีจริง ๆ ซึ่งเกิด แล้วดับ แล้วเกิด แล้วดับ แล้วเกิด

แล้วดับ จึงสามารถจะรู้ในลักษณะที่ว่า อดีต คือ ขณะที่ล่วงไป ปัจจุบัน คือ ขณะที่กำลังปรากฏ และอนาคต คือ สืบต่อจากขณะนี้

พระสูตรพระอภิธรรมต้องไม่ขัดกัน

พระ ในพระสูตรบางสูตร เช่น ในสังยุตตนิกาย นิทานวรรค พูดถึงรูปที่เธอเห็นอยู่นี้อาจจะตั้งอยู่ได้ ๑๐ ปีบ้าง ๒๐ ปีบ้าง จนถึง ๑๐๐ ปี

สุ. โดยนัยของพระสูตร ไม่ได้แสดงโดยนัยของพระอภิธรรม

พระ ส่วนจิตนั้นเกิดขึ้นสืบต่อกันอย่างรวดเร็ว บางสิ่งบางช่วงก็อาจจะให้พิจารณาว่า แม้เมื่อก่อนนี้ หญิงคนนี้ก็อายุ ๑๖ ปี

สุ. นั่นคือ คิดเป็นเรื่อง เป็นบัญญัติ

พระ เป็นสิ่งที่สนับสนุนพระอภิธรรมใหม่

สุ. คือ ความคิด ต้องรู้ว่าไม่มีใครยับยั้งได้ ในพระพุทธศาสนา คำสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ได้แสดงให้บังคับให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดหยุด ไม่เกิด หรือไม่มีการบังคับให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิด แต่แสดงสภาพธรรมตามความเป็นจริง ตามเหตุ ตามปัจจัย ทุกคนคิด เกิดมาแล้วคนที่ไม่คิด ไม่มี

เพราะฉะนั้น เมื่อคิด ก็ต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า ขณะที่กำลังคิด อะไรเป็นปรมาตถ์ เพื่อที่จะไม่มีเรา ถ้าเป็นเรื่องราว ก็เป็นหญิงคนนี้ ก็ยังคงมีหญิงคนหนึ่ง

เพราะฉะนั้น ก็เป็นสมมติบัญญัติ ซึ่งหญิงไม่มี แต่มีปรมาตถธรรม เพราะฉะนั้น ขณะที่คิด ก็ต้องรู้ด้วย ถ้าจะประกาศความจริง ก็คือ แม้เราก็ไม่มี หญิงก็ไม่มี สิ่งใดก็ไม่มี มีแต่ปรมาตถธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งปัญญาสามารถประกาศแจ้งแทงตลอดในสภาพที่เป็นปรมาตถธรรม

แม้คิด จะคิดเรื่องอะไรก็แล้วแต่ ไม่ใช่ต้องหญิงคนนี้ คิดอะไร ก็คือ คิดขณะนั้น ก็รู้ว่า เป็นสภาพคิด ไม่ใช่เราที่คิด

พระ ถ้าว่าไปแล้ว อย่างพระสูตรกับพระอภิธรรมก็ต้องไม่ขัดกัน

ส. ไม่ขัดกันเลย แต่แสดงนัยของสมมติสัจจะ ถ้าปรมาตตสัจจะ ไม่มีหญิงคนหนึ่ง

พระ แต่เมื่อว่าโดยพระสูตรแล้ว ก็เป็นสิ่งที่ควรนำมาใคร่ครวญ

ส. พระสูตรมีประโยชน์มากเจ้าคะ แต่ต้องเข้าใจพระอภิธรรม ถ้าไม่เข้าใจพระอภิธรรม หญิงคนหนึ่งก็เที่ยง และเป็นบัญญัติ ก็ไม่รู้ว่ านั้นเป็นเพราะคิด จึงมีหญิงคนหนึ่งในความคิด

พระ ถ้าหากว่าเราใส่ใจในความเป็นอภิธรรมอย่างเดียว

ส. เป็นไปไม่ได้ค่ะ พระไตรปิฎกทั้ง ๓ มีประโยชน์ แต่ประโยชน์ตรงไหนที่จจะรู้ว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสรู้พระวินัย ไม่ได้ตรัสรู้พระสูตร แต่ตรัสรู้พระอภิธรรม เมื่อตรัสรู้พระอภิธรรมแล้ว ทรงแสดงพระสูตร เพราะเหตุว่าถ้าไม่มีปรมาตตธรรม คือ จิต เจตสิก รูป มีพระเจ้าพิมพิสารใหม่ มีพระนางมัลลิกาใหม่ มีอนาถปิณฑิกเศรษฐีใหม่

เพราะฉะนั้น คนที่จะเข้าใจธรรมจริง ๆ ต้องศึกษาปรมาตตธรรมหรืออภิธรรม จึงจะรู้ว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสรู้เรื่องราว แต่ตรัสรู้สภาพธรรมที่มีจริง ๆ ว่าเป็นอนัตตา สภาพธรรมใดเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย สภาพธรรมนั้นดับ

นี่คือ การที่ได้ประจักษ์จริง ๆ และได้ทรงแสดงหนทาง ที่ทำให้คนที่ได้ฟังได้มีปัญญาของตัวเอง ค่อย ๆ อบรมจนกระทั่งประจักษ์ได้จริง ๆ ว่า อะไรเป็นสมมติสัจจะ อะไรเป็นปรมาตตสัจจะ อะไรเป็นสิ่งที่ มีจริง ที่มีไตรลักษณ์ เกิดขึ้นแล้วดับไป

มีศีลแต่ไม่มีปัญญาก็ได้

พระ ถ้าเป็นอย่างนั้น พระสูตรหลายสูตร ท่านเรียงลำดับของการปฏิบัติไว้ อย่างเช่น บุคคลที่มีศรัทธา ได้ฟังธรรมแล้วเกิดศรัทธา เกิดหิริ โอตตัปปะ เป็นผู้ปฏิบัติตามศีล และเมื่อปฏิบัติตามศีลแล้ว ไม่เกิดความร้อนใจ ไปจนถึงสมาธิ ถึงญาณทัสสนะ อย่างนี้คุณโยมมีความเห็นว่ าย่างไร

ส. นี่ก็เป็นชีวิตจริง ไม่มีใครกระโดดไปได้ จากวันนี้ซึ่งเป็นผู้ไม่มีศีล แล้วจะไปรู้แจ้งอริยสัจธรรม คนที่มีปัญญามีศีลใหม่ แต่คนที่มีศีลเท่านั้นจะมีปัญญาใหม่ เพราะฉะนั้น นี่ก็แสดงอยู่แล้วว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา ที่เป็นประโยชน์ของชีวิตสูงสุด คือ ปัญญา เพราะแค่ศีล ศาสนาไหนก็มีได้ ความประพฤติตามโรงเรียนก็บอกอยู่แล้ว ประพฤติดีเป็นอย่างไร ละชั่ว ไม่ขโมย ไม่พูดปด นั่นก็เป็นเรื่องของศีล แต่ว่าเขาเป็นผู้ที่รู้แจ้งสภาพธรรม ตามคำสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือเปล่า

พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนเพียงศีล ถ้าสอนเพียงศีล ไม่ต้องเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ได้สอนเพียงสมาธิ ถ้าเพียงสมาธิก็ไม่ใช่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ทรงสอนหนทางที่จะทำให้ผู้ฟังเกิดปัญญา ความเข้าใจถูก ซึ่งเป็นจรรณภาวนา

ความไม่รู้ แสบนานในแสนโกฏิกัป และในวันนี้ ตั้งแต่เกิดจนถึงเดี๋ยวนี้ มากมายมหาศาลแค่ไหน จากไม่รู้และอกุศล และกว่าจะค่อย ๆ เข้าใจสิ่งที่มีจริง ต้องอาศัยการฟังอย่างมาก ถ้าศึกษาประวัติของพระสาวก ไม่น้อยเลย แสวกัปก็มี แล้วทำไมเราจึงคิดว่า จะต้องทำอย่างโน้น จะทำอย่างนี้

ชีวิตจริง ๆ ถ้ามีปัญญาแล้วก็จะพร้อมที่จะต้องมีศีลด้วย คนที่มีปัญญามีความสามารถเข้าใจสภาพธรรมในขณะที่วิวัติด้วยว่า ขณะนั้นไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น ก็เป็นผู้ที่ฟังพระธรรม รู้ว่า พระธรรมจากการตรัสรู้นั้น คือ อะไร และหนทางที่อบรมที่จะเกิดปัญญานั้น คือ อย่างไร แต่ชีวิตจริง ๆ ก็ต้องเป็นผู้ที่มีกาย วาจาเป็นไปในทางสุจริตด้วย เพราะเหตุว่าขณะนั้นเป็นกุศลจิต ไม่ส่งเสริมอกุศลประเภทไหนทั้งสิ้นเจ้าคะ

พระ อย่างศีลตามที่สอนกันทั่ว ๆ ไป ก็ไม่ได้มุ่งถึงการขัดเกลากิเลสหรือความเชื่อในส่วนที่เป็นกัมมัสสกตาปัญญา แต่สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งหมายในการเป็นพื้นฐานในการบรรลุมรรค ก็ต้องมีกัมมัสสกตาปัญญาพร้อมอยู่ด้วยในตัว

ส. เจ้าคะ ถ้าใช้คำว่า “ปัญญา” อย่างลื้ม ความรู้ระดับไหน รู้อะไร ถ้าไปเรียนหนังสือจบมหาวิทยาลัย ปริญญาเอก เป็นปัญญาเจตสิกหรือเปล่า ในเมื่อไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง

เพราะฉะนั้น ถ้าใช้คำว่า “กัมมัสสกตาปัญญา” คนที่เชื่อกรรมและผลของกรรม เชื่อเบื้องต้น คือ เชื่อในเหตุและผล แต่ยังไม่รู้ว่า กรรม คือ อะไร ยังไม่รู้ว่า ผลของกรรม คือ อะไร เพียงแต่กล่าวว่า กรรมมี และผลของกรรมมี ก็เชื่อตามเหตุตามผล แต่พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ละเอียดมาก จนกระทั่งรู้ว่า กรรม ได้แก่ เจตนาเจตสิก ความจงใจ ตั้งใจที่จะประทุษร้าย เบียดเบียนคนอื่น มีการกระทำที่สำเร็จไปแล้ว แม้ว่าจะผ่านพ้นไปนานแสนนาน แม้แต่พระองค์เองในพระชาติสุดท้าย ก็ยังได้รับผลของกรรม

เพราะฉะนั้น เมื่อกรรมเป็นเจตนา ซึ่งเป็นกัมมปัจจัย สืบต่ออยู่ในจิตทุก ๆ ขณะพร้อมที่เมื่อถึงกาลที่จะให้ผล คือ วิบากจิต เป็นจิตที่เป็นผล เจตนาเจตสิกที่เกิดกับจิตที่เป็นอกุศลดับไป ก็เป็นปัจจัยให้เจตนาเจตสิกและเจตสิกอื่น ๆ และจิตซึ่งเป็นวิบากเกิดขึ้น เป็นผลของกรรม เมื่อไร ขณะแรกที่เกิดในโลกนี้ ห้ามไม่ได้เลย บอกไม่ได้เลย จงใจไม่ได้เลยว่าจะเกิดที่ไหน กับครอบครวัใด ขณะที่เป็นภวังค์ ที่ทุกคนหลับสนิท ก็ห้ามไม่ได้ว่า ไม่ให้หลับ และถึงเวลาบอกไม่ได้ว่า อย่าตื่น เมื่อมีปัจจัยก็ต้องตื่น คือ กรรมให้ผลทางตา เห็น ทางหู ได้ยิน ทางจมูก ได้กลิ่น ทางลิ้น ลิ้มรส ทางกาย รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส

นี่คือ เหตุผลที่ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น คนที่ไม่ได้ศึกษาธรรม ก็เพียงเชื่อกรรมและผลของกรรม ผู้ใหญ่บอกว่า บาป จะได้ผลร้าย บุญ ทำเสีย แล้วจะได้ผลดี ก็ไม่รู้ว่าผลดีเมื่อไร ผลร้ายเมื่อไร เป็นจิต หรือเป็นเจตสิก หรือเป็นสภาพธรรม ก็ไม่รู้ คิดว่าเป็นเรา แต่เมื่อศึกษาตามลำดับขั้นของความเข้าใจ ก็เข้าใจเพียงลำดับขั้นนั้น คือ เจตนาเป็นกรรม และผลของกรรม ก็คือ จิตที่เป็นวิบากทางตา หู จมูก ลิ้น กาย

กำลังเห็น เป็นธาตุรู้หรือสภาพรู้ คนนั้นเข้าใจถึงความเป็นอนัตตาว่า ไม่มีใครบังคับบัญชา ไม่มีใครสร้างภาพชนิดนี้ได้ แต่เป็นนามธาตุชนิดหนึ่ง ซึ่งเมื่อมีปัจจัยก็เกิด ทำกิจนี้ แล้วก็ดับไป แล้วหลังจากนี้ ก็จะมี ความชอบ ไม่ชอบในสิ่งที่เห็น ลักษณะของความชอบไม่ชอบ ไม่ใช่เห็น เพราะฉะนั้นการเห็นยังไม่ได้ แล้วแต่กรรม

ผู้นั้นก็就会有ความเข้าใจว่า กัมมัชสะกตาปัญญาก็คือ ขณะที่สติระลึก และลักษณะของสภาพที่เป็นวิบากที่เป็นผลของกรรม ก็ทำให้รู้ว่า ขณะนั้นเป็นสภาพธรรมที่บังคับบัญชาไม่ได้ แต่เห็นแล้ว แล้วแต่การสะสมอีก อุปนิสสยปัจจัยของแต่ละคนไม่เหมือนกัน บางคนเห็นแล้ว ชอบสิ่งนี้ ไม่ชอบสิ่งนั้น บางคนก็ชอบสีขาว ไม่ชอบสีแดง บางคนก็ชอบสีฟ้า ไม่ชอบสีชมพู ก็แล้วแต่การสะสม แม้รส จะจืด จะหวาน จะมัน จะเค็มก็เป็นอุปนิสสยะ

ซึ่งเมื่อสะสมบ่อย ๆ จนกระทั่งมีกำลัง คือ เป็นปัจจัยให้โลภะประเภทนั้นเกิด หรือโทสะประเภทนั้นเกิด ด้วยสติสัมปชัญญะที่ระลึกสภาพธรรม คนนั้นจะมีความเข้าใจในกัมมัชสะกตาญาณ ตั้งแต่ต้นไปจนกระทั่งถึงญาณขั้นสูง ๆ ก็จะไม่พ้นเลยที่จะเข้าใจเรื่องกัมมัชสะกตาญาณ ไม่ใช่เพียงชื่อ ไม่ใช่เพียงเรื่อง ไม่ใช่เพียงคำ แต่มีสภาพธรรมจริง ๆ ที่ปรากฏ ให้รู้ว่า เป็นปัญญาที่รู้กรรม เพราะว่าเป็นตัวธรรมจริง ๆ ที่เป็นผลของกรรมที่ระลึก

พื้นฐานของปัญญาไม่ได้มาจากทาน – ศील

ผู้ถาม ฟังดูแล้วศีลก็ดี สมาธิก็ดี เป็นพื้นฐานที่จะทำให้เจริญปัญญา

ส. เป็นกุศล ที่ควรเจริญทุกอย่าง แต่ผู้ที่มีศีล แต่ไม่มีปัญญา ไม่สามารถมีปัญญาเพียงมีศีล หรือผู้ที่มีความสงบของจิต แต่ไม่รู้หนทาง ไม่เข้าใจปรมัตถธรรมเพียงสมาธิก็ไม่สามารถรู้สภาพธรรมได้

ผู้ถาม แต่อย่างไรก็ตาม พิจารณาแล้ว ศีลก็ดี สมาธิก็ดี ก็มีปัญญาอยู่ในระดับหนึ่ง

ส. ไม่ค่ะ ขณะที่วิริติทุกขจิต หรือกุศล กุศลมี ๒ ชนิด กุศลที่มีปัญญา เจตสิกเกิดร่วมด้วย กับกุศลที่ไม่มีปัญญาเจตสิกเกิดร่วมด้วย

ผู้ถาม เพราะฉะนั้นการที่มีศีลที่ดี ผู้มีสมาธิที่ดี ก็เป็นผู้มีกุศลศีล เมื่อมีกุศลศีลเกิดขึ้นแล้ว ก็เป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา

ส. เมื่อไรกุศลศีลนั้นจะเป็นพื้นฐานให้มีปัญญา นี่ต้องแยกนะคะ ทุกชาติทุกภาษา ทุกอภยาศัย คนเราเกิดมาอภยาศัยต่างกันตามการสะสม บางคนมีทานูปนิสัย เขาเคยให้ทานบ่อย ๆ เพราะฉะนั้นเขาเลยให้ทานง่าย สะดวก พอเห็นคนที่ยากไร้ หลาย ๆ คนเห็นคนนั้นไฉน พร้อมที่จะให้ได้ทันที เร็วด้วย ไม่รีรอ บางคนก็เรื่องของศีล วิถีพฤติกรรมทางกายและทางวาจาด้วย จะไม่พูดสิ่งที่ไม่จริง จะพูดสิ่งที่เป็นประโยชน์ จะไม่พูดเรื่องที่ไร้สาระ เพราะอภยาศัยสะสมมา

เพราะฉะนั้น เมื่อสะสมมาแล้ว ก็ทำให้มีอุปนิสัยต่าง ๆ ตามอุปนิสัยปัจจัย แต่ถ้าเขาไม่สะสมปัญญาขึ้นมาเลย มีศีลถึงขั้นไหน มีความสงบถึงขั้นแนวสัพพัญญูนาสัพพัญญายตนะ ซึ่งเป็นอุปถัมภ์ขั้นสูงสุด แต่ไม่ได้ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม คนนั้นก็ไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้

เพราะฉะนั้น เราต้องรู้ว่า ทาน ศีล เป็นเรื่องของการสะสม และถ้าผู้นั้นมีจิตสงบ เช่น มีเมตตา หรือมีกรุณา แม้จะเกิดกับจิต ยังไม่ได้ล่วงออกไปที่จะเป็นการกระทำทางหนึ่งทางใด แต่ขณะนั้นก็เป็นความสงบของจิต แต่ไม่ใช่ความรู้ความเข้าใจสภาพธรรมมีฉะนั้น ทุกคนก็ไม่ต้องอาศัยพระธรรมที่ทรงตรัสรู้ และทรงแสดงเรื่องของสภาพธรรมเพียงมีทานมาก ๆ มีศีลมาก ๆ มีความสงบ ก็รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ แต่เป็นไปไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้น จึงต้องมีการฟังธรรม เริ่มจากการฟังธรรม แล้วถึงจะมีความเข้าใจที่ถูกต้องได้ว่า ปัญญานั้นรู้อะไร

ปัญญาระดับสมณะ ไม่ใช่ปัญญาที่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน แต่ปัญญาระดับสมณะประกอบด้วยสติสัมปชัญญะที่สามารถรู้ลักษณะของจิตที่เป็นอกุศลจะเป็นอกุศลประเภทกามฉันทะ พยาบาทะ หรือว่านิวรณ์อื่น ๆ สติสัมปชัญญะสามารถรู้ แต่เป็นเรา แต่เราสามารถรู้ว่า ขณะใดอกุศลสามารถเกิดได้ เมื่อระลึกถึงสิ่งที่ทำให้กุศลจิตเกิดบ่อย ๆ มันคงขึ้น เมื่ออกุศลจิตมันคงขึ้น ความสงบก็มากขึ้น

เพราะฉะนั้น สมาธิไม่ใช่ความสงบ สมาธิเป็นเอกัคคตาเจตสิก ไม่ใช่ปัสสัทธิเจตสิก เพราะฉะนั้นในโพธิปักขิยธรรม พอถึงโพชฌงค์ จะมีทั้งที่เป็นสมาธิสัมโพชฌงค์ และปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ซึ่งทั้ง ๒ อย่าง ไม่ใช่อย่างเดียวกัน

เพราะฉะนั้น ก็ต้องมีความเข้าใจถูกต้องตั้งแต่ต้น ต้องศึกษาให้เข้าใจจริง ๆ

ความเข้าใจเรื่องกรรมมีหลายระดับ

พระ ถ้าเราเจริญวิปัสสนาอย่างที่คุณโยมบรรยาย จำเป็นไหมที่จะต้อง
มีกัมมัชฌกตาเป็นพื้นฐานอยู่ก่อน

สุ. การอบรมเจริญปัญญา ต้องมีความรู้ความเข้าใจธรรมที่เป็นปรমัตถ
ธรรมแล้วก็รู้ว่า ถ้าสติไม่เกิด ไม่ระลึก ไม่มีการรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับ
กำลังปรากฏในขณะนี้ได้ เพราะฉะนั้นขั้นต้น ก็ต้องเข้าใจขณะที่หลงลืมสติกับขณะที่มี
สติว่าต่างกัน ไม่ใช่ไปรู้อย่างอื่น อย่างอื่นก็คือ ต้องรู้ว่าไม่ใช่เรา แต่เป็นธรรมแต่ละ
อย่าง คือ เป็นนามธรรมและรูปธรรมแต่ละชนิด

พระ จะถามตรงนี้ก่อนว่า จำเป็นไหมว่าต้องมีกัมมัชฌกตาก่อน เพราะถ้าไม่
มี หลาย ๆ คนก็อาจจะคิดว่า ไม่รู้จะเจริญไปทำไม เมื่อเข้าใจว่าตายแล้วชาติที่ ๒ ที่ ๓
ไม่มี ถ้าหากยังไม่บรรลु หรือยังไม่หมดกิเลส

สุ. ขอประทานโทษนะค่ะ คือว่าส่วนใหญ่จะมีความเป็นตัวตน กรรมก็คือ
เราที่ได้รับผลของกรรม ถ้ารู้อย่างนี้ สติปัญฐานก็ไม่เกิด เพราะว่าเป็นเราที่มีกรรม
และเป็นเราที่ได้รับผลของกรรม แต่สติปัญฐานจะเกิด ต่อเมื่อมีความเข้าใจว่า ขณะนี้
เป็นธรรมซึ่งเป็นนามธรรมหรือรูปธรรม และไม่เคยรู้มาก่อน จึงเป็นเรา กรรมก็ไม่รู้ว่า
เป็นนามธรรมหรือรูปธรรม ผลของกรรมก็ไม่รู้ว่า เป็นนามธรรมหรือรูปธรรม

พระ อย่างสาวกของพระองค์หลายรูป แม้แต่พระองค์เอง ก่อนจะได้ตรัสรู้
พระองค์ก็เป็นผู้มีกัมมัชฌกตาบริบูรณ์ หมายความว่า พระองค์สามารถระลึกชาติหน
หลังได้ และทบทวนชีวิตของพระองค์โดยตลอด

สุ. แต่ขณะนั้นในยามที่ ๒ ก็ไม่ได้รู้สภาพธรรมที่เป็นปรมัตถธรรมที่เป็น
วิปัสสนาญาณ

พระ แต่เป็นพื้นฐานก่อนไหม

ส. สำหรับพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่มีบุคคลใดเลิศกว่าพระองค์ เพราะฉะนั้นสมบุรณ์พร้อมทั้งวิชาและจรณะ ฌานทั้งหมด อิทธิปาฏิหาริย์ทั้งหมด ไม่มีใครจะเทียบเท่าได้ เพราะพระบารมีที่ทรงบำเพ็ญ ๔ อสงไขยแสนกัป ไม่นับตอนที่ตั้งพระทัยไว้ หรือว่าเปล่งวาจา แต่เมื่อได้รับพุทธพยากรณ์จากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง คือ พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า ที่บังกร ทรงพยากรณ์ สุขเมธดาบสว่า จะเป็นสมณโคดมพระองค์นี้ หลังจากนั้น ๔ อสงไขยแสนกัป ทรงบำเพ็ญพระบารมี

เพราะฉะนั้น ก็เป็นเรื่องที่เราจะต้องรู้ว่า การบำเพ็ญพระบารมีของพระองค์ทำให้พระองค์สูงสุด เหนือเทพ เหนือพรหมทั้งหมด แม้แต่การตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในพระชาตินั้น ก็ไม่ได้ฟังจากใคร แต่จากการที่ทรงบำเพ็ญพระบารมีพร้อมเมื่อไร ก็ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อนั้น

พระ อย่างคนที่ยังไม่มีความรู้เรื่องกัมมัสสกตาปัญญาเพียงพอ คนที่ยังไม่มีกัมมัสสกตาปัญญา แสดงว่ายังไม่เชื่อการตรัสรู้ของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ส. เมื่อคืนนี้เราได้พูดถึงความเข้าใจเรื่องกรรมว่า มีหลายระดับ ความเข้าใจว่า กรรมมี ผลของกรรมมี พูดแค่นี้ คนที่มีเหตุผล ก็รู้ว่า เหตุมี ผลก็ต้องมี เขาก็มีความเข้าใจหรือความเชื่อระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวเขา แต่เขาไม่รู้ว่า แท้ที่จริงตัวเขาไม่มี ถ้าไม่รู้อย่างนี้ สติเขาจะระลึกอะไร เพราะเขาคิดว่ามีตัวเขาอยู่ แต่คนที่เชื่ออย่างนี้เพียงเชื่อ และยังไม่รู้จริง ๆ ว่า เห็นเดี๋ยวนี้เป็นผลของกรรม เพราะว่าสติไม่ได้ระลึกเลย

เพราะฉะนั้น ถ้าเขามีความเข้าใจในปรมัตถธรรม แล้วสติระลึก เขาสามารถจะรู้กรรมว่า ทุกอย่างที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กายนัยน์ไม่มีใครสามารถดลบันดาลได้เลย นอกจากเป็นเรื่องของเหตุปัจจัย คือ กรรม ทำให้วิบากเหล่านี้เกิดขึ้น เขาจะมีความรู้สภาพธรรมที่เป็นกรรมและวิบาก ไม่ใช่เพียงเรื่องราว ที่จำไว้ว่า กรรมมี และเขามีกรรม และเขามีผลของกรรม

พรหมเห็นผิดได้มัย

ผู้ถาม ยังมีหลาย ๆ ท่านที่คิดว่า ศีล สมาธิ เป็นส่วนที่ทำให้เกิดปัญญา ตรงนี้ที่ท่านอาจารย์อธิบาย ตามความเป็นจริงแล้ว ยังไม่ค่อยเข้าใจชัด คือ ศีลและสมาธิ ไม่ได้เป็นส่วนที่ทำให้เกิดปัญญาได้ เมื่อก่อนดิฉันได้อ่านหนังสือหลายเล่มและได้ฟังหลายท่านใช้คำว่า เป็นบาทบ้าง เป็นพื้นบ้าง ในขณะนั้นเราก็จะเชื่อว่า จริง เพราะถ้าเราไม่มีศีล ไม่มีสมาธิ เราก็ไม่มีปัญญา

แต่เมื่อได้เจริญสติจริง ๆ แล้ว จะรู้ว่ามันต่างกัน คือ ขณะที่ทำบุญใส่บาตร ในขณะนั้นตัวตนทำบุญเต็มที ยิ่งใส่บาตรหรือทำทาน สติจะไม่เกิดเลยเพราะว่าในขณะนั้นมีความรู้สึกว่าเป็นเรา นี่คือ ศีลและสมาธิไม่อาจจะทำให้เจริญสติ ทำให้เกิดปัญญา ตรงนี้เป็นส่วนที่ทำให้เข้าใจได้ยาก

ส. ถ้าศึกษาว่า การที่จะไปเกิดเป็นพรหมบุคคลในพรหมโลก ต้องเป็นผู้อบรมเจริญสมถภาวนาถึงระดับขั้นอัปนาสมาธิที่เป็นฌานจิต แล้วแต่ว่าจะเป็นรูปฌานหรืออรูปฌาน คนเหล่านั้นเห็นผิดได้ไหม มีไหม หรือเขาเห็นถูกต้องหมด เขารู้เรื่องสติปัญญากันหมด หรือว่าเขาไม่รู้ แต่เขาสามารถอบรมความสงบถึงระดับที่ให้ผลทำให้เกิดในพรหมโลกได้

นี่คือความต่างกันของสมถภาวนากับวิปัสสนาภาวนา ถ้าได้ยินข้อความหนึ่งข้อความใด หรือผ่านข้อความหนึ่งข้อความใดในพระไตรปิฎก ก็ควรจะสอบถาม และพิจารณาว่า ที่กล่าวว่าสมาธิเป็นบาทก็ตาม เป็นสัมมาสมาธิหรือเป็นมิชฌาสมาธิ เป็นสมาธิขั้นระดับสมถภาวนา หรือสัมมาสมาธิที่เกิดพร้อมกับสติปัญญาน

เพราะว่าแม้ในขณะนี้เองก็มีสติ แล้วก็มีสมาธิ ขณะนี้เป็นสังขารขันธ์ที่จะค่อย ๆ ปรุง เรียบอกแล้วว่าไม่มีเรา แต่สมาธิขณะนี้พร้อมสติที่ได้ฟังและค่อย ๆ เข้าใจขึ้นนี้แหละ ก็จะเป็นสังขารขันธ์ที่จะปรุงแต่งให้สัมมาสติเกิด เมื่อถึงกาลที่สัมมาสติเกิด เพราะต้องไม่ลืมว่า แม้สัมมาสติก็เป็นอนัตตา ต้องไม่ทิ้งคำว่า ทุกอย่าง ธรรมทั้งหมดเป็นอนัตตา ไม่มีเราที่เป็นตัวตน ที่จงใจที่จะสร้าง ที่จะทำ ถ้าเป็นอย่างนั้นก็ไม่มีทางที่จะเข้าใจได้ถูกต้องว่าเป็นธรรม ก็ยังคงเป็นเราตลอดไป

แต่ถ้ามีความเข้าใจมั่นคงตั้งแต่ต้นก็จะรู้ได้ว่า ขณะนี้เอง เข้าใจความหมายของสังขารขันธ์ เพราะว่าเราจะไปหาสังขารขันธ์ที่ไหน ถ้าไม่ใช่ขณะนี้ สติขณะนี้ ปัญญาขั้นฟังขณะนี้ ก็เป็นสังขารขันธ์ที่จะปรุงแต่ง จนกว่าจะถึงเวลาที่สัมมาสติเกิด

เวลาที่สัมมาสติเกิด คนที่ไม่รู้ ก็ไม่สามารถรู้ว่า เกิดขึ้นได้อย่างไร สำหรับคนที่เพียงฟัง และก็คิดว่า สัมมาสติจะเกิดได้ แต่จริง ๆ แล้วถ้าย้อนกลับไปถึงคำว่า “สังขารขันธ์” แต่ละขณะที่เป็นการฟังและการเข้าใจธรรม จะเป็นปัจจัยให้สัมมาสติซึ่งเป็นมรรคมรรค ๘ เกิด ระลึกลักษณะของสภาพธรรม ก็จะต้องรู้ว่า หมายความว่าถึงอะไรที่เป็นบาท ถ้าสมาธิขณะนี้ ก็จะเป็นสังขารขันธ์ที่จะปรุงแต่ง และเวลาที่สติปฏิฐานเกิด สติไม่ใช่สมาธิ

เพราะฉะนั้นเวลาที่สติเกิด มีสมาธิ คือ เอกัคคตาเจตสิกเกิดร่วมด้วย เอกัคคตาเจตสิกซึ่งเกิดกับอกุศลจิต กับเอกัคคตาเจตสิกซึ่งเกิดกับกุศลจิต ต่างกันหรือเหมือนกัน

ผู้ถาม ต่างกันค่ะ

ส. ต่างกันนะคะ เอกัคคตาเจตสิกกับสติซึ่งเกิดขึ้นแทน ต่างกับเอกัคคตาเจตสิกกับสติที่เกิดขึ้นศีลหรือเปล่า ต่างกัน เอกัคคตาเจตสิกกับสติในขณะที่จิตสงบหรือสมถภาวนา ต่างกับขณะที่กำลังเข้าใจสภาพธรรมในขณะนี้หรือเปล่า ก็ต่างกัน

เพราะฉะนั้น เวลาที่สัมมาสติเกิดพร้อมกับเอกัคคตาเจตสิก ลองคิดดู คำว่า “สัมมาสมาธิ” ได้แก่ เอกัคคตาเจตสิกซึ่งเกิดกับกุศลจิต ยังมีระดับที่ต่างกันว่า เวลาที่เป็นแทน เป็นศีล แม้ว่าเป็นกุศล เป็นสัมมาสมาธิ แต่ขณะนั้นไม่ได้มีการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม หรือแม้แต่ในขณะที่กำลังฟัง สติกับเอกัคคตาเจตสิกก็ไม่ใช่อะดับสติปฏิฐาน เพราะเหตุที่กำลังฟังเรื่องราวของสภาพธรรม ไม่ใช่ขณะที่กำลังระลึกลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ ให้ทราบว่า ขณะนี้เป็นธรรมจริง ๆ กำลังปรากฏจริง ๆ สติระลึกได้จริง ๆ พร้อมปัญญาจริง ๆ และพร้อมสมาธิจริง ๆ ซึ่งขณะนั้นก็ต่างระดับอีก

เพราะฉะนั้น ก็ต้องเข้าใจความหมายที่ถูกต้อง เมื่อปัญญาอบรมเจริญขึ้น ลักษณะของปัสสัทธิ ลักษณะของเอกัคคตาเจตสิก ก็ต้องเป็นบาทให้ปัญญาสามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เพราะฉะนั้น ก็ต้องเข้าใจว่า ไม่ใช่สมาธิอื่น ไม่ใช่สมถภาวนา เพราะว่าคนที่
อบรมเจริญสมถภาวนา เกิดในพรหมโลกมากมาย แต่ยังมีมิจฉาทิฏฐิ มีสักกายทิฏฐิ
มีทิฏฐานุสัยอยู่ได้ เพราะเหตุว่าไม่ได้อบรมเจริญปัญญาที่จะเข้าใจ ไม่ได้ฟังพระธรรม
และพรหมในพรหมโลก ก็มีทั้งพรหมที่เป็นพระอริยะ และพรหมที่เป็นปุถุชน

แต่พรหมที่เป็นพระอริยะ ท่านก็สามารถเข้าใจธรรมได้ถูกต้อง แต่พรหมที่ไม่ใช่
พระอริยะ ก็ไม่สามารถเข้าใจธรรมได้

โลภะเห็นยาก แม้กำลังมี

ผู้ถาม พุถึงสมาธิ รวมทั้งดิฉันด้วย ก็รู้สึกว่าจะเข้าใจในสมาธิ ตอนแรกคิดว่า
เข้าใจถูก แต่จริง ๆ แล้ว ขณะที่เรานั่งสมาธิ ตรงนั้นเป็นการติด เป็นโลภะอย่างหนึ่งใช
ไหมคะ

ส. ถ้าขณะใดไม่มีปัญญาเกิดร่วมด้วย ขณะนั้นต้องเป็นมิจฉาสมาธิ
เพราะว่าภาวนา ไม่ว่าจะเป็นสมถภาวนาหรือวิปัสสนาภาวนา ต้องประกอบด้วย
ปัญญา ต้องเป็นมหากุศลญาณสัมปยุตต์จึงเจริญได้

ผู้ถาม แต่ในขณะที่เราไม่ทราบเรื่องการเจริญสติ ตรงนั้นก็

ส. ขณะนั้นก็เป็นมิจฉาสมาธิ

ผู้ถาม โดยที่ตัวเองก็ไม่ทราบ แต่เมื่อกลับไปพิจารณาอีกครั้ง ก็เห็นได้ว่า
ในขณะนั้นไม่ถูกต้อง เพราะมีความต้องการ นั่งไปก็ต้องการอย่างนั้นอย่างนี้

ส. โลภะนี้เห็นยาก อริยสัจที่ ๒ เห็นยากเพราะลึกซึ้ง แม้กำลังมี เพียงแค่
เอื้อมมือไปก็ไมรู้แล้วว่า โลภะเป็นสมุทัย

ทำด้วยฉันทะหรือโลภะ

พระ โลภะเป็นปัจจัยให้เกิดปัญญาได้ไหม

ส. ถ้าอย่างนั้นก็มีโลภะมาก ๆ

พระ อย่างพระอริยบุคคลบางรูป ก็ทำความเพียรอย่างเด็ดเดี่ยวทีเดียว แสดงว่าตัวท่านอยากจะพ้นทุกข์ ตรงกับที่อาตมากำลังกล่าวหรือเปล่า

สุ. โลภะเป็นสภาพที่ติดข้อง ฉันทะเป็นสภาพที่พอใจจะกระทำ โลภะเกิดกับกุศลจิตไม่ได้เลย แต่ฉันทะเกิดกับกุศลจิตก็ได้ เกิดกับอกุศลจิตก็ได้

พระ อย่างนั้นที่ท่านทำความเพียรนั้นเป็นฉันทะหรือเป็นโลภะ

สุ. ต้องเป็นกุศล ไม่ใช่ท่านเพียรอกุศล

พระ เมื่อสักครู่นี้มีผู้ถามว่า เมื่อเจริญสมาธิแล้วจิตใจยินดีพลีดิพลีดิ ติดข้อง การกระทำอย่างนี้ ลักษณะอย่างนี้ เป็นฉันทะหรือโลภะ

สุ. ขณะนั้นมีปัญญาหรือเปล่า

พระ ก็ในเมื่อการกระทำนั้นเป็นไปเพื่ออริยมรรค

สุ. ไม่ได้เข้าใจว่า เป็นไปเพื่ออริยมรรค แต่เพื่อความพอใจที่จะเป็นอย่างนั้นที่ทำสมาธิ คนที่ทำสมาธิตั้งหลายคน เขาก็บอกว่า เขาต้องการทำสมาธิไม่อย่างให้จิตใจฟุ้งซ่าน อยากจะให้จิตจดจ่ออยู่ที่หนึ่งทีใด แล้วเข้าใจว่า ขณะนั้นสงบ แต่ความจริงขณะใดที่เป็นโลภะ เป็นความติดข้อง แม้ต้องการที่จะจดจ่อ ขณะนั้นก็ เป็นลักษณะของมิจฉาสมาธิ เพราะว่าไม่มีปัญญาเกิดร่วมด้วย

โลภะเป็นทั้งศิษย์ทั้งอาจารย์

ผู้ถาม เมื่อก็มีผู้ชายคนหนึ่งถามว่า นั่งสมาธิจนกระทั่งเข้าไปเห็นดับ ไต ใต้ พุง ปอด แม้แต่คิดว่าจะสาวไส้ออกมา แล้วจะพิจารณาอสุภ หรือให้เกิดความเบื่อหน่าย

สุ. ถ้าถามคนอื่น เป็นปัญญาของใคร พระพุทธเจ้าทรงพระมหากรุณา แสดงธรรมเพื่อให้ผู้ฟังเกิดปัญญาของตัวเอง ประโยชน์สูงสุด ถ้ายังเป็นปัญญาของพระองค์ ก็ไม่ได้เกื้อกูลพุทธบริษัทเลย ถาม แล้วก็ตอบไป คนนั้นก็ไม่ได้เข้าใจ เพราะไม่ใช่การไตร่ตรอง การพิจารณาของคนนั่นเอง ถ้ายังถามอยู่ ก็แสดงว่าไม่เข้าใจ เพราะฉะนั้นขณะนั้นก็เป็นอกุศล ไม่ใช่กุศล แล้วจะไปทำอะไรเมื่อไม่เข้าใจ ทำแล้วก็ไม่เข้าใจ แล้วก็ยังทำ แล้วก็ไม่เข้าใจ ก็ไม่มีประโยชน์

ผู้ถาม พุถึงสมาธิ ส่วนมากคิดว่า ไปนั่งสมาธิแล้วสงบ เกิดภาพ ได้เห็น

ส. ก็เป็นเรื่องคิดเองทั้งหมด คือ ไม่ฟังธรรม อยากจะฟังอะไรทุกอย่าง นอกจากฟังแล้วศึกษาธรรม ขอให้บอกเถอะ จะทำได้ แต่ไม่ศึกษา ไม่เรียน แล้วเป็นปัญญาหรือเปล่า ถ้าไม่ฟัง ไม่ศึกษา ไม่เรียน ก็ไม่มีทางที่ปัญญาจะเกิดเลย

แล้วทำไมถึงชอบอย่างอื่น แต่ไม่ชอบฟังธรรม ไม่ชอบศึกษาธรรม เพราะโลภะ ต้องการอะไรก็พาไปอย่างนั้น โลภะเป็นทั้งศิษย์ เป็นทั้งอาจารย์ โดยไม่รู้ตัวเลย แต่ว่าเวลาจะให้ฟังธรรม เพื่อเกิดปัญญาไตร่ตรองของตัวเอง ประเสริฐสูงสุด เพราะว่าทรัพย์สมบัติอะไรก็เอาไปไม่ได้เลย ผู้เป็นที่รักทั้งหลายก็ตามไปไม่ได้ เกิดมาคนเดียว ทุกคนบอกอย่างนี้ มาเมื่อเปล่า แล้วเกิดมาคนเดียว กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ เห็นก็คน ก็เห็นคนเดียว กำลังได้ยิน ได้ยินกันก็คน ที่กำลังได้ยิน ก็ได้ยินคนเดียว

เพราะฉะนั้น จริง ๆ แล้ว อยู่ในโลกคนเดียวด้วยความคิด ต้องไม่ลืมเลยว่า อยู่ในโลกด้วยความคิด เพราะฉะนั้นก็คิดเอา ๆ โดยไม่ศึกษา พอได้ยินคำว่า “สมาธิ” ก็คิดว่า นี่คือสมาธิ ทำอย่างนี้แล้วก็คือสมาธิ แต่ไม่รู้ว่ามี ๒ อย่าง คือ มิจฉาสมาธิก็มี สัมมาสมาธิก็มี

ถ้ารู้ว่ามี ๒ อย่าง เริ่มจะสนใจใหม่ว่า มิจฉาสมาธิเป็นอย่างไร สัมมาสมาธิเป็นอย่างไร เพื่อที่จะได้ไม่ทำมิจฉาสมาธิ แต่ถ้าได้ยินว่า มี ๒ อย่าง ก็ยังจะทำต่อไป โดยไม่เรียนให้เข้าใจ ไม่ศึกษาให้เข้าใจ ก็จะไม่พ้นจากมิจฉาสมาธิ เพราะว่าถ้าไม่เข้าใจ ก็คือ ไม่รู้ ไม่ใช่ปัญญา ก็ต้องเป็นมิจฉา

อย่าเพียงพอใจกับคำว่า สมาธิ

พระ แคไหนถึงจะเรียกว่า สัมมาสมาธิ แคไหนจึงเรียกว่า มิจฉาสมาธิ

ส. ขณะใดเป็นเอกัคคตาเจตสิก ซึ่งเป็นสภาพที่มีอารมณ์เดียว

พระ เป็นสัมมาสมาธิ หรือมิจฉาสมาธิ

ส. ต้องทราบก่อนว่า สมาธิเป็นปรมาัตถธรรมอะไร ปรมาัตถธรรมที่เป็นสมาธิ ได้แก่ เจตสิกหนึ่ง คือ เอกัคคตาเจตสิก ซึ่งเป็นสภาพของเจตสิกที่ตั้งมั่นใน

อารมณ์หนึ่งเท่านั้น ขณะเห็น ก็มีเอกัคคตาเจตสิกตั้งมั่นที่อารมณ์ที่ปรากฏ ขณะที่ได้ยินก็มีเอกัคคตาเจตสิกตั้งมั่นที่อารมณ์ ที่เป็นเสียงที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น เอกัคคตาเจตสิกเกิดกับจิตทุกขณะ ไม่เว้นเลย เป็นสัพพจิตต-
สาธารณเจตสิก คำแปลก็จากข้างหลังมาข้างหน้า สาธารณะ ทั่วไป สัพพจิตตะ เกิด
กับจิตทุกขณะ ทุกดวง เพราะฉะนั้นไม่ต้องห่วงเรื่องสมาธิ มีอยู่ แต่เวลาที่เห็นบ้าง
ได้ยินบ้าง ลักษณะของเอกัคคตาเจตสิกหรือสมาธิจะไม่ปรากฏ เพราะว่าจิตที่เกิดขึ้น
สิ่งที่ปรากฏก็สั้น วาระหนึ่ง ๆ ก็สั้น เพราะฉะนั้นลักษณะของเอกัคคตาเจตสิกจะไม่
ปรากฏเป็นความตั้งมั่นถึงระดับขั้นที่เราใช้คำว่า สมาธิ แต่ถ้ามีจิตจดจ่ออยู่ที่อารมณ์
หนึ่งอารมณ์ได้นาน ลักษณะของสมาธิก็ปรากฏ เช่น กำลังตั้งใจจะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด
เดินให้ดี ไม่ให้ล้ม ข้ามสะพานไม่ให้ตก ขณะนั้นก็เป็นลักษณะของเอกัคคตาเจตสิก
ขณะนั้นไม่ใช่กุศล ขณะใดที่เอกัคคตาเจตสิกไม่ได้เกิดกับกุศลจิต ขณะนั้นจะเป็น
สัมมาไม่ได้ ก็ต้องเป็นอกุศลสมาธิ หรือมิจฉาสมาธิ แต่ขณะใดก็ตามที่เกิดกับกุศล
ขณะนั้นก็เป็นกุศลสมาธิ หรือสัมมาสมาธิ

เพราะฉะนั้น จึงมีลักษณะของสมาธิที่เกิดกับกุศลจิต แต่สั้น เช่นเดียวกับเวลาที่
เกิดกับอกุศลจิตก็สั้น เวลาเห็นก็สั้น เวลาได้ยินก็สั้น ต่อเมื่อใดที่กุศลจิตเกิดบ่อย ๆ
เพราะรู้ว่า วันหนึ่ง ๆ ทานก็เกิดบ่อย การวิริยเหตุก็เกิดบ่อย เพราะฉะนั้นส่วนใหญ่
จิตใจจะตกไปเป็นอกุศล เวลาที่คิดนึกเรื่องอะไร อ่านหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง ทราบไหม
กุศลจิตหรืออกุศลจิต เวลาใครพูดเรื่องความไม่ดีของคนอื่น จิตที่กำลังคิดนึกตามเป็น
กุศลจิตหรือเป็นอกุศลจิต เป็นอกุศลจิต

เพราะฉะนั้น ตา หู จมูก ลิ้น กาย เมื่อประสบกับสิ่งใดจะคล้อยไปเป็นอกุศล
ส่วนใหญ่ ยากนักยากหนาที่เมื่อเห็นแล้วเป็นกุศล ได้ยินแล้วเป็นกุศล ได้กลิ่นแล้วเป็น
กุศลแล้วแต่ว่าสะสมกุศลระดับใด ถ้าเป็นผู้ที่มากด้วยเมตตา เมื่อคิดว่าเป็นสัตว์ เป็น
บุคคลแล้ว ก็ยังมีจิตใจซึ่งเป็นมิตร เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โดยอุปนิสัย แต่ขณะนั้นก็ยังสั้นมาก
เพราะฉะนั้นเดี๋ยวก็มีเสียงปรากฏ เดี่ยวก็มีสีปรากฏ เพราะฉะนั้นลักษณะของสมาธิก็
ไม่มั่นคง แม้ว่าเป็นกุศล

ด้วยเหตุนี้ผู้ที่มีปัญญาในครั้งโน้น ไม่ใช่ในครั้งนี่ ครั้งนี้เพียงได้ยินสมาธิ ก็อยากทำ แต่ผู้ที่มีปัญญาในครั้งนั้นเห็นโทษของอกุศล โดยเฉพาะโลภะว่า เราจะคล้อยไปตามสิ่งที่ปรากฏด้วยความติดข้อง โดยที่เราไม่รู้สีกตัวเลยว่า เราติดข้องในการเห็นในสิ่งที่ปรากฏ ในการได้ยิน ในเสียงที่ปรากฏ

เพราะฉะนั้น ท่านเหล่านั้นพยายามที่จะไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ได้ลิ้มรส ไม่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เพราะรู้ว่า เมื่อเห็นแล้วจิตจะเป็นอกุศล แล้วท่านก็มีปัญญาที่สามารถจะรู้ว่า ลำคัญที่วิตก การตรึก ว่านึกถึงอะไรแล้วจิตจะเป็นอกุศล ถ้านึกถึงเรื่องราวที่เป็นอกุศล อกุศลจิตก็เกิดอยู่นั่นแล้ว แต่ถ้านึกถึงทาน นึกถึงศีล หรือนึกถึงสิ่งที่ทำให้จิตสงบจากอกุศลบ่อย ๆ ลักษณะของกุศลจิตก็จะเกิดบ่อย ความสงบก็จะปรากฏ ลักษณะของสมาธิก็จะตั้งมั่นในอารมณ์นั้น เพราะฉะนั้นในขณะนั้นก็เป็นสัมมาสมาธิ จนกระทั่งถึงระดับที่เป็นอุปปจารสมาธิ ถึงอัปปนาสมาธิ จึงเป็นฌานจิตตั้งแต่ปฐมฌาน แล้วยังรู้ว่า ขณะนั้นถ้ายังมีวิตก การตรึกอยู่ ก็ใกล้ต่อการตรึกถึงรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

เพราะฉะนั้น ท่านจึงละสภาพธรรมที่ตรึก โดยประคองจิตให้อยู่ในอารมณ์นั้น โดยไม่ให้มีวิตกหรือการตรึก ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากและเป็นเรื่องที่จะละเอียดมาก

เพราะฉะนั้น ก็ต้องเข้าใจให้ถูกต้องว่า อย่าไปพอใจกับคำว่า “สมาธิ” โดยที่ไม่มีการศึกษาให้เข้าใจเสียก่อนว่า สัมมาสมาธิกับมิจฉาสมาธินั้นต่างกัน